

Hanna Christophersen

«Hvem skulle trodd det her? Homsen og muslimen, best buds.»

Publikumsforståelser av utenforskap og tilhørighet i tv-serien SKAM.

Masteroppgave i Likestilling og mangfold
Veileder: Agnes Bolsø og Priscilla Ringrose
Trondheim, mai 2018

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for tverrfaglige kulturstudier

Læringsmål

Læringsutbytte

Masterstudiet i Likestilling og mangfold har tre hovedmål:

1. Gi kandidatene inngående kunnskaper om sentrale teorier, begreper og analysemåter i tverrfaglige kjønnsstudier
2. Kvalifisere kandidatene til å utføre systematiske undersøkelser gjennom kritisk tenking og analyse, og å kunne trekke kvalifiserte konklusjoner
3. Kvalifisere kandidatene til avansert arbeid relatert til kjønns-, likestillings- og mangfoldsproblematikk i næringsliv og offentlig virksomhet, i utredningsarbeid, i administrasjon, politikktutvikling, kunnskapsledelse og forskning

Kunnskaper

Masterkandidatene i likestilling og mangfold har

- avansert kunnskap om kjønnsforskningsfeltets historiske og tverrfaglige utvikling, sentrale teorier, debatter og kontroverser
- spesialisert innsikt i så vel historiske som samtidige endringsprosesser knyttet til likestilling og mangfold i det norske samfunnet, i lys av internasjonale og globale forhold
- inngående kunnskap om det vitenskapshistoriske og vitenskapsteoretiske forholdet mellom kjønnsforskning og andre vitenskaper
- kunnskap på høyt nivå om hvordan kjønn kan virke sammen med andre sosiale kategorier, som for eksempel etnisitet, seksualitet og klasse

Ferdigheter

Masterkandidatene i likestilling og mangfold kan

- identifisere og arbeide selvstendig med praktiske og teoretiske problemer knyttet til likestilling og mangfold i konkrete samfunnsmessige sammenhenger
- vurdere og benytte relevante metoder og teorier for undersøkelse og analyse av kjønn og eventuelt andre sosiale kategorier i spesifikke empirisk funderte problemstillinger på en selvstendig måte
- analysere og forholde seg kritisk til problemstillinger knyttet til forståelser av kjønn, likestilling og mangfold på ulike samfunnsarenaer og derigjennom se flere tilnæringsmåter og mulige utfall.

Generell kompetanse

Masterkandidatene i likestilling og mangfold kan

- gjennomføre et selvstendig, avgrenset forsknings- og utredningsarbeid i tråd med gjeldende forskningsetiske normer
- anvende sine kunnskaper og ferdigheter på nye områder i tverrfaglig dialog med andre eksperter og allmenhet
- formidle resultater av eget faglig arbeid muntlig og skriftlig på en selvstendig måte både til allmennhet og andre eksperter

Sammendrag

I denne oppgaven analyserer jeg hvordan publikum fortolker karakterene Sana og Isak i kommentarfeltet til tv-serien SKAM. Det empiriske grunnlaget for oppgaven er kommentarfeltet til SKAMs egen blogg, hvor serien ble publisert i korte episodeklipp i sanntid.

I analysen bruker jeg fortolkningsrepertoar som analytisk grep, og et teoretisk rammeverk som bygger på postkolonial feministisk teori, kritisk raseteori, interseksjonalitet og minoriserings- og majoriseringsprosesser.

Et av de sentrale funnene er at gjennom publikums fortolkning av Isak og Sana, åpner kommentarfeltet for å snakke om 'hvithet' og dermed også om 'rase' på en måte som ikke blir direkte tematisert i tv-serien. Sentralt i disse diskusjonene i kommentarfeltet er forståelser av Sana og Isak som både minoriserte og majoriserte. Til tross for at kommentarfeltet åpner opp et nytt rom for å snakke om 'hvithet' og med det et nytt rom for å snakke om 'rase', bygger publikums fortolkninger av Sana og Isak på et dikotomiserende språk som bidrar til å opprettholde ideen om et skille mellom muslimer som 'de andre' og nordmenn som 'moderne' og moralsk overlegne jamfør skille mellom 'orienten' og 'okcidenten'. Sana blir minorisert som *fremmed*, *trussel* og *undertrykt*, eller hun blir majorisert på *tross av* bruken av hijab. Isak sin identitet som skeiv kombinert med at han er hvit gjør at han blir forstått som en *brobygger* mellom en minorisert og en majorisert posisjon i samfunnet. Han blir også fortolket som en *redningsmann* i møte med Sana. De ulike måtene Sana og Isak blir forstått på er avhengig av hvilke aspekter ved deres karakterer som publikum vektlegger.

Abstract

In this thesis, I analyze how the audience of the Norwegian tv-series, SKAM, interprets two main characters – Sana and Isak. The empirical data used for the analysis is the comments from SKAM's own blogg, where the show was published through short video clips in real time.

In the analysis I use interpretative repertoire as an analytical approach, and a theoretical framework based on postcolonial feminist theory, critical race theory, intersectionality and minorization and majorization processes.

One of the key findings is that through the public's interpretation of Isak and Sana, the comment section on the blog opens up for discussions on 'whiteness' and thus also 'race' in a way that is not directly embedded in the television series. Central to these discussions in the comments are understandings of Sana and Isak as both minorized and majorized. Despite the fact that the comment section opens up a new space to talk about 'whiteness' and a new space to talk about 'race', the audience's interpretations of Sana and Isak use dichotomizing language that maintain the idea of 'Muslims' as 'other' and 'Norwegians' as 'modern' and morally superior. Sana becomes minorized as a foreigner, threat and oppressor, or she becomes majorized *in spite* of her use of hijab, not because of. Isak's identity as gay, combined with being white, makes him understood as a bridge builder between a minorized and a majorized position in society. He is also interpreted as a saviour in relation to Sana. The different ways Sana and Isak are understood depends on which aspects of their characters the audience emphasizes.

Forord

Jeez

Opplevelsen av Skam hadde ikke vært det samme uten dette kommentarfeltet og felles skamfrelste. Mang en gang har jeg lest kommentarer som har utfordret mine verdier og holdninger, på lik linje som serien. (SKAM, 24.06.2017)

Jeez oppsummerer ganske fint hvorfor jeg ønsket å skrive denne oppgaven. Som ung skeiving søkte jeg, som mange andre, etter serier og filmer hvor jeg kunne speile meg selv. Jeg fant de ikke på vanlig tv, og heller ikke på kino. Jeg fant de på Youtube, hvor serier og filmer fra over hele verden ble lagt ut med engelske tekster. Jeg fant også en hel haug med andre skeive som delte sine tanker og følelser i kommentarfeltene om hvordan karakterene de fant i disse seriene og filmene *var* dem. SKAM var en sånn serie. Det har vært en fornøyelse å kunne fordype meg i kommentarfeltet til SKAM. SKAM hadde ikke vært det samme uten kommentarfeltet, fordi det var her man virkelig skjønnte at man ikke var alene, hverken om å bli helt opphengt på serien, bli frustrert eller glad over handlingen, eller kjenne seg igjen i karakterene. Kommentarfeltet har både provosert og rørt meg. Derfor er det først og fremst alle de tusener av menneskene som kommenterte og diskuterte SKAM på <http://skam.p3.no/> jeg må takke. Uten SKAM og uten SKAM-entarfeltet hadde ikke denne oppgaven vært mulig.

Videre vil jeg rette en stor takk til veilederne mine Agnes Bolsø og Priscilla Ringrose. Jeg er utrolig takknemlig for alle faglige diskusjoner, den gode oppfølgingen, oppmuntring og kritikk.

Takk til forelesere og medstudenter på Institutt for tverrfaglige kulturstudier for spennende diskusjoner. Det har vært spesielt motiverende og givende å jobbe sammen med medstudent og sparringspartner Kristine Sommerset Bjartnes, jeg har satt veldig pris på alle diskusjoner, om alt fra rasisme til bruk av anførselstegn.

Jeg har hatt en hel hær av venner og familie som har gitt støtte, vist interesse og kommet med innspill. En spesiell takk til Silje Mathisen, Maria Christophersen, Tina Mathisen, Kristin Kvadsheim, Berit Eik, Ingvild Mellum Stene og Åsny Helene Roer Jacobsen for gjennomlesning og tilbakemeldinger underveis.

Jeg er utrolig takknemlig til Silje Aurora Andresen og Eirik Morland, Marte Hågenrud og Rolf Erling T. Angelsen, og Ingrid Vaagland Stav og Espen Feilberg for at dere har åpnet hjemmene deres for meg i Trondheim og gjort det mulig å reise opp til forelesninger og veiledninger det siste året.

Silje, har ikke ord for hvor takknemlig jeg er for å ha deg ved min side. Takk for all hjelp, støtte og kjærlighet.

Hanna Christophersen

Oslo, mai 2018

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Abstract	v
Forord	vii
Innholdsfortegnelse	ix
Oversikt over tabeller	xiii
Oversikt over bilder	xiii
Kapittel 1 Innledning	1
1.2 Minoritetsrepresentantene Sana og Isak	1
1.3 Tidligere forskning	3
1.4 Gangen i masteroppgaven	4
Kapittel 2 SKAM-universet	5
2.1 SKAMs formål	5
2.2 SKAM som nettserie, blogg og kontoer på sosiale medier	7
2.3 Handlingen i sesong fire	9
2.4 SKAM-kommentarfeltet som inngang til masterprosjektet	10
Kapittel 3 Metode	11
3.1 Kvalitativ metode: fortolkende tekstanalyse	11
3.2 SKAM-kommentarfeltet	12
3.2.1 Observasjon i kommentarfeltet: innhenting av empiri	13
3.2.2 Utvalg av kommentarfelt	15
3.2.3 Gjennomlesning av kommentarfeltet	17
3.4 Etiske utfordringer med forskning på offentlige diskusjonsforum	18

3.5	Hvordan omtale en anonym masse av kommentarer	19
3.6	Posisjonalitet	19
3.7	Oppsummering	21
Kapittel 4 Teoretiske perspektiver og analytiske grep		23
4.1	Teoretiske perspektiver	23
4.1.1	Postkolonial feministisk teori	23
4.1.2	Norskhet og hvithet som udefinert normativt sentrum	24
4.1.3	Interseksjonalitet som sensitiverende perspektiv	26
4.1.4	Et majoritetsinkluderende perspektiv	28
4.2	Diskursanalyse som analytiske grep	28
4.2.1	Diskurspsykologi	29
4.2.2	Fortolkningsrepertoar	30
Kapittel 5 Sana		33
5.2	Traileren	35
5.3	Fremmed trussel	36
5.4	Undertrykt	38
5.6	«Moderne muslimjenta» som «kaster hijaben»	40
5.7	Selvstendig og fri <i>med</i> hijab	41
5.8	Oppsummering	42
Kapittel 6 Isak		45
6.2	Fakker over vennene sine	47
6.3	Tre fortolkningsrepertoarer om Isak	49
6.4	Skeiv, brobyggende «outsider»	50
6.5	Redningsmann	52

6.6 Tolerante majoritetsnordmann	53
6.7 «Whitesplaining» hvit belærende majoritetsnordmann	54
6.8 Oppsummering	57
Kapittel 7 «Kjære Sana»	61
7.1 Avslutningen av SKAM: Kjære Sana	63
7.2 I balanse og harmoni mellom to verdener	63
7.3 Sana som utfordrer konservativ islam	64
7.4 Sana som ikke utfordrer ‘muslimske tradisjoner’	65
7.5 Homotoleranse og rasetoleranse	68
7.6 «Lete etter hat» eller svare på rasisme	71
7.7 Konklusjon	73
Kapittel 8 Avslutning	75
8.1 Oppsummering av funn fra analysen.....	75
8.2 Konkluderende tanker rundt metode og analyse.....	78
8.3 Veien videre	79
Litteraturliste	81
Vedlegg 1	88

Oversikt over tabeller

Tabell 1: Utdrag fra oversikt over alle innlegg på SKAM-bloggen i sesong fire, med totalt antall innlegg (136), kommentarer (42 916) og likerklikk (1 564 133) i nederste rad. Se vedlegg 1 for fullstendig oversikt.....14

Oversikt over bilder¹

Bilde 1: Skjerm bilde fra PC-skjerm av SKAM-bloggen hvor klipp, instagrabilder og meldingsutvekslinger ble lagt ut i sanntid.....6

Bilde 2: Skjerm bilde av SKAM-bloggen fra mobilskjerm, som viser videoklipp, bilder fra Instagram og meldingsutveksling mellom Sana og venninnen Noora.....8

Bilde 3: Skjerm bilde av kommentarfeltet til traileren SKAM sesong 4 på SKAM-bloggen.....16

Bilde 4: Stillbilde av Sana som ser lurt i kamera fra traileren.....34

Bilde 5: Isak og Sana på benken i *Fakker over vennene sine*.....46

Bilde 6: Sana på russebusstmøte fra klippet *Jeg dømmer ingen* (SKAM 28.04.2017). Sana sitter på enden av bordet i svart. Pepsimax-gjengen sin 'hvithet' er visuelt forsterket ved at de nærmest er uniformert i hvite klær.....58

Bilde 7: Sana og Pepsimaxgjengen i scenen *Håper du har plass* (SKAM 07.06.2017). Pepsimaxgjengen sitter på de tre andre benkene mens Sana sitter alene, men skillet mellom dem og Sana har myknet litt. Denne scenen er etter Isak og Sana sin samtale i *Fakker over vennene sine*.....58

Bilde 8: Sana, selvsikker, streng og i svart hijab fra sesong én.....62

Bilde 9: Sana, smilende i rosa hijab fra avslutningen til sesong fire.....62

Bilde 10: Mahdi reagerer på at det er «lættis» at hele skolen tror han er homofob, fra sesong tre.....70

Bilde 11: Sana forteller Isak at hat ikke kommer fra religion men fra frykt, fra sesong tre.....70

---

¹ Alle bilder er hentet fra tv-serien Skam, ©NRK.

Kapittel 1 Innledning

STS

At VG ønsker at Sana skulle kaste hijaben, er som å ønske at Isak ble sammen med en jente.

OPPGITT

(SKAM, 24.06.2017)

Hva skal til for at minoriteten skal tolereres av majoriteten? Kommentaren over er hentet fra kommentarfeltet til NRKs ungdomsserie SKAM, og er skrevet som en reaksjon til VGs anmelder som blant annet var skuffet over at hovedpersonen i SKAMs fjerde sesong, Sana, ikke «kaste[t] hijaben» (Imeland, 25.06.2017). Gjennom fire sesonger fulgte SKAM en vennegjeng på en videregående skole i et øvre middelklasse område i Oslo. I hver sesong var det en ny person fra denne vennegjengen som var hovedkarakter. I den fjerde og siste sesongen var det Sana sin tur, en 17 år gammel muslimsk jente. Serien var banebrytende både i måten den tok i bruk bloggformatet og sosiale medier for å formidle historien, og med tanke på hvilke temaer serien tok opp. Ikke minst var valget av Sana som hovedperson historisk (Dagsavisen, 14.05.2016). Sana er den første muslimske kvinnelige hovedpersonen i en norsk tv-produksjon (ibid). Serien brukte sosiale medier aktivt til å formidle historien og inviterte publikum til å diskutere serien på egen nettside (videre referert til som SKAM-bloggen) hvor seriens innhold ble publisert. Kommentarfeltet på SKAM-bloggen er det empiriske datagrunnlaget for denne masteroppgaven.

I sesong tre av SKAM var den skeive gutten Isak hovedkarakter. I løpet av denne sesongen ble serien hyllet for måten den portretterte to unge gutter forelske seg i hverandre, og måten den utfordret stereotype forståelser av homoseksualitet. I sesong fire kan man anta at serien ønsket å utfordre stereotype forståelser av muslimer i Norge, gjennom karakteren Sana. I denne masteroppgaven er jeg opptatt av hvordan publikum, i kommentarfeltet på SKAM-bloggen, forstår og fortolker Sana og Isak i kommentarfeltet til sesong fire av serien.

1.2 Minoritetsrepresentantene Sana og Isak

Både Sana og Isak var nye karakterer på norsk tv (Feiring, 03.11.2016; VårtLand, 09.05.2016). De siste årene har det vært økt fokus på bedre representasjon av minoritetspersoner i norsk film og på tv. To ulike rapporter viser at minoritetspersoner sjeldent er representert i hovedroller eller biskarakterer (Kulturdepartementet, 2012; Lismoen, 2016). De få historiene som fortelles fra et minoritetsperspektiv blir da ekstra viktige. Karakterer i disse fortellingene

risikerer i tillegg å bli forstått som representative for store heterogene grupper. Dette gjelder både skeive og/eller muslimske karakterer.

Warsan Ismail, er en ung norsk muslimsk kvinne og en aktiv bidragsyter til norsk offentlig debatt. Hun skriver i en kronikk i Klassekampen at selv om Sana stritter «imot forventninger og fordommer fra familie, klassekamerater og venner, blir hun møtt som den muslimske medeleven, den muslimske venninnen og den muslimske datteren» (Ismail, 06.05.2017). Sanas karakter blir gjort til et spørsmål om representasjon for alle unge muslimske kvinner i Norge. Hun blir både kritisert for å være «for muslimsk» og for ikke å være «nok muslimsk».

Å være muslim, brun og kvinne innebærer å akseptere politisering: dine plagg, din personlighet, din seksualitet og dine valg blir stort sett tolket i lys av evige debatter om Vestens møte med Østen (Ismail, 06.05.2017)

Ifølge Ismail blir Sana gjort til et politisk prosjekt av kommentatorene. Det er ikke Sana sin karakter som er representativ, men heller reaksjonene mot henne som er representative for hvordan unge muslimske kvinner blir møtt av offentligheten i Norge i dag (Ismail, 06.05.2017). Jeg synes dette er en interessant inngang til å se på publikums refleksjoner og fortolkning av Sanas karakter og hvilke sosiale kategorier hun blir identifisert med. I denne masteroppgaven undersøker jeg hvilke normer og verdier som kommer til uttrykk gjennom diskusjoner i kommentarfeltet til sesong fire av SKAM, knyttet til fortolkninger av karakterene Sana og Isak.

Den politiske aktivisten Sofia Srour er en av flere unge norske kvinner med innvandrerbakgrunn som har satt fokus på æreskultur i innvandringsmiljøer. Srour har også kommentert SKAM på sin blogg (Srour, 05.05.2016, 07.04.2017). Der skriver hun at hun håper at:

Sana ikke får noen special-treatment fordi hun er muslim, men at om man skal ta opp issues som diskriminering, rasisme og muslimhat så må man gjøre det uten at det skal bli et bidrag i den slitsomme islamdebatten (Srour, 07.04. 2017).

Srour ønsker at Sana først og fremst skal få være et menneske og ikke en «representant for en religion, et miljø eller folkegruppe» (Srour, 07.04.2017). Srour ber om at Sana skal få være noe mer enn bare muslim, minoritet og utlending. Dette kan forstås som en oppfordring til serieskaperne, men også til pressen som omtaler serien og til publikum. Det er opplagt et viktig tema for både

Ismail og Srour at det skal finnes positive minoritetsforbilder på tv, og at disse skal få lov til å være nyanserte, komplekse og mangefasetterte karakterer som bidrar til å skape et positivt bilde av mangfold, uten at de gjøres til representanter for hele grupper i samfunnet.

Isak ble, og er fortsatt, en svært populær karakter fra SKAM. Serien ble et internasjonalt fenomen i løpet av Isak sin sesong. Den ble fortløpende oversatt til engelsk av fans som lastet opp tekstede versjoner på ulike digitale plattformer. Dialogen ble også oversatt av publikum i kommentarfeltet på SKAM-bloggen. Det er antageligvis flere grunner til den enorme populariteten – seriens bloggformat, det at den følger karakterene i sanntid, bruken av sosiale medier og ikke minst teamene som blir tatt opp i handlingen. I Isak sin sesong fikk norsk tv en skeiv hovedkarakter som fikk både unge og gamle til å kjenne på hvordan det er å være forelsket. Anders Lysne, universitetslektor og medievitner ved Universitetet i Oslo, kommenterte at han ikke kunne huske å ha sett «kjærlighet og seksualitet mellom to unge mennesker av samme kjønn spilles ut på den måten som det blir gjort i Skam» (NRK, 03.11.2016). Plutselig fikk hele Norge et felles, positivt referansepunkt for hvordan det kunne oppleves å være en ung skeiv gutt i Oslo (Feiring, 03.11.2016).

I både kommentarfeltet til SKAM-bloggen og i flere Facebook-grupper og debattinnlegg har det blitt trukket fram hvor viktig det er å både ha en muslimsk og en skeiv hovedkarakter på norsk tv (Aftenposten, 07.04.2017; Dagsavisen, 14.05.2016; Feiring, 03.11.2016; Ismail, 06.05.2017; Srour, 05.05.2016). Det er imidlertid et paradoks at ved å sette fokus på minoritetsposisjoner i samfunnet kan man også bidra til å forsterke skillelinjer mellom grupper, selv om hensikten kan være å bryte dem ned. I dette prosjektet har jeg undersøkt hvilke forståelser som skrives fram i kommentarfeltet til SKAM om Sana. I tillegg har jeg sett på hvordan Isak blir skrevet fram i forhold til Sana. Jeg spør: Hvordan blir Sana og Isak fortolket i kommentarfeltet til sesong fire av SKAM? Åpner disse fortolkningene opp for et nytt rom for å snakke om 'rase'?

1.3 Tidligere forskning

Denne oppgaven ligger i et krysningspunkt mellom kulturstudier og kjønnsstudier, samtidig som den tangerer flere andre fagfelt, herunder filmvitenskap, medievitenskap, populærvitenskap og publikumsstudier for å nevne noen. Jeg har hovedsakelig forholdt meg til teori fra kulturstudier og kjønnsstudier, men har i tillegg lest meg opp på utvalgte tekster fra andre relevante fagfelt. Det er imidlertid ikke mulig å få en total oversikt over samtlige av disse fagfeltene for et toårig masterprosjekt.

Det må nevnes at det har kommet en rekke vitenskapelige artikler om SKAM i løpet av det siste året. Jeg vil trekke fram Stine H. Bang Svendsen, Elisabeth Stubberud og Elise Farstad Djupedal sin kommende artikkel *Becoming Queer after Homotolerance: Youth Affective Worlds* (upublisert) som har vært en viktig inngang for tematikken rundt homo- og rasetoleranse som jeg diskuterer i kapittel sju. Synnøve Skarsbø Lindtner og John Magnus Dahl ved Institutt for medievitenskap ved Universitetet i Bergen har påbegynt et større forskningsprosjekt med fokus på kommentarfeltet til SKAM (Bergens tidende, 13.02.2017; Feiring, 03.11.2016). Lindtner og Dahl har også bidratt til antologien *Dramaserien Skam – Analytiske perspektiver og didaktiske muligheter* som ble lansert i mai 2018 (Lindtner & Skarstein, 2018). I kapittelet *Mediepanikk og debatten om Skam i norsk media* skriver Lindtner og Dahl om medieresepsjonen SKAM fikk i løpet av sesong to og tre. Her etterlyser de blant annet et større fokus på hvordan serien blir mottatt av målgruppen (Lindtner & Dahl, 2018). Ved å sette kommentarfeltet til SKAM-bloggen i sentrum er denne oppgaven et bidrag til denne forskningen. I avslutningskapittelet trekker jeg også inn kapittelet *Sanas islam*, skrevet av Signe Aarvik fra samme antologi (Aarvik, 2018). Aarvik foreslår hvordan SKAM kan brukes i undervisning i skolen, og henviser til et av klippene hvis kommentarfelt jeg analyserer i denne oppgaven.

Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskab og Kulturformidling dedikerte et helt nummer til SKAM i 2017 (Kann-Rasmussen, Quist, & Veel, 2017). Her har jeg funnet inspirasjon både til hvordan jeg skal forklare SKAM som fenomen og hvordan jeg kan forholde meg til kommentarfeltet som empiri.

1.4 Gangen i masteroppgaven

I neste kapittel gir jeg en mer inngående introduksjon til fenomenet SKAM, før jeg i kapittel tre redegjør for metodologiske valg, min tilnærming til kommentarfeltet som kvalitativ empiri, samt hvordan jeg har valgt ut og lest kommentarfeltet. I kapittel fire beskriver jeg teoretiske perspektiver og analytiske grep. Oppgaven har tre analysekapiteler som tar for seg tre ulike kommentarfelt knyttet til hvert sitt videoklipp fra seriens nettside. I det første analysekapittelet, kapittel fem, analyseres kommentarfeltet til traileren til sesong fire og publikums forventninger til Sana. I kapittel seks er det kommentarfeltet til en scene midtveis i sesongen hvor Isak og Sana diskuterer rasisme og hvordan en skal møte annerledesgjøring som står i fokus. I kapittel sju bygger jeg videre på analysen fra de to foregående kapitlene og ser de i sammenheng med kommentarfeltet til den aller siste scenen i sesong fire av SKAM, som også er den siste scenen i serien.

Kapittel 2 SKAM-universet

SKAM er en nettbasert ungdomsserie skrevet og regissert av Julie Andem for NRK. Serien begynte høsten 2015 og ble avsluttet våren 2017. SKAM består av fire sesonger som kretser rundt en vennegjeng på en videregående skole i et hovedsakelig hvitt, øvre middelklasse område i Oslo. I hver sesong er det en ny person fra denne vennegjengen som er hovedperson. I denne masteroppgaven er det primært Sana, hovedpersonen i fjerde og siste sesong, som er i fokus. Sana er en sjetten år gammel jente som bor i et relativt velstående område i Oslo. Hun har foreldre som kommer fra Marokko², faren er lege³, hun har en eldre bror som heter Elias, er muslim og bruker hijab. I tillegg fokuserer jeg på Isak, hovedpersonen i sesong tre, og forholdet mellom Isak og Sana. Isak er også sjetten år gammel, han har et noe trøblete forhold til sine foreldre, en mor som er psykisk syk, kommer ut som homofil i sesong tre, og har biologitimer sammen med Sana.

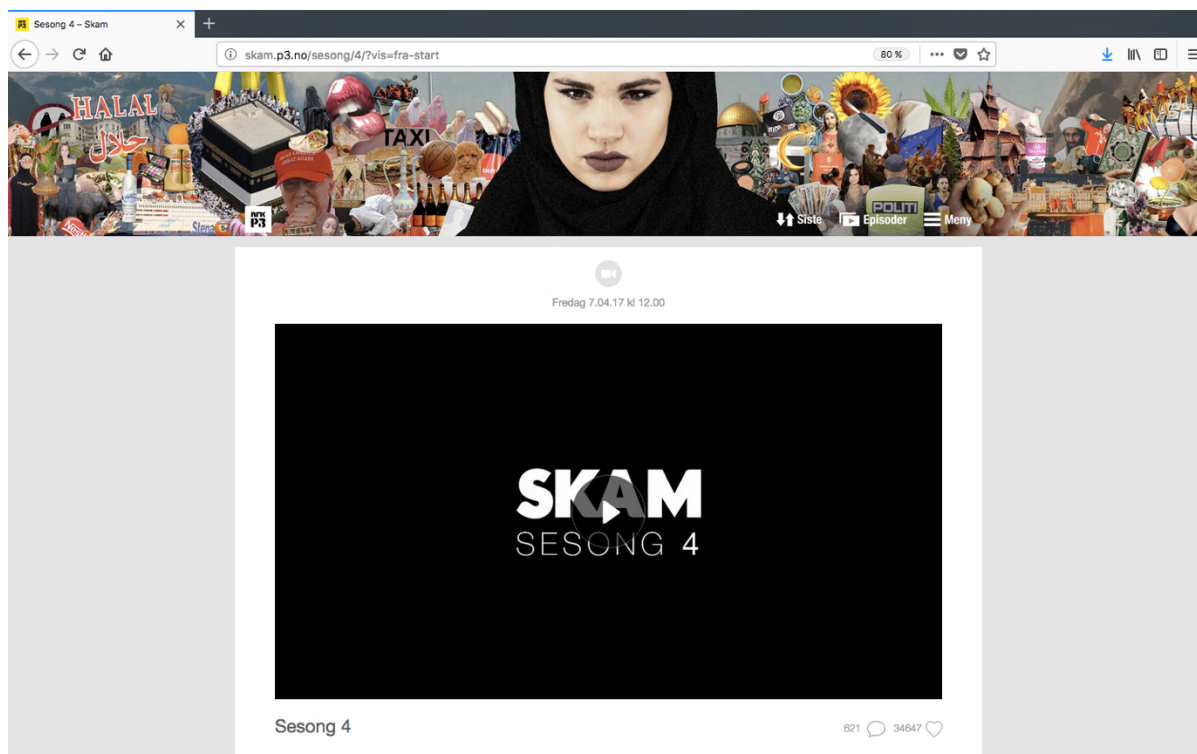
2.1 SKAMs formål

Manusforfatter og regissør, Julie Andem, beskriver Sana som en helt ny karakter i norsk tv-virkelighet i et intervju under Nordiske Mediedager i 2016 (Andem & Magnus, 2016). Her sier Andem at et av hovedformålene til SKAM var å fjerne noe av prestasjonspresset unge jenter opplever i dag, og styrke deres selvtillit. Målgruppen til serien var i utgangspunktet 16 år gamle, norske jenter; en relativt liten målgruppe på omtrent 30 000 personer (Andem & Magnus, 2017). Andem ønsket å skrive nyanserte karakterer, med humor og selvironi (Andem & Magnus, 2016, 2017). For å finne ut av hva 16 år gamle norske jenter er opptatt av og hva slags serie de har behov for gjennomførte de det jeg vil kalle et åtte måneders feltarbeid, hvor de gjorde 50 dybdeintervjuer med jenter mellom 15 og 19 år, ble kjent med ungdommer, hang med dem i skolegården og dro på revyer (Andem & Magnus, 2017). Ut fra dette formulerte de et konkret formål med serien:

---

² Hennes marokkanske bakgrunn nevnes blant annet i klippet *Håper du har plass* (SKAM 09.06.2017). Det er likevel noen av kommentarene som beskriver henne som norsk-tunisisk, dette kan være fordi skuespilleren Iman Meskini er halvt tunisisk (Universitas, 22.11.2016).

³ Moren til Sana er, til forskjell fra de andre hovedpersonenes foreldre i de andre sesongene, ganske framtrødende i sesong fire, men det kommer ikke fram hva hun jobber med.

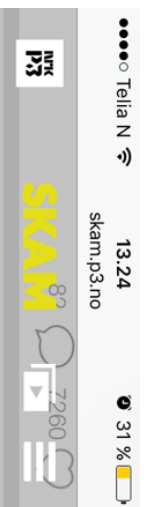
Bilde 1: Skjerm bilde fra PC-skjerm av SKAM-bloggen hvor klipp, instagrabilder og meldingsutvekslinger ble lagt ut i sanntid. ©NRK.

SKAM aims to help 16-year old girls strengthen their self esteem through dismantling taboos, making them aware of interpersonal mechanisms and showing them the benefits of confronting their fears. (Andem & Magnus, 2017).

Andem beskriver Sana som «først og fremst strategisk og viljesterk», hun velger sitt eget forhold til religion, «hun har en sterk tro, men tar ikke hele pakka som kulturen presser på henne» (Andem & Magnus, 2016). Andem sitt ønske var at Sana skulle arrestere majoritetens fordommer (ibid).

2.2 SKAM som nettserie, blogg og kontoer på sosiale medier

Sesong fire begynte fredag 7. april 2017, ble avsluttet fredag 23. juni 2017 og består av ti episoder. Episodene kan enten bli sett i sin helhet på NRK sine nettsider, eller gjennom korte videoklipp som ligger i kronologisk rekkefølge på <http://www.skam.p3.no> (referert til som SKAM-bloggen). SKAM har vært en banebrytende serie i måten den har tatt i bruk bloggformatet og sosiale medier som en del av hvordan historien fortelles. Videoklipp ble lagt ut i sanntid på SKAM-bloggen, samtidig som hendelsene var ment å finne sted. For eksempel er videoklippen *Norske partyjenter* ment å finne sted 21. april 2017 kl. 15.32, og er også publisert på dette tidspunktet. Publikum får ikke vite når neste klipp blir lagt ut, men vet fra tidligere sesonger at det trolig kommer et klipp hver dag og de må følge med på bloggen daglig for å holde seg oppdatert. I tillegg til at det blir lagt ut videoklipp i sanntid, blir det også lagt ut bilder fra bildedelingstjenesten Instagram og skjermbilder av meldinger utvekslet av karakterene på SMS eller på Messenger, chattetjenesten til Facebook. Alle karakterene har sin egen Instagram-profil hvor det legges ut bilder kontinuerlig gjennom sesongen. Ikke alle bildene som ble lagt ut på Instagram i løpet av en sesong ble delt videre på SKAM-bloggen, så publikum måtte følge både bloggen og profilene på Instagram om de ønsket å få med seg alt. Det enkleste var å følge hver enkelt SKAM-karakter på Instagram, og dermed få karakterene fra SKAM inn i ens egen private Instagram-feed, altså at bilder fra karakterenes Instagram dukket opp blant bildene til ens egne venner. Dette bidro til en følelse av autenticitet og gjenkjennelse, en følelse av at karakterene i SKAM kunne ha vært en av dine egne venner, og at man nærmest levde deres liv sammen med dem – eller i det

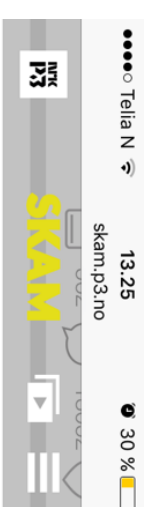

Freddag 21.04.17 kl 15.32

therealsanabakkoush

Følg

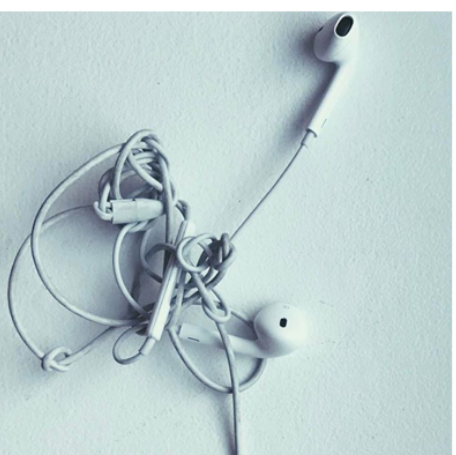

Lørdag 29.04.17 kl 16.35

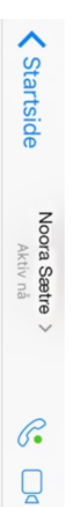
493 12662

Lørdag 22.04.17 kl 11.31

Vis mer på Instagram

33,730 likerklikk
therealsanabakkoush when you're being tested

Hvordan gikk det i går?

Blir det æresdrap? Ehehe

Lol. Ja. Det er planlagt litt senere i dag. Så takk for alt

Neida. Det ordna seg

Så bra

Hva gjorde dere da?

Jeg stakk hjem

De andre prøvde å komme seg på rulling. Vet ikke hvordan det endte

cool

Bilde 2: Skjerm bilde av SKAM-bloggen fra mobilskjerm, som viser videoklipp, bilder fra Instagram og meldingsutveksling mellom Sana og venninnen Noora. ©NRK.

minste at en levde parallelt med dem. Publikum kunne følge serien og karakterene som om de var en del ens egen omgangskrets.

2.3 Handlingen i sesong fire

Sesong fire har to hovednarrativ, det ene kretser rundt Sana sitt forhold til vennene hennes og deres ønske om å sikre seg en russebuss til tredje året av videregående. Det andre narrativet handler om Sana og Yousef. Yousef er en omsorgsfull, kjekk, litt eldre gutt, som jobber i barnehage og er kompis med broren til Sana, Elias.

Det første narrativet sentrerer rundt en konflikt med en rivaliserende jentegjeng, Pepsimax-gjengen som ledes av Sara. Pepsimax-gjengen og gjengen til Sana er begge ute etter å kjøpe samme buss som koster 300 000 kroner. Sana sin gjeng klarer å posisjonere seg slik at den tidligere busseieren ønsker å selge til de, men de har ikke råd til bussen. For å få råd til å kjøpe russebussen kommer Sana opp med en plan som innebærer at de to gjengene skal slå seg sammen, på betingelse av at hun får være leder samtidig som Pepsimaxgjengen betaler. Utover i sesongen er vi vitne til hvordan Sana gradvis blir ekskludert; hun blir ikke invitert på fest, ikke inkludert i gruppe-meldingstråder, og blir baksnakka av de andre jentene. På en fest midtveis i sesongen kommer broren til Sana, Elias, i slåsskamp med Isak. I et sårt klipp er vi vitne til at Sana overhører at to jenter mener at Elias har banka Isak fordi han, Elias, er homofob. Sana velger til slutt å forlate bussen. For å ta hevn oppretter Sana en falsk Instagram-profil i erkefienden Sara sitt navn og publiserer meldinger Sara har skrevet til Isak hvor hun snakker stygt om vennene sine. Meldingene har hun tatt fra kompisen Isak sin private Facebook-konto uten hans samtykke. I klippet *Fakker over vennene sine*⁴, som er et av klippene jeg analyserer kommentarfeltet til, innser Sana hvordan dette til slutt går utover hennes egne venner, spesielt Isak. Resten av sesongen brukes til å nøste opp igjen i relasjonene mellom jentene og mellom Sana og Isak. Det hele avsluttes med at Sana inviterer alle, både venner og uvenner, til Eid-feiring hjemme hos seg selv.

Parallelt med denne historien om ekskludering fra russebussen, følger vi Sana utvikle en nær relasjon til Yousef. Gjennom dette narrativet blir blant annet kjønnslikestilling i islam tematisert; Yousef er ikke muslim og ifølge tradisjonell

---

⁴ Fakker over vennene sine er navnet på klippet, og referer til Isaks replikk: «Var det ikke du som sa at er det en ting du ikke liker så er det når folk fakker over vennene sine.» «Fakker» er slang for «fucker», i betydningen ødelegge.

islam kan Sana derfor ikke gifte seg med ham. I flere scener får vi se Sana diskutere religion og islam med moren sin, broren sin og med Yousef.

2.4 SKAM-kommentarfeltet som inngang til masterprosjektet

I løpet av den tiden jeg så på SKAM ble jeg nysgjerrig på diskusjonene i kommentarfeltet. Det er ikke et klart skille mellom når datainnsamling/produksjon slutter og analysen begynner (Thagaard 2013). Analysen blir gjerne påbegynt allerede i datainnsamlingsfasen, enten om det er i en intervjusituasjon eller i gjennomlesning og utvalg av tekster man skal bruke i tekstanalyse. I dette prosjektet begynte analysen allerede de første gangene jeg så SKAM-klippene, leste kommentarfeltet, og diskuterte mine egne reaksjoner både til seriens handling og til det som ble diskutert i kommentarfeltet. I neste kapittel vil jeg gå nærmere inn på de valgene jeg tok for å avgrense prosjektet.

Kapittel 3 Metode

Dette prosjektet har vært utfordrende metodologisk på flere måter. Det har vært utfordrende praktisk med tanke på valg av klipp og kommentarer, forskningsetisk med hensyn til forskning på internett, og analytisk da oppgaven befinner seg i et krysningspunkt mellom disiplinene kulturstudier og kjønnsstudier og det er utallige muligheter for hvordan tilnærme seg det utvalgte materialet. Det empiriske materialet jeg har valgt å analysere kunne også blitt brukt til å gjøre en publikumsanalyse eller en tv-serie-analyse, eller en kunne ha sett på medievanene til målgruppen for serien. Jeg har valgt å gjøre en diskursanalyse av kommentarfeltet da jeg mener det åpner for å forstå hvordan seriens målgruppe forstår karakterene og tematikken som blir tatt opp. I dette kapitlet gjør jeg rede for hvordan jeg har avgrenset det empiriske materialet, SKAM-universet, samt de metodologiske valgene jeg har tatt og hvilke vurderinger jeg har gjort med tanke på de etiske utfordringene som ligger i dette prosjektet.

3.1 Kvalitativ metode: fortolkende tekstanalyse

Ifølge Thagaard (2013) kjennetegnes kvalitativ metode av fokus på prosess og mening, analyse av tekst, små utvalg, og nærhet til informantene. Kvalitativ metode er godt egnet for å oppnå forståelse for sosiale fenomen, slik de forstås av de personene det forskes på. Fortolkning er derfor særlig viktig i kvalitative metoder, og egner seg for problemstillinger som ønsker å undersøke mening, prosesser og fortolkninger, slik som dette prosjektet gjør (Thagaard, 2013). Kvantitative metoder, derimot, fokuserer på utbredelse og antall, analyse av tall for å se på ulike statistiske tendenser, med større utvalg og avstand til informantene (ibid). Slik Thagaard (ibid) påpeker er ikke dette absolutte kjennetegn, det finnes store variasjoner innad i både kvalitativ forskning og kvantitativ forskning, og det finnes ingen klare skillelinjer mellom kvalitative og kvantitative metoder. I dette forskningsprosjektet er jeg opptatt av mening og fortolkning i kommentarfeltet til SKAM, samtidig som materialet er relativt stort og bærer preg av en distanse til informantene, forstått som de som kommenterer på SKAM-bloggen. Jeg benyttet meg også av kvantitativ metode innledningsvis i forskningsprosjektet for å få oversikt over kommentarfeltene til sesong fire, og innholdet i disse. Dette vil jeg komme nærmere inn på lenger ned i kapitlet.

Det er en stor variasjon av innsamlingsmetoder og kilder som egner seg for kvalitativ forskning, som for eksempel intervju, observasjon, deltagelse, dokumentanalyse, bildeanalyse, filmanalyse, og studier på nett (Thagaard, 2013). Dette prosjektet kan defineres som en studie av informasjon hentet fra internett, da SKAM kan forstås som en hybrid mellom tv-serie og blogg. Serien ble vist

både på lineær tv og på SKAM-bloggen. Siden det er kommentarfeltet på bloggen jeg er opptatt av, er ikke dette en analyse av tv-serien som sådan. Det er heller ikke en tradisjonell publikumsanalyse – selv om det er publikum sine utsagn jeg analyserer – da jeg ikke er opptatt av hvem publikum er, men heller hva de sier om gitte temaer. Utgangspunktet for oppgaven er en fortolkende tekstanalyse av innholdet i kommentarfeltet.

3.2 SKAM-kommentarfeltet

Reglene for kommentering på SKAM-bloggen ligger tilgjengelig under alle klipp, og kan fortelle oss litt om redaksjonens formål med kommentarfeltet⁵. Det står:

Del dine tanker om SKAM. Alle kommentarer blir lest av SKAM-redaksjonen før de publiseres og vi forbeholder [oss] retten til å slette kommentarer som ikke følger reglene.

Her er reglene du må følge:

Kommentarer med personopplysninger om skuespillerne eller andre vil ikke bli publisert.

Kommentarer med personangrep vil ikke bli publisert.

Kommentarer med stygg og unødvendig språkbruk vil ikke bli publisert.

Bruk nettvett!⁶

Det er spesielt regelen om «stygg og unødvendig språkbruk» som er interessant innenfor rammene av denne oppgaven. Det som er publisert i kommentarfeltet kan forstås som hva som regnes som innenfor et godt og selskapeleg ordskifte, ifølge redaksjonen til SKAM. Både manusforfatter og regissør Julie Andem og netthistorieprodusent Mari Magnus har fortalt i forskjellige intervjuer at de leste nesten alt som var av kommentarer (Andem & Magnus, 2016, 2017). Magnus hadde blant annet ansvar for karakterenes profiler på sosiale medier (Aftenposten, 25. juni 2017).

I et intervju forteller Magnus at det var svært få kommentarer som ikke ble godkjent, men intervjuet er før sesong tre og fire hvor seertallene tok seg kraftig

---

⁵ En må først klikke seg inn på kommentarene og deretter på hyperlinken «Regler for kommentering» som står over boksen hvor en selv kan skrive inn kommentarer. Ettersom det er noe omstendelig å klikke seg inn på reglene er det ikke en selvfølge at alle som har kommentert har lest disse reglene.

⁶ Dette er en hyperlink til Redd Barnas nettside om nettvett.

opp (Andem & Magnus, 2016; Dagbladet, 21.12.2016; DagensNæringsliv, 26.06.2017). Redaksjonen har makt til å bestemme hva som er innenfor og utenfor å si i kommentarfeltet. Materialet mitt består derfor av et spekter av utsagn som er bedømt å være innenfor av serieskaperne. Samtidig ser man også at deltakerne i kommentarfeltet er med på å regulere og disiplinere hverandre i måten ulike kommentarer blir reagert på. Dette kan skje enten ved at personer skriver direkte at en kommentar ikke burde ha blitt publisert og/eller at man stiller seg uforstående til utsagn. Mange av brukerne omtaler kommentarfeltet som et særegent rom med en forsonende, forståelsesfull og imøtekommende kvalitet som skiller seg fra andre kommentarfelt. Dette var det flere som var bekymret for at ville forsvinne i sesong fire, på grunn av at Sana – en hijabkledd jente – var hovedrolle (SKAM, 07.04.2017). Jeg har ikke gått inn og sammenlignet kommentarfeltene fra de ulike sesongene, det hadde vært et for stort materiale for et masterprosjekt, så jeg kan ikke si noe om hvorvidt disse bekymringene viste seg å bli reelle.

Det kunne også ha vært interessant å se på hva slags kommentarer som ble luket ut. Hvor mye var det som ble regnet som stygt og unødvendig, og ikke minst hva var meningsinnholdet i disse kommentarene. I denne oppgaven er jeg imidlertid opptatt av hva som *er* mulig å si, ikke hva som har blitt bestemt av redaksjonen at *ikke* er lov å si. Jeg har derfor valgt å fokusere på det som ble publisert i kommentarfeltet og ikke på det som ikke kom gjennom redaksjonens filter.

3.2.1 Observasjon i kommentarfeltet: innhenting av empiri

Som forsker kan man ha ulike tilnærminger til kommentarfelt på nett, man kan være aktiv deltager eller observatør (Nesvold, Sjurseike, & Wadel, 2014). Jeg valgte å ta en rolle som observatør, det vil si at jeg ikke kommenterte eller deltok i diskusjoner. Det betyr at jeg ikke var med på å forme innholdet i kommentarfeltet, at jeg stilte meg på utsiden og så inn. Samtidig er det et kommentarfelt jeg kjenner godt. Jeg er ikke en nøytral objektiv utenforstående, og kan nok beskrives som en litt over middels engasjert publikumer. Jeg vil komme nærmere inn på hvordan min bakgrunn har formet mitt blikk og fokus på kommentarfeltet mot slutten av dette kapitlet.

Oversikt over innlegg, kommentarer og likes på SKAM-bloggen i sesong fire			
Innlegg	Type innlegg	Antall kommentarer	Antall "likes"
1 Skam sesong 4 (trailer)	Klipp	610	32 219
2 Er jeg sen?	Klipp	526	25 787
3 Turnt for chikken week	insta	55	12 857
4 Olafiaklinikken	Messenger	78	11 476
5 Olafia	Messenger	112	10 061
6 Slave	Klipp	256	14 433
7 Elias	sms	89	9 706
8 SO HOT	Klipp	236	14 243
9 Olafia	Messenger	126	9 970
10 Olafia	Messenger	133	8 846
11 Eva, Vilde, Chris	Messenger	125	9 668
12 Elias	sms	126	8 662
13 Olafia	Messenger	81	8 467
14 You gotta be ble to smile through the bullshit	insta	43	8 708
15 Fy faen	Klipp	416	16 006
16 Feel it coming	Klipp	487	16 763
17 Olafia	Messenger	184	10 281
18 Isak	Messenger	278	11 737

123 Eva	messenger	255	12 054
124 Mannen i mitt liv	sms	192	18 911
125 Even	klipp	529	42 427
126 Mikael	sms	182	16 135
127 Mannen i mitt liv	sms	271	21 754
128 Noora	sms	207	9 605
129 William	klipp	342	13 849
130 Dad	sms	318	10 427
131 Christoffer	messenger	250	10 507
132 In<3since2015	insta	261	14 555
133 Elias	messenger	231	11 506
134 Kollektivet	messenger	143	11 218
135 Eskild/Linn	klipp	457	21 324
136 Kjære Sana	klipp	1 348	38 930
Totalt antall innlegg, kommentarer og likes	136	42 916	1 564 133
Total "klipp"	54	28 470	
Total "messenger"	54		
Total "sms"	14		
Total "insta"	12		
total "facebook innlegg"	1		
total "e-post"	1		
total antall videoklipp med over 600 kommentarer	13		
Antall kommentarer i trailer, Fakker over vennene sine, Kjære Sana		2 854	

Tabell 1: Utdrag fra oversikt over alle innlegg på SKAM-bloggen i sesong fire, med totalt antall innlegg (136), kommentarer (42 916) og likerklipp (1 564 133) i nederste rad. Se vedlegg 1 for fullstendig oversikt.

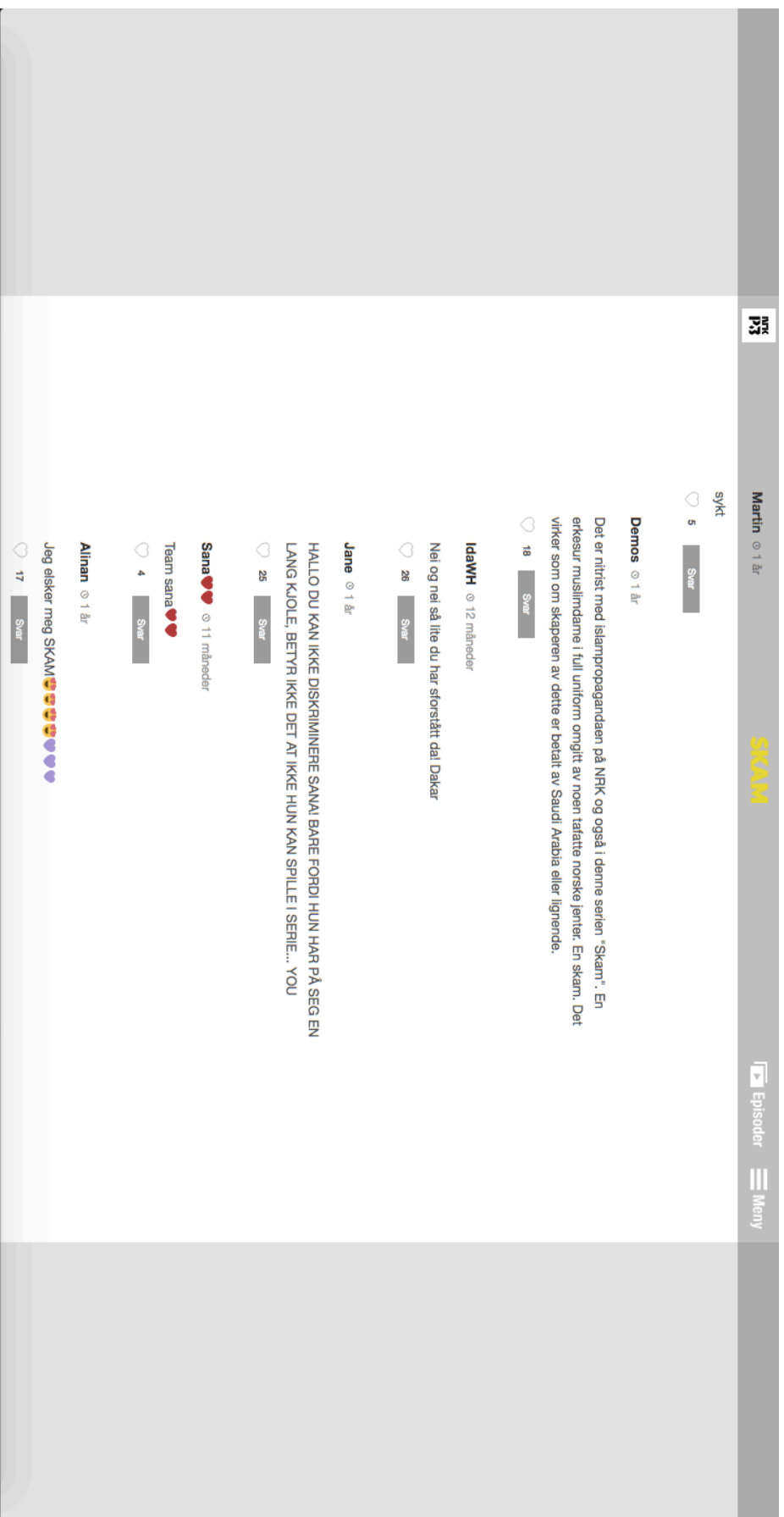
Totalt er det 136 innlegg (klipp, bilder, chatte-samtaler lagt ut på SKAM-bloggen) i sesong fire, med totalt 42 916 kommentarer, per oktober 2017. Det er med andre ord et betydelig materiale å organisere og få oversikt over. Jeg lagde en detaljert oversikt over alle innlegg, med tittel, hva slags type innlegg det var, antall kommentarer og antall likerklipp (se vedlegg 1). Dette gjorde jeg for å få oversikt over hvilke innlegg som fikk mye oppmerksomhet av publikum enten gjennom likerklipp eller gjennom kommentarer. Deretter måtte jeg avklare hvilke avgrensinger jeg skulle gjøre for å spisse oppgaven. Den første avgrensningen jeg bestemte meg for å gjøre var å konsentrere meg utelukkende om videoklippene som ble lagt ut i sesong fire. Det er totalt 54 videoklipp i sesong fire (uthevet med rødt i skjemaet på s.16) med til sammen 28 470 kommentarer, som fortsatt er et stort materiale. Videre gikk jeg gjennom og sorterte klippene med flest kommentarer, plukket ut de tretten klippene med over 600 kommentarer, og så på innholdet i klippene og i de tilhørende kommentarfeltene.

Etter å ha lest gjennom kommentarfeltene til de tretten klippene med flest kommentarer, var det tre klipp jeg syntes var spesielt interessante og som jeg valgte å gå videre med i analysen. Dette er traileren *Sesong 4 SKAM*, og episodeklippene *Fakker over vennene sine* og *Kjære Sana*. Traileren har 610 kommentarer, *Fakker over vennene sine* har 896 kommentarer, *Kjære Sana* har 1 348 kommentarer, noe som gir totalt 2 854 kommentarer.

3.2.2 Utvalg av kommentarfelt

Grunnen til at jeg endte opp med de tre klippene er todelt; innholdet i kommentarfeltene og tidspunktene for klippene. Traileren *Sesong 4 SKAM*, og episodeklippene *Fakker over vennene sine* og *Kjære Sana* fanger opp en utvikling i sesongen og blant publikum, fra traileren helt i begynnelsen, til et narrativt vendepunkt midt i sesongen, og til slutt det avsluttende klippet til hele serien. Klippene er derfor ikke valgt utelukkende på grunn av antall kommentarer, men på grunn av innholdet i klippene og i kommentarfeltet. Jeg syntes diskusjonen i spesielt traileren og *Fakker over vennene sine* tok opp interessante temaer om rasisme, feminisme og differansiering.

Traileren inneholder frampek til hva som skal skje i sesongen, og kommentarfeltet speiler publikums ulike forventinger til Sana. *Fakker over vennene sine* figurerer som et narrativt vendepunkt i serien, og inneholder en scene hvor Isak og Sana snakker om opplevelsen av å være annerledes. I kommentarfeltet går publikum inn i en følelsesladet diskusjon om annerledeshet og rasisme, og det er mye uenighet om hvorvidt klippet er bra, om hvordan

Bilde 3: Skjermbilde av kommentarfeltet til traileren SKAM sesong 4 på SKAM-bloggen. ©NRK.

karakterene er framstilt, og om rasisme og diskriminering generelt. *Kjære Sana* avslutter sesong fire, men også hele serien. Det er et atten minutter langt klipp som viser Eid-feiring på slutten av Ramadan hvor Sana har invitert alle til fest hjemme hos seg. Dette klippet avsluttes med en tale skrevet til Sana av vennenes hennes, som speiler begynnelsen på sesong én hvor den samme karakteren har en slags tale som åpner hele SKAM-universet. Slutt-talen kan tolkes som en tale fra Julie Andem til publikum, og her kommer serieskaperne Andem og Magnus sitt prosjekt eksplisitt fram. Talen avsluttes med ordene: «Frykt sprer seg, men det gjør heldigvis kjærlighet og». Samtidig får vi se skjermbilder av kommentarfeltet til serien, først med meldinger som er dømmende og til dels hatefulle og så til slutt en rekke meldinger om samhold og gjenkjennelse i karakterene, og om kjærlighet. Med de siste ordene og de siste bildene er det kjærligheten som står igjen. Samlet gir dermed disse tre klippene en interessant helhet med tanke på når de ble sluppet, samtidig som alle tre har rikholdige kommentarfelt som tar opp tema som er spesielt relevante for problemstillingen til denne masteroppgaven.

3.2.3 Gjennomlesning av kommentarfeltet

Når jeg leste gjennom kommentarene var jeg opptatt av hvordan Sana, og etter hvert også Isak, ble beskrevet og av diskusjoner om rasisme og seksualitet. Som Nigel Edley (Edley, 2001) beskriver det, handler det analytiske arbeidet ofte om å følge magefølelsen og tentative analytiske tilnærminger som ofte må endres underveis, noe som har vært tilfellet i dette prosjektet. I de første gjennomlesningene var jeg primært opptatt av hvordan Sana ble beskrevet – og hva hun fikk lov til å representere. Hvor mange kommentarer handlet om hva hun hadde på seg, i hvor stor grad fokuserte publikum på henne som muslim, ble hun beskrevet med en aktiv seksualitet? Jeg ble også tidlig oppmerksom på hvordan Isak og Even, det enormt populære kjæresteparet fra sesong tre, tilsynelatende ble satt opp mot Sana. Dette gjorde at jeg ble interessert i å se nærmere på hvordan relasjonen mellom Isak og Sana ble fortolket av publikum.

Jeg har lest gjennom kommentarfeltet til de tre utvalgte klippene utallige ganger, de første gangene allerede da publikum fortsatt kommenterte, rett etter at klippene ble lagt ut, og helt fram til det avsluttende arbeidet med masteroppgaven. I første omgang var jeg opptatt av å luke ut de kommentarene som var relevante for prosjektet. Jeg lagde noen kategorier jeg kunne lese etter – tolkninger av handlingen i serien, hijab, islam, islamofobi, samhold, seksualitet, beskrivelser av Sana. Dette var kategorier utledet av de første gjennomlesningene av kommentarfeltet til traileren, hvor jeg hadde gjort noen observasjoner av hvilke temaer publikum var opptatt av. I denne fasen gjorde jeg også ordsøk i kommentarfeltene for å finne antall ganger ulike ord ble brukt, som for eksempel

hijab og undertrykt. På dette tidspunktet var jeg opptatt av om Sana ble skrevet inn eller ut av et større felleskap, og om hun fikk lov til å være noe mer enn bare muslim, slik samfunnsdebattant Warsan Ismail skriver i sin kronikk i Klassekampen (Ismail, 06.05.2017). Antall kategorier ble etter hvert begrenset til å kun handle om beskrivelser av Sana og Isak. Jeg klippet ut og samlet de relevante kommentarene i et eget dokument. En utfordring i denne prosessen var hvorvidt jeg skulle ta hensyn til den dialogen som skjer i kommentarfeltet. Selv om dette kunne ha vært interessant å gå nærmere inn på, har jeg i hovedsak sett på kommentarene som enkeltstående kommentarer, og gjort en diskursanalyse av disse som enkeltstående kommentarer.

Som illustrert i bildet på side 18, inneholder mange av kommentarene emoji'er – symboler som hjerter, smilefjes osv. – disse, i tillegg til bruk av store bokstaver, har hjulpet meg å tolke affekt og stemning i kommentarene.

3.4 Etske utfordringer med forskning på offentlige diskusjonsforum

Hele SKAM-universet ligger åpent og tilgjengelig for alle på internett. Det gjør at det er lett tilgjengelig for å forske på, men det byr også på noen utfordringer når det kommer til å vurdere hvordan man som forsker skal ivareta forskningsetiske hensyn, som innhenting av samtykke, sikre anonymisering og verne om enkeltpersoners privatliv. Som hovedregel kan man benytte seg av materiale som ligger åpent tilgjengelig på nett uten å innhente samtykke fra de eller den informasjonen gjelder, samtidig må dette alltid avveies mot kravet om respekt for enkeltpersoners privatliv (NESH, 2014: 4; Thagaard, 2013: 154-155). I kommentarfeltet på SKAM-bloggen, velger den enkelte bruker sitt eget brukernavn. Ettersom de valgte brukernavnene også er en del av materialet, eksempelvis bruker flere setninger fra serien som brukernavn, har jeg valgt å ikke anonymisere disse men la de stå som de er slik at de kan inngå i analysen. Videre mener jeg at dette gjør analysen mer etterrettelig, da andre kan gå opp igjen de valgene jeg har tatt for å etterprøve den analysen jeg har gjort. Jeg har vurdert at det er liten fare for gjenkjennelse og at brukernavnene ikke er av en karakter som gjør personene bak umiddelbart identifiserbare. Om brukernavnene er identifiserbare, vil de også være det på kommentarfeltet som ligger tilgjengelig på nett og åpent for alle.

Hva som regnes som offentlig og privat på internett forstås ulikt fra person til person og fra plattform til plattform (NESH, 2014: 5). Det virker som at publikum på SKAM-bloggen har et bevisst forhold til at kommentarfeltet er et offentlig, moderert diskusjonsforum. I flere kommentarer blir det for eksempel uttrykt

frustrasjon over at det tar lang tid før kommentarene slipper gjennom, eller forskrekkelse over at en kommentar har sluppet gjennom. En skriver for eksempel i kommentarfeltet til traileren at hen⁷ «gruer [seg] til all drittkastinga som garantert kommer, og er glad for at det verste sensureres bort fra denne siden» (SKAM, 07.04.2017).

3.5 Hvordan omtale en anonym masse av kommentarer

En større utfordring med analysearbeidet er at jeg vet svært lite om de som kommenterer. Kommentarfeltet er anonymt, de som velger å skrive kommentarer trenger kun å skrive inn det de ønsker skal stå som brukernavn og så skrive inn kommentaren sin. Det registreres ingen personopplysninger som fullt navn, e-post eller lignende. Jeg har forsøkt å være bevisst mine egne antakelser om hvem det er som kommenterer, og at brukernavnene som velges ikke nødvendigvis kan si noe om hvem det er som sitter på den andre siden av en skjerm med tanke på alder, kjønn, hudfarge osv. Mange av de som har kommentert bruker et fornavn som brukernavn, men mange bruker også deler av setninger, symboler, eller frittstående ord. Selv om mange bruker fornavn, kan en ikke anta at dette er deres registrerte fornavn, det kan også være at det er et valgt alias for det gitte forumet. På grunn av dette har jeg valgt å bruke det kjønnsnøytrale pronomen «hen» for å omtale de som kommenterer. Dette har vært et bevisst valg fordi jeg ikke vet hvilket kjønn de som kommenterer identifiserer seg med, og jeg ønsker derfor å ikke tilskrive dem et kjønn.

I oppgaven bruker jeg mange sitater fra kommentarfeltet og fra serien hvor det brukes et muntlig språk og slanguttrykk. Jeg har valgt å ikke revaske språket, men heller beholde formen slik det er skrevet i kommentarfeltet eller slik det er uttalt i serien. Der det er nødvendig forklarer jeg ord og uttrykk som blir brukt. Dette valget har jeg tatt da jeg mener formen er en viktig del av grunnlaget for diskursanalysen, og å revaske språket hadde risikert å endre det empiriske materialet.

3.6 Posisjonalitet

Sana får en minoritetsposisjon som synlig muslim, blant annet gjennom hennes bruk av hijab, og erfarer utenforskap og annerledesgjøring på grunn av dette. I denne oppgaven er jeg opptatt av hvordan både Sana og Isak blir fortolket. Min

---

⁷ Hen er et kjønnsnøytralt pronomen, jeg forklarer i neste delkapittel hvorfor jeg velger å bruke det til å omtale de som bruker kommentarfeltet.

posisjonaltet påvirker mitt valg av tema for oppgaven. Jeg har bodd flere år i Midtøsten, både som ungdom og voksen, og har studert islam både som del av arabisk språkstudier og i religionsvitenskap. Jeg har derfor kjennskap til temaer knyttet til islam og feminisme. Dette har påvirket min interesse for serien og hvordan jeg tolker den og kommentarene. Jeg har ikke erfaring med å være en synlig minoritet i Norge slik Sana har, hverken med hudfarge eller med et minoritetsidentifiserende plagg. Jeg kan imidlertid relatere meg til opplevelsen av å være annerledes som skeiv. Samtidig har jeg en privilegert bakgrunn fra øvre middelklasse, har høyere utdanning, og er en hvit cis-kvinne⁸, dette mener jeg er en begrensning for min lesning av materialet i dette prosjektet. Gayatri Spivak argumenterer for at vestlig feminisme må slutte å se sine privilegier som privilegier, men heller som begrensninger og kunnskapsløshet (Jegerstedt, 2008). For å avlære sine privilegier må man arbeide kritisk

med egne oppfatninger, fordommer og antagelser i et forsøk på å forstå hvordan de oppstod, og hvordan de ble naturalisert [...] Bare på denne måten kan man nærme seg den andres subjektposisjon på en slik måte at man kan lære av den andre. Istedenfor å snakke på vegne av den andre og slik bidra til å opprettholde eksklusjonen av den andres stemme, må den vestlige feminismen representere seg selv til den andre på en slik måte at den andres tale kan bli hørt (Jegerstedt, 2008: 99).

Dette er en pågående prosess som aldri blir ferdig; nettopp fordi mange fordommer er naturalisert, legger en ofte ikke merke til dem før en blir konfrontert av andre som har en annen posisjon i samfunnet enn en selv.

En viktig grunn til at jeg ble oppmerksom på hvordan Isak og Even tilsynelatende ble satt opp mot Sana er min tidligere erfaring fra ungdomsorganisasjonen Skeiv Ungdom. I løpet av den tiden jeg var aktiv i Skeiv Ungdom pågikk det en til tider intens debatt om rasisme mellom organisasjonene Skeiv Verden, FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og Skeiv Ungdom (Nylund & Engseth, 30.09.2014; Rakeem et al., 26.09.2014). Gjennom denne offentlige debatten, diskusjoner internt i Skeiv Ungdom og gjennom flere informasjonskampanjer fra Skeiv Verden ble jeg oppmerksom på hvordan skeive med minoritetsbakgrunn både møter diskriminering i majoritetssamfunnet og i

---

⁸ En cis-person vil si en person som identifiserer seg med det kjønnnet hen ble tildelt ved fødsel (Mathisen, Steinland, Jessen, & Eidsvik, 2015).

det skeive miljøet. Både blant muslimer og blant majoritetsbefolkningen er det folk som mener at det ikke er mulig å være skeiv og muslim (Mehsen, 15.06.2016). Dette fører til at personer som er både og, kan møte fordommer både som skeive og som muslimer. De må finne måter å navigere fordommer uten å gå på akkord med seg selv, hverken som skeiv eller som muslim (ibid). Erfaringene mine fra disse diskusjonene er et godt eksempel på hvordan mine privilegier har begrenset min kunnskap fra andre posisjoner, og at min sannhet ikke er sannhet for andre. Her mener jeg at interseksjonalitet er et godt verktøy for å få øynene opp for egne privilegier og bli årvåken for egne blindsoner som må utforskes. Jeg vil komme tilbake til hvordan jeg velger å bruke interseksjonalitet i neste kapittel om teoretiske perspektiver og analytiske grep. Diskusjoner rundt disse temaene i Skeiv Ungdom er direkte årsak til at jeg har blitt var på hvordan minoriteter settes opp mot hverandre og hvordan spesielt muslimer og rasialiserte mennesker settes opp mot skeive. Denne konstruerte motsetningen fører i tillegg til at det blir enda vanskeligere å være rasialisert, muslim og/eller skeiv. På grunn av dette, mener jeg det er ekstra viktig at jeg i dette prosjektet er årvåken overfor unge rasialiserte, muslimske og/eller skeive stemmer i den offentlige diskusjonen rundt SKAM, som for eksempel i aviser, blogger, på Facebook og på Instagram. Samtidig er dette også med på å understreke hvorfor det er viktig å se nærmere på nettopp disse temaene slik de tas opp og diskuteres i kommentarfeltet til SKAM. Jeg mener at dette prosjektet kan være med og åpne opp og gi nye innsikter i hvordan vi kan behandle disse temaene.

3.7 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg forsøkt å gjøre rede for de metodiske valgene jeg har gjort og hvordan dette både *er påvirket av* og *påvirker* analytiske valg. Analyseprosessen begynte allerede i det jeg gikk inn og leste kommentarfeltene på SKAM-bloggen, eller leste kommentarer på sosiale medier, i blogger og i aviser.

I forskningsprosjektet bruker jeg empiri hentet fra internett. Dette innebærer noen praktiske fordeler ettersom empirien er lett tilgjengelig, men samtidig innebærer det en del etiske utfordringer. Disse utfordringene finnes det ingen enkle svar på. I siste del av kapittelet har jeg vist hvordan jeg reflekterer rundt disse utfordringene og hvordan de har påvirket ulike valg i forskningsprosessen.

De metodiske valgene jeg har beskrevet over er i aller høyeste grad en del av det analytiske arbeidet. I neste kapittel vil jeg gjøre rede for de teoretiske perspektivene jeg bruker i analysen: postkolonial feministisk teori, kritisk raseteori, interseksjonalitet og minorisering- og majoriseringprosesser. Til slutt

vil jeg gjøre rede for hvordan jeg velger å bruke diskursanalyse og fortolkningsrepertoar som analytiske verktøy.

Kapittel 4 Teoretiske perspektiver og analytiske grep

I dette kapitlet presenterer jeg de teoretiske perspektivene jeg bruker til å analysere kommentarfeltet til sesong fire av SKAM. Masteroppgaven bygger på poststrukturalistiske perspektiver, med særlig interesse for språkets rolle i hvordan mennesker forstår og tolker verden (Jørgensen & Philips, 2013). Jeg baserer meg i stor grad på Michel Foucaults begreper om diskurs og makt (Egeland & Jegerstedt, 2008).

For å analysere publikums fortolkninger av karakterene Sana og Isak drar jeg veksler på postkolonial feministisk teori, kritisk raseteori, interseksjonalitet og berepene minoriserings- og majoriseringsprosesser. Jeg bruker interseksjonalitet som et sensitiverende perspektiv for å vise hvordan ulike identitetskategorier er sammenvevd. Videre viser jeg til Dorthe Staunæs og Dorte Marie Søndergaard (2011), som argumenterer for hvorfor det er nyttig å bruke interseksjonalitet i kombinasjon, med en foucauldiansk forståelse av makt som produktiv, for å gjøre det mulig å inkludere både minoriserings- og majoriseringsprosesser i analysen. Til slutt gjør jeg rede for hvordan jeg velger å bruke diskursanalyse ved å ta i bruk Nigel Edley (2001) sitt begrep *fortolkningsrepertoar*.

4.1 Teoretiske perspektiver

4.1.1 Postkolonial feministisk teori

Edvard Saids *Orientalismen* (1978) regnes som et av de mest avgjørende bidragene til dannelsen av postkolonial teori (Gressgård, Jegerstedt, & Rosland, 2008). I *Orientalismen* beskriver han hvordan vestlige akademikere som studerte 'orienten' baserte seg på en hierarkisk todeling der 'orienten' ble skapt som det negative speilbilde til 'vesten', eller 'oksidenten'. Slik ble 'vesten' produsert som den moralske overlegne part som hadde som oppgave å redde, sivilisere og modernisere 'den andre' (ibid). Gayatri Spivak, som regnes som en av de viktigste bidragsyterne innen postkolonial teori, problematiserte vestlig teories globale relevans og hvordan vestlig teori er etablert på bekostning av det «vestlige subjektets «andre»», «det postkoloniale subjektet» (Jegerstedt, 2008: 93). Som tidligere nevnt under metodekapitlet, kritiserer Spivak vestlig feminisme for å reprodusere imperialismen ved at den «ikke-vestlige kvinnen produseres som den «andre»; den som kan speile «oss», eller også den «vi» kan hjelpe» (Jegerstedt, 2008: 98).

I likhet med Spivak, kritiserer Chandra Talpade Mohanty vestlig feminisme for å forenkle og generalisere i møte med 'den andre' (Mohanty, 1988/2007; Rosland,

2008). Mohanty kritiserer vestlige feministiske forskere for å konstruere kvinner fra «tredje verden» som et «singulært monolittisk subjekt» (Gressgård et al., 2008: 196), og at vestlige feminister antar at all (kvinne)undertrykkelse fungerer likt forskjellige steder i verden (Mohanty, 1988/2007). Mohanty argumenterer for at man må studere fenomener i bestemte historiske og kulturelle kontekster (Mohanty, 1988/2007; Rosland, 2008).

Karakteren Sana representerer ikke en «tredjeverdenskvinne»⁹, men innehar heller en relativt privilegert posisjon i Norge. Hun kommer fra en øvremiddelklassefamilie, og bor i et velstående området i Oslo som omtales som Oslos ‘beste vestkant’. Likevel representerer Sana, i kraft av å være en synlig muslim, en posisjon som annerledesgjort i en norsk kontekst. Jeg ønsker derfor å ta med meg Said, Spivak og Mohanty sin kritikk av vestlig feministisk teori, både for å bedre forstå mitt eget prosjekt i denne masteroppgaven slik jeg diskuterer i metodekapittelet, og som et blick på kommentarfeltet til SKAM.

4.1.2 Norskhet og hvithet som udefinert normativt sentrum

Forskere som har jobbet med norskhet og hvithet har tatt til seg kritikken fra postkolonialismen, og rettet fokus mot hvordan hvithet konstrueres og hvilke konsekvenser dette får for rasialiserte personer (Gullestad, 2002; Mathisen, upublisert; Stubberud & Ringrose, 2014). En av de tydeligste stemmene innenfor forskning på det ‘norske’ er Marianne Gullestads analyse av innvandringsdebatten på tidlig 2000-tall i Norge (2002). I hennes analyse skriver hun at «Nasjonal tilhørighet *baserer seg på* at noen mennesker stemples som utenforstående» (Gullestad, 2002: 80-82). Ifølge Gullestad anvender majoriteten «likhetsstrategier overfor ‘innvandrere’, disse argumentasjonsformene bidrar til å konstituere majoriteten, vedlikeholde dens ‘forestilte felleskap’ og legitimere dens makt» samt «konstituere norskhet (og hvithet) som et utematisert og udefinert normativt sentrum» (Gullestad, 2002: 84, 91). I min lesning av kommentarfeltet til SKAM har jeg vært sterkt inspirert av Gullestad, og det er påfallende hvordan denne analysen, seksten år senere, virker å være like relevant i dag. Jeg har derfor valgt å ta med hennes perspektiver i analysen når jeg ser på hvordan Sana, i kommentarfeltet, blir skrevet både inn og ut av ‘det norske fellesskapet’.

---

⁹ Jeg bruker begrepet «tredjeverdens kvinne» for å vise til Mohantys bruk av begrepet og hennes analyse av at kvinner fra det ‘globale sør’ nettopp blir gjort til offer som ‘vi’ må hjelpe.

Det norske språket byr på utfordringer når man skal snakke om synlige forskjeller mellom mennesker. I norsk forskning på synlige minoriteter har det vært vanlig å bruke begrepet etnisitet i stedet for 'rase' (Mathisen, upublisert). Innenfor *kritisk raseteori* argumenterer forskere for at begrepet etnisitet ikke fanger opp rasialiseringsprosesser knyttet til synlige forskjeller, og velger i stedet å bruke 'rase' og rasialisering (Gullestad, 2002; Mathisen, upublisert; Stubberud & Ringrose, 2014). Marianne Gullestad definerer rasialisering som «kategorisering av andre mennesker med referanse til antatt medfødte karakteristika» (Gullestad, 2002: 117). Rasialisering peker på at 'rase' ikke er et begrep som peker på faktiske forskjeller, men heller noe som blir kontinuerlig (re)definert (Gullestad, 2002; Stubberud & Ringrose, 2014). Jeg bruker rasialisering for å snakke om hvordan synlige forskjeller blir brukt til å kategorisere mennesker, og hvordan synlige forskjeller gjennom rasialiseringsprosesser blir et uttrykk for makt og avmakt (Gullestad, 2002).

Hvithet blir i denne oppgaven forstått som en umarkert posisjon, en usynliggjort norm i det norske samfunnet. Hvithet konstrueres blant annet gjennom populærkultur (Mathisen, upublisert). Som diskutert innledningsvis er norsk film og tv dominert av hvite kropper, både bak og foran kamera. Ruth Frankenberg (1993) argumenterer for at 'rase' former hvite menneskers liv, og at det er nødvendig å skape bevissthet og språk rundt dette for å få hvite mennesker til å forstå at de også må bry seg om rasisme. Som Frankenberg skriver, det er vanskeligere å si «hvithet har ikke noe med meg å gjøre, jeg er ikke hvit» enn å skulle si «rasisme har ikke noe med meg å gjøre, jeg er ikke rasist» (Frankenberg, 1993: 6, egen oversettelse). Hvithet mener Frankenberg er et sted hvorfra en får tilgang på strukturelle privilegier og dominans, det er et standpunkt, et sted hvorfra hvite mennesker betrakter seg selv, de rundt seg og verden, og at hvithet kan forstås som kulturelle praksiser som er «unmarked and unnamed» (Frankenberg, 1993: 1). I analysen retter jeg fokuset mot nettopp den hvitheten som er tatt for gitt, umarkert og usynlig. Denne hvithetsnormen har den konsekvensen at man ikke må forklare seg som 'norsk' dersom man forstås som en 'hvit' kropp. Konstruksjonen av hvithet handler ikke kun om hudfarge, men er en pågående prosess hvor blant annet språk, sosiolekter, kulturelle referanser og klær spiller inn (Gullestad, 2002). Dette umarkerte hvite får konsekvenser for hvordan film og tv-serier både lages og mottas.

bell hooks har lenge vært opptatt av populærkultur, og spesielt hvordan rasialiserte stemmer blir ekskludert i populærkulturen (hooks, 1996). Hun insisterer på at populærkulturen åpner opp for motstand mot hegemoniske diskurser både gjennom nye radikale fortellinger, men også gjennom nye måter «å se» og motta fortellinger på. Blikket blir ifølge hooks et sted å gjøre motstand

fra, spesielt for rasialiserte kvinner som ikke opplever å se representasjoner av seg selv på filmskjermen. Jeg er opptatt av publikums blick på tv-serien SKAM; det er ikke selve serien men hvordan den blir fortolket og sett av publikum jeg er opptatt av. I analysen vil jeg benytte meg av bell hooks begrepsapparat rundt opposisjonelle blick.

More than ever before, black filmmakers realize that it is not enough to create images from a decolonized perspective, there must also be a new aesthetics of looking taught to audiences so that such work can be appreciated (hooks, 1996: 72).

bell hooks påpeker at den essensialistiske ideen om hvordan et større antall rasialiserte filmskapere eller et større antall rasialiserte karakterer ville revolusjonere hvordan rasialiserte ble framstilt på skjermen, har blitt helt og holdent tilbakevist av de filmene som har blitt laget av rasialiserte filmskapere (hooks, 1996: 6). I analysen av kommentarfeltet lar jeg meg inspirere av hooks kritikk av essensialisme, og bruker hennes teorier rundt hvordan film er med på å skape og forme kultur. Jeg er interessert i hvordan historien Julie Andem har skapt blir mottatt, «sett» og diskutert i kommentarfeltet.

4.1.3 Interseksjonalitet som sensitiverende perspektiv

Interseksjonalitet er et begrep som springer ut i fra en postkolonial kritikk mot likestillingskampen innen tradisjonell vestlig feminisme. Kimberle Crenshaw (2006/1991), som introduserte begrepet, var spesielt opptatt av hvordan afroamerikanske kvinner i USA ble definert ut av både anti-rasismebevegelsen og kvinnebevegelsen. Ifølge Crenshaw, klarte ingen av disse bevegelsene å adressere hvordan svarte kvinner undertrykkes av både rasisme og sexisme. Hun argumenterte for at selv om man har de samme rettighetene vil sammenflettingen av ulike identiteter gjøre det vanskeligere for noen å oppnå de samme reelle mulighetene (ibid). Begrepet har senere blitt brukt til å kritisere vestlig feminisme og forskning for å ha kjempet for en ganske smal gruppe med mennesker – hvite, heterofile, middelklasse, (cis)kvinner (Lykke, 2003; Yuval-Davis, 2006). Feministiske teoretikere og aktivister har tatt i bruk interseksjonalitet som et verktøy for å undersøke hvordan for eksempel etnisitet, klasse eller seksualitet fungerer i sammenheng med kjønn, med hverandre. Sentralt for bruken av interseksjonalitet som et analytisk verktøy er ideen om at man ikke kan redusere noen av disse forskjellskategoriene til hverandre, og at de ikke kan sees uavhengig av hverandre; de påvirker hverandre (Lykke, 2003; Yuval-Davis, 2006).

Sentralt i begrepet interseksjonalitet er sosiale kategorier. Sosiale kategorier blir ofte «naturalisert» og gjort homogene, altså at alle som tilhører en spesifikk sosial kategori forventes å dele visse trekk som blir sett på som 'naturlige' for den gruppen, gjerne argumentert ut ifra et biologisk standpunkt (Yuval-Davis, 2006: 199). Dette fører til at noen faller utenfor hva som regnes som 'normalen', som igjen leder til en inndeling i 'oss' og 'dem'. I tur påvirker dette hvem som har tilgang til makt og ulike ressurser. Sosiale kategorier og maktrelasjoner er imidlertid ikke statiske. Interseksjonalitet kan brukes som et verktøy for å analysere hvordan spesifikke posisjoner og identiteter konstrueres, og hvordan de spiller sammen og påvirker hverandre i spesifikke historiske og kulturelle kontekster (Yuval-Davis, 2006).

Interseksjonalitet har utviklet seg til å både være et politisk verktøy for aktivister på anti-diskrimineringsfeltet og et analyseverktøy innen akademia (Yuval-Davis, 2006). Som et analyseverktøy gir den rom til å utforske hvordan ulike sosialt konstruerte kategorier interagerer samtidig med hverandre og i ulike maktakser (Yuval-Davis, 2006). Det er et sensitiverende begrep som synligjør ulikhet mellom flere grupper og innad i grupper, innad i hvert enkelt menneske i deres hverdagsliv, samt ulike maktakser som enkeltmennesket beveger seg mellom (Lykke, 2003: 52).

Fra å først ha blitt brukt for å fokusere spesifikt på 'kvinner' og 'rase' så er interseksjonalitet i dag blitt et verktøy for å utforske flere akser av ulikhet og makt (Yuval-Davis, 2006: 201-202). Dette har også ført til en kritikk av at begrepet har blitt utvannet og at listen av sosiale kategorier blir uutømmelig, som i seg selv kan være reduksjonistisk og overforenkende, i tillegg til at kjønn igjen blir oversett (ibid). Kritikerne mener at man risikerer å forsterke skillene mellom ulike grupper i stedet for å bryte dem ned, og at begrepet interseksjonalitet blir uhåndterlig (Lykke, 2003). Yuval-Davis (2006) og Lykke (2003) argumenterer likevel for at interseksjonalitet er et nyttig verktøy for å kunne forstå kompleksiteten av menneskers levde virkelighet, og for å jobbe med likestilling på flere fronter samtidig, med kjønn som omdreiningspunkt.

Hvordan kan jeg analysere kommentarfeltet på en måte som fanger opp de komplekse, mangfoldige fortolkningene av Sana og Isak, uten å redusere fortolkningene av dem til enkle kategorier? Det er et paradoks at en ofte bidrar til å konstituere de kategoriene og dikotomiene en ønsker å komme bort fra (Dahlerup, 2003: 37), dette risikerer jeg også med mitt masterprosjekt. Jeg bruker derfor interseksjonalitet som et sensitiverende perspektiv for å unngå å redusere Isak og Sana til representanter for enkle kategorier, og for å fange opp publikums flertydige tolkninger av dem (Berg, Flemmen, & Gullikstad, 2010; Stubberud &

Ringrose, 2014). I gjennomlesning av materialet har jeg vært opptatt av hvordan publikum kategoriserer Sana; hvilke kategorier er tilgjengelige, eller blir satt opp mot hverandre? Dette har til dels styrt blikket mitt og videre valg i analysearbeidet.

4.1.4 Et majoritetsinkluderende perspektiv

Dorthe Staunæs og Dorte Marie Søndergaard (2011) mener det er viktig å inkludere perspektiver på makt, dominans, majorisering og minorisering når en skal jobbe med og utvikle interseksjonalitet som analytisk begrep. Minorisering er et begrep som «setter fokus på at minoriteter blir til gjennom prosesser i et samfunn [...] der noe eller noen *gjøres* til «det/den andre»» (Berg et al., 2010: 20). Minorisering «viser til diskurser, forståelser og praksiser som rangerer og ekskluderer» (ibid).

Interseksjonalitet brukes ofte for å være minoritetsinkluderende. Staunæs og Søndergaard (2011) mener imidlertid at det er viktig å ikke ta majoritetsperspektivet for gitt. Staunæs og Søndergaard (ibid) forstår minorisering og majorisering som flerfoldige og flytende posisjoner som blir til gjennom en produktiv, diskursiv makt. Fordi de er flerfoldige og flytende kan de ikke forstås som fastsatte kategorier, men som kategorier som kan bli utfordret, tatt i bruk eller glemt. Her ligger det, ifølge Staunæs og Søndergaard (2011), muligheter for å synliggjøre motstand og (re)forhandling av kategorier samt reproduksjon av de kategoriene som blir forstått som uproblematisk og komfortable. Minoriseringsprosesser kan føre til «annerledeshet og ekskludering, men også likhet og inkludering» (Berg et al., 2010:20). Dette er perspektiver jeg har med inn i denne oppgaven for å fange opp diskursive prosesser hvor Sana, og Isak, ikke bare blir minorisert men også majorisert.

4.2 Diskursanalyse som analytiske grep

Diskursanalyse er ikke én analytisk tilnærming, men flere tverrfaglige og multidisiplinære tilnærminger til analyse, som bygger på et sosialkonstruktivistisk perspektiv og poststrukturalistisk språkteori (Jørgensen & Philips, 2013: 9). Sosialkonstruktivismen bygger på fransk poststrukturalistisk teori som tok et oppgjør med strukturalismen og ideer om totaliserende og universaliserende teorier (Jørgensen & Philips, 2013). Denne retningen legger til grunn en kritisk innstilling overfor selvfølgelig viten, og at det ikke finnes en objektiv sannhet. Vår oppfattelse av verden er et produkt av hvordan vi kategoriserer verden rundt oss (Jørgensen & Philips, 2013: 14). Videre bygger sosialkonstruktivismen på at vi alle er grunnleggende historisk og kulturelt

situerte. Vår måte å forstå verden på er derfor ikke statisk, men heller sosialt betinget og foranderlig. Diskursive praksiser er med på å opprettholde visse sosiale mønstre, som diskursanalyse forsøker å avdekke. Kunnskap og viten produseres gjennom sosiale prosesser som bygger opp felles forståelser av hva som er sant og usant. Disse felles forståelsene kan endres over tid. Hva som oppfattes som sant og usant har konsekvenser for hva som blir oppfattet som mulige og 'naturlige' handlinger. Ernesto Laclau og Chantal Mouffe argumenterer for

at diskurs konstruerer den sociale verden i betydning, og at betydning aldri kan fastlåses på grund av sprogets grunnleggende ustabilitet. Ingen diskurs er en lukket enhed; diskursen omformes snarere konstant av kontakten med andre diskurser. Derfor er nøgleordet i teorien diskursiv kamp ((Jørgensen & Philips, 2013: 15).

Diskursanalyse kan ikke forstås løsrevet fra det teoretiske og metodiske grunnlaget for dette prosjektet, men må ses i sammenheng. Teoretisk sett bygger oppgaven på en grunnleggende forståelse av språkets rolle i den sosiale konstruksjonen av verden.

Makt står sentralt i forståelsen av diskursive praksiser. Michel Foucault var opptatt av å avdekke reglene for hva som er mulig å si, og hva som er helt utenkelig og som det derfor ikke gir mening å si (Jørgensen & Philips, 2013: 21-23). Sannhet, ifølge Foucault, skapes diskursivt gjennom makt. Som tidligere nevnt, forstår Foucault ikke makt kun som undertrykkende, men som produktiv (ibid). Gjennom en produktiv makt skapes visse måter å forstå og italesette omverden, samtidig som andre måter blir utelukket. Dette er et sentralt element innenfor diskurspsykologi, som jeg kommer nærmere inn på under, som gir et mer konkret verktøy for å analysere kommentarfeltet i denne masteroppgaven (ibid).

4.2.1 Diskurspsykologi

Diskurspsykologi er en retning innenfor diskursteori som har som formål å undersøke hvordan mennesker representerer seg selv gjennom ulike diskursive praksiser. Denne retningen undersøker både relasjoner mellom individer og grupper og bredere samfunnsmessige strukturer og prosesser. Det er altså ikke snakk om psykologi i tradisjonell forstand, men heller individers aktive språkbruk. Diskurspsykologi åpner opp for et større handlingsrom for subjektene, i motsetning til Laclau og Mouffe sin forståelse som i større grad forstår subjekter som styrt av diskurser (Jørgensen & Philips, 2013: 16).

Nigel Edley (2001) foreslår at man må forstå diskursanalyse som et samlebegrep for en rekke forskjellige analytiske prinsipper og metodiske praksiser og trekker frem tre nøkkelbegreper innen diskurspsykologi han mener er særlig nyttige analytisk; fortolkningsrepertoar, ideologiske dilemmaer og subjektposisjoner. I denne oppgaven benytter jeg meg av fortolkningsrepertoar som analytisk grep.

Subjektposisjon kunne også vært et relevant analytisk grep til denne masteroppgaven. Jeg har likevel valgt å fokusere på fortolkningsrepertoar, fordi jeg ikke nødvendigvis er opptatt av subjektposisjonene som blir mulige i kommentarfeltet, men hvordan karakterene Sana og Isak blir fortolket. Subjektposisjon handler om hvordan mennesker oppfatter og føler om seg selv og verden rundt. Denne oppgaven undersøker hvordan et stort antall anonyme brukere av SKAM-kommentarfeltet oppfatter to fiktive karakterer, ikke hvordan de oppfatter seg selv.

Nedenfor følger en mer inngående beskrivelse av begrepet fortolkningsrepertoar og hvordan jeg benytter meg av det i analysen.

4.2.2 Fortolkningsrepertoar

Innen diskurspsykologi er språket i hovedfokus, og hvordan det brukes til å konstruere ideer og holdninger (Edley 2001: 190). Edley (ibid) er opptatt av samhandling, hvordan diskurs produseres gjennom beskrivelser og fortellinger, og hvordan disse er kontekstavhengige. Det er et hav av valg for hvordan man kan ordlegge seg, men ikke alle valg er nødvendigvis like tilgjengelig. Noen fortellinger og begreper er mer tilgjengelige, eller hegemoniske, og blir ofte tatt for gitt som sannhet(er) (ibid). Diskurspsykologi forsøker å fange opp at subjekter både produserer og er et produkt av diskurs (ibid). Identitet reproduseres og forhandles gjennom diskurser, og disse forhandlingene er gjensomsyret av makt (ibid).

Edley framhever at fortolkningsrepertoar er et nyttig analyseverktøy for å avdekke hva som er mulig og ikke mulig å si om et gitt tema (Edley, 2001: 201). Et fortolkningsrepertoar bygges opp av de språklige ressursene vi tar utgangspunkt i gjennom våre daglige samtaler (Edley 2001: 198). Når mennesker prater gjør vi det ut ifra begreper og kategorier som er tilgjengelige ut i fra den historiske konteksten vi befinner oss i (ibid). En utfordring med fortolkningsrepertoar som analysegrep er at det kan være vanskelig å avgrense og skille mellom ulike repertoar (Edley 2001: 198). Deltagere i kommentarfeltet kan bevege seg mellom ulike repertoarer og posisjoner. Utfordringen blir her å

gjenkjenne fortolkningsrepertoarer, ved å legge merke til om det er noen spesifikke måter å ordlegge seg på som går igjen.

Med utgangspunkt i Edley (2001) sitt begrep om fortolkningsrepertoar spør jeg: Hvordan blir Sana og Isak fortolket i kommentarfeltet til tre forskjellige klipp fra sesong fire av SKAM, og åpner disse fortolkningene opp for et nytt rom for å snakke om 'rase'? I neste kapittel analyserer jeg hvordan Sana blir fortolket av kommentarfeltet til traileren til sesong fire.

Kapittel 5 Sana

Anne

Åhhh - dette blir sykt spennende... Er helt sikker på at det blir beste sesongen og at det skjer masse som viser hvordan det er for muslimjenter og livet dems. Kanskje hun blir radikal muslim og blir sendt til Syria og drept. Eller at hun blir den første jenta som gjennomfører terrorangrep i Oslo eller noe. Eller kanskje det bare blir bråk fordi hun er lesbe eller får en norsk kjæreste og blir uvenner med familien. Gleder meg helt sykt til mandag...

Mulla

Eller rett og slett at hun er like normal som deg og meg, slik at dine forvrengte stereotyper blir slått ned i gjørma

(SKAM, 07.04.2017)¹⁰

Sitatene over er hentet fra kommentarfeltet til traileren til fjerde sesong av SKAM og fanger noe av bredden i kommentarfeltet. Annes beskrivelser av hva som kanskje vil skje med Sana denne sesongen setter Sana som 'muslimsk jente' opp mot 'det norske'. Hen portretterer 'det muslimske' som det litt skumle 'andre' bundet av undertrykkende tradisjoner. Mulla påpeker indirekte i sitt noe sarkastiske svar at Anne annerledesgjør og eksotifiserer Sana. Sitatene er eksempler på noen av kommentarene som gjorde at jeg ble nysgjerrig på hvordan publikum fortolker Sana. I analysen som følger forsøker jeg å fange opp muligheten for at Sana både blir minorisert og majorisert.

Sana er ikke en typisk karakter man finner i norske tv- og filmproduksjoner, som nevnt i innledningen er minoritetspersoner sjeldent representert i hovedroller eller bi-karakterer (Aftenposten, 05.02.2016; Bjerkeland, 2016; Kulturdepartementet, 2012; VårtLand, 09.05.2016). De få historiene som fortelles fra et minoritetsperspektiv blir da ekstra viktige, og blir fort forstått som representative karakterer for store heterogene grupper. Samfunnsdebattant og skribent Warsan Ismail er en av flere unge muslimske kvinner som er kritiske til hvordan Sana fortolkes av publikum og presse (06.05.2017). Ifølge Ismail (ibid), gjør seere og kommentatorer henne til et politisk prosjekt, et symbol «på den moderne norske muslimen» og et «korreks mot gryende fremmedfrykt». Sana blir imidlertid også kritisert for å være «for muslimsk» og «et springbrett for islamsk

---

¹⁰ Alle sitater i dette kapittelet er fra kommentarfeltet til traileren av SKAM sesong fire, med mindre noe annet er spesifisert.

Bilde 4: Stillbilde av Sana som ser lurt i kamera fra traileren. ©NRK.

misjonering», samtidig som andre kritiserer henne for å ikke være «nok muslimsk» fordi hun går på fest (Ismail 06.05.2017).

I dette kapittelet gjør jeg en diskursanalyse av kommentarfeltet til traileren *SKAM – sesong fire*, med utgangspunkt i begrepene minoriserings- og majoriseringsprosesser (Staunæs & Søndergaard, 2011). Jeg spør: hvordan fortolkes Sana i kommentarfeltet til traileren av *SKAM* sesong fire? I analysen som følger argumenterer jeg for at publikum fortolker Sana på fire måter, som: *trussel*, *undertrykt*, *moderne muslimjenta som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab*. Det er ikke et tydelig skille mellom disse fortolkningsrepertoarene, men de spiller på hverandre, og flere av kommentarene trekker på flere repertoarer samtidig. Før jeg går videre med analysen, vil jeg først beskrive traileren til sesong fire av *SKAM* som er utgangspunktet for diskusjonen i kommentarfeltet.

5.2 Traileren

Med hvite bokstaver på svart bakgrunn åpnes traileren med skriften: *SKAM – sesong 4*, mens en dramatisk melodi med assosiasjoner til arabisk musikk begynner å spille¹¹. I traileren er det syv karakterer som alle faste seere gjenkjenner fra tidligere sesonger. Sana, som er hovedkarakter i denne sesongen, og Nora, Vilde, Eva og Chris som alle er venninner av Sana. I tillegg er Isak og Even med, eller «Evak» som det veldig populære paret fra sesong tre blir omtalt. Selve klippet er noe forvirrende, da det spilles av i sakte film og baklengs. Handlingen i traileren blir beskrevet i riktig rekkefølge i en av kommentarene til traileren:

PJ

Sana spenner bein på Noora, som snubler og river i stykker perlekjedet til Vilde. Eva sklier på perlene, og søler øl på Chris, som blir så forfjamsset at hun slår Even i ansiktet med selfie-stangen, slik at han begynner å blø neseblod. Chain reaction! Sana, a devil in disguise!

---

¹¹ Flere i kommentarfeltet fant raskt ut av at den arabisk-klingende sangen er *Don't let me be misunderstood* av Yusuf Islam, tidligere kjent som Cat Stevens, og at sangen er av spilt baklengs.

I selve klippet vises den på følgende måte: Det begynner med bloddråper på et gulv. Bloddråpene forsvinner fra gulvet opp i nesen til Even. Isak holder rundt Even. En selfiestang treffer Evens ansikt, og svinger tilbake til Chris som holder den. Chris smiler mens Eva snubler bakover og søler øl på Chris. Eva går baklengs oppover en trapp hvor det ruller perler oppover til Vilde sin hals og samler seg i et smykke som en hånd river i. Hånden tilhører Noora som faller bakover fra Vilde med et skremt blick i øynene. Idet Noora snubler bakover ser vi en fot som spenner bein på henne. Noora forsvinner ut av bildet og Sana står igjen alene. Hun er kledd i svart hijab og genser, mørk øyensminke og et alvorlig blick som ser etter Noora før hun setter øynene rett i kamera og smiler lurt. Skjermen blir svart før det kommer i hvit stor skrift: SANA, og deretter: SISTE SESONG, MANDAG, 13:28.

I de 621 kommentarene til traileren til *SKAM – sesong fire*, blir det diskutert en rekke ulike temaer knyttet til antakelser om Sanas karakter. Mange av kommentarene handler om hva hendelsesforløpet betyr; perlekjedet til Vilde som ryker, blodet som drypper fra nesen til Even og hva betyr det at Sana spenner bein for Noora? Spesielt Sana sitt blick rettet mot kameraet er det flere som reagerer på; noen mener hun er fremstilt som en «devil in disguise», hun er mystisk og tøff, har «skremmende øyne», er «skadefro», «selvsikker» og fremstilt som slem. I tillegg blir hun beskrevet som «en sjakkspiller som ser helheten», «en moderne muslimjente», «hun kicker ass», hun er «rå», «alvorlig», «sterk», «mangefasettert», «undertrykt», «erkesur muslimdame i full uniform», hun «står i kulissene og ødelegger for andre», er «fundamentalistisk», «norsk-tunisisk», «en muslim som ikke vil ta av seg hijaben» og «helt normal som deg og meg». Det er med andre ord en relativ stor variasjon i hvordan Sana blir beskrevet, men det dannes noen tydelige mønstre. I neste delkapittel analyserer jeg hvordan deler av publikum fortolker Sana som *fremmed trussel*.

5.3 Fremmed trussel

Demos

Det er nitrist med islampropagandaen på NRK og også i denne serien "Skam". En erkesur muslimdame i full uniform omgitt av noen tafatte norske jenter. En skam. Det virker som om skaperen av dette er betalt av Saudi Arabia eller lignende.

I «full uniform» i sine svarte klær og sin svarte hijab, er Sana beskrevet i Demos sin kommentar som en del av et fiendebilde, en *fremmed trussel*, en del av en islamsk propaganda og en brikke i ett større spill. Hun blir fremmedgjort og satt

opp mot de «tafatte norske jentene». Demos gjør med sin kommentar det ‘norske’ til et offer som ikke klarer å stå mot fremmede krefter representert av Sana.

I en annen kommentar beskriver personen B, Sana som «ei norsk-tunisisk jente» som har blitt «så fundamentalistisk at hun bruker skaut». Dette mener B er «usunne greier». Det er interessant at hverken hijab eller islam nevnes direkte i kommentaren. I stedet er det nasjonaliteten(e) til Sana som trekkes frem. B skriver videre at hen «kjenner tunisiske jenter i Tunisia som ikke bruker skaut». Tunisia blir i så måte skrevet frem som noe som ligner Norge ved at det er jenter der som ikke bruker skaut/hijab. Det fundamentalistiske, representert ved hijab/skaut er både fremmed for Tunisia og for Norge ifølge B. Gjennom en beskrivelse av tunisiere og norsk-tunisiere som ikke-fundamentalistiske, og som lik ‘oss’, blir norsk-tunisiere majorisert. Samtidig blir hijaben skrevet frem som et symbol på fundamentalisme, det fremmede og en trussel mot et sunt norsk samfunn. Sana, i kraft av å være muslim som bruker hijab, blir dermed annerledesgjort både fra det tunisiske og det norske.

I både Demos og B sine kommentarer blir hijaben en forskjellsmarkør som utgjør en trussel. Dette er en kjent framstilling av muslimer i norsk offentlighet (Herbjørnsrud, 22.11.2017). Kommentarene får dermed en minoriserende effekt på Sana, og begrenser muligheten for å forstå hennes religiøse identitet og praksis som noe annet enn en fundamentalistisk, fremmed trussel.

hibi

*sangen hørt ut som arabisk, når bloddryppet starta.
og jeg bare wtf dette blir heftig, nå er det hellig krig.
og så bare det bare en selfiestang.*

Mad

Litt av poenget kanskje? Vi bør alle roe oss helt ned. Spesielt de som er redde for muslimer.

I kommentarutvekslingen over forklarer hibi sine første antagelser når hen så traileren. At sangen hørt ut som arabisk og at det første man ser er blod på gulvet, gjør at hibi assosierer det med hellig krig. Både hibi og Mad mener at dette virker å ha vært intensjonen til de som har laget traileren, nemlig det at den spiller på folks fordommer og konnotasjoner til arabisk, blod, og muslimer. I motsetning til Demos’ kommentar lenger opp, mener hibi at Sana ikke representerer en reel trussel. Det som først virket fremmed og skremmende viser

seg å være forårsaket av noe kjent; en selfiestang. Likevel blir Sana beskrevet av hibi som en trussel mot et ikke-uttalt normativt sentrum. Hun framstilles altså som en trussel mot «det norske», om så en misforstått en. Hibi bruker på denne måten samme fortolkningsrepertoar som Demos, hvor Sana skrives fram som en *fremmed trussel*.

5.4 Undertrykt

Ninni

Dagens tristeste nyhet.

Statlig støttet kvinneundertrykkelse. I Norge

T

Det er nettopp slike holdninger som gjør at denne sesongen blir så - ekstremt - viktig.

Ninni

"Ekstremt" er vel en riktig beskrivelse, dessverre.

Ninni-fan

Helt enig med deg ninni!!

Skulle gjerne visst hva som får noen muslimske jenter til gjemme seg bak et så stygt plagg!??

Ninni sin første kommentar kan minne om Demos' beskrivelse av NRK og islampropaganda. Her er ordet islampropaganda byttet ut med «statlig støttet kvinneundertrykkelse». Ninni nevner ikke Sana, klærne hun har på seg eller hvordan hun er framstilt i serien som begrunnelse for at hun er undertrykt. Som lesere er vi forventet å forstå hva det er hun mener er kvinneundertrykkende. Ninni-fan, som kommenterer under, knytter undertrykkelse til hijab eller skaut. Gjennom en svart/hvitt forståelse av hijab som undertrykkende, trekker kommentarene veksler på en rekke kjente forestillinger om hva en innvandrerkvinn er. Marianne Gullestad (2002: 32) hevder at innvandrerkvinnen er «sentral i «norske» konstruksjoner om likhet og forskjell». Sana blir annerledesgjort ved at hun bruker hijab, et plagg som for Ninni og Ninni-fan symboliserer undertrykkelse og noe 'unorsk'. I likhet med Demos sin kommentar lenger opp, er 'det norske' forstått som noe svakt som blir truet av ytre, muslimske krefter. Dette 'norske', her representert ved NRK, blir sett på som et naivt offer, som praktiserer en misforstått kulturel relativisme og derfor støtter kvinneundertrykkelse ved å ha en muslimsk hovedperson i en tv-serie. Dette går igjen i huldras kommentar:

huldra

så trist at Norge er et land der flere og flere mennesker dekker håret når de er ute fordi en ideologi sier at jenter skal dekke håret. Hvem hadde trodd at vårt land skulle komme hit? Trist. Flott at NrK fortsetter å la mainstream islam slippe unna et skikkelig kritisk blikk.... akkurat det landet vårt trenger

Til tross for at både Ninni (og Ninni-fan), og Demos bruker lignende repertoarer rundt Sana som fremmed, skiller de seg fra hverandre. Demos beskriver henne som en militær trussel, og handlekraftig i motsetning til tafatt. I Ninni og Ninni-fans kommentarer, framskrives Sana med mindre grad av aktørskap. Hun er undertrykt, både av den norske stat og av islam, ikke et handlende subjekt som selv velger å bruke hijab.

Diskusjonen rundt hijaben i kommentarfeltet gjenspeiles i den større samfunnsdebatten. I reportasjen *En rød klut – Er den kvinneundertrykkende? Hijaben splitter folket* i (A-magasinet., 18.11.2017) blir 50 norske kvinner spurt hvordan det er å bruke hijab i Norge. I ingressen skrives det: «Alle sier de gjør det frivillig. Samtidig kjenner mange av dem andre som blir tvunget til å bruke plagget. Alle mener det er feil å bli presset til å dekke seg til» (A-magasinet., 18.11.2017). Det er utydelig hva «mange» betyr. Er det under halvparten? Over halvparten? Premisset i artikkelen, slik det skrives i overskriften på forsiden av magasinet, er hvorvidt plagget er undertrykkende. Diskusjonen rundt hijab i kommentarfeltet virker å ta utgangspunkt i det samme. Fortolkningen av Sana, og muslimske kvinner som bruker hijab generelt, som undertrykt er her direkte knyttet til hvordan publikum i kommentarfeltet forstår hijab som undertrykkende. Gjennom fortolkningen av Sana som muslimsk, undertrykt kvinne blir hun dermed minorisert.

Sanas frihet og aktørskap knyttes til at hun må kvitte seg med hijaben for å bli fri. Som   sier: «Eneste som kan imponere meg denne sesongen er om Sana kaster hijaben ...». Dette kravet om å kaste hijaben vil jeg komme tilbake til mot slutten av dette kapitlet.

Som tidligere nevnt er det ikke nødvendigvis klare skiller mellom repertoarene jeg har presentert her. Måten Sana blir skrevet fram som *undertrykt* er på mange måter også knyttet til hvordan hun forstås som en *trussel*. I de to påfølgende delkapitlene er det nettopp sammenblandingen av repertoarene *trussel*, *undertrykt*, *moderne muslimjente som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab* jeg vil gå nærmere inn på.

5.6 «Moderne muslimjenta» som «kaster hijaben»

Flere av de som kommenterer er åpne for flere mulige fortolkninger av Sana, som for eksempel Anne sin kommentar sitert innledningsvis. Anne er åpen for at Sana muligens kan bli radikaliseret, drept i Syria, at hun gjennomfører et terrorangrep i Oslo, eller at hun er lesbisk eller får seg 'norsk' kjæreste og derfor får vanskeligheter med familien. Anne åpner dermed opp for to fortolkninger av Sana. Den ene handler om den 'radikaliserete muslimen', og den andre er den såkalt 'frigjorte muslimen' som enten må leve et dobbeltliv eller risikere konflikt med familien. Her blir de to repertoarene *undertrykt* og *trussel* satt opp mot hverandre. Igjen ser vi at Sana blir forstått (eller foreslått) som radikaliseret får minoriserende effekter; hun portretteres som en av 'de andre' og en potensiell terrorist. Sana forstått som en som bryter med sin marokkanske families (antatte) normer til fordel for 'typisk norske' liberale og likestilte verdier, får på den andre siden en majoriserende effekt hvor hun blir en del av et større 'norsk vi'. På den andre siden har Anne sine antagelser om at Sanas familie er fordomsfulle en minoriserende effekt. I kommentarfeltet er denne dragkampen mellom kommentarer som har minoriserende effekter og kommentarer som har majoriserende effekter gjennomgående. Man kan skimte et repertoar som åpner opp for å forstå Sana som en del av et større vi, men dette forutsetter at hun bryter med familien eller, som en av sesongens anmeldere hadde håpet på, debuterer seksuelt og kaster hijaben (Imeland, 25.06.2017). I kommentaren til en annen Anne blir Sana satt opp mot «det muslimske miljøet»:

Anne

Tror nok Sana er så lur at hun gir litt faen i hvordan det muslimske miljøet forventer seg at hun skal oppføre seg, og heller tilpasser seg norske forhold som den moderne muslimjenta hun er. Det blir en lang kamp mot familie og imamer, men sesongen slutter nok med at hun kaster hijaben og lever lykkelig med sin norske kjæreste... (for eksempel Penetrator-Chris?)...

Her settes Sanas frihet og selvstendighet opp mot familien og religionen hennes. Det blir forventet at hun vil «tilpasse seg norske forhold» som «den moderne muslimjenta». De norske forholdene krever at hun kaster hijaben og finner lykken med en promiskuøs hvit norsk ikke-muslimsk kjæreste, Penetrator-Chris. Disse kommentarene er majoriserende ved at de tar utgangspunkt i at Sana skal og kan bli lik majoriteten ved å blant annet kaste hijaben. Kommentarene skriver dermed Sana inn i et større 'vi'. Samtidig skriver de fram et bilde av «det muslimske miljøet» som kontrollerende og tradisjonelt, en motsetning til det 'moderne'.

Sana blir skrevet ut av et ‘tradisjonelt’, ‘umoderne’ muslimsk miljø, og inn i et ‘moderne’ ‘multikulturelt’ samfunn som en selvstendig ung kvinne.

5.7 Selvstendig og fri *med* hijab

Som vi allerede har sett, handler flere av beskrivelsene av Sana om at hun bruker hijab og om hvorvidt hijab er et fritt valg eller om det brukes under tvang og er undertrykkende. Selve ordet undertrykt blir bare brukt ti ganger i kommentarfeltet til traileren, alle ganger er det i en diskusjon om hvorvidt hijab og/eller islam er (kvinne)undertrykkende, og om Sana velger å gå med hijab. De to kommentarene under, av Ina og H, er et tilsvarende svar til Ninni sin kommentar om islam som kvinneundertrykkende, nevnt tidligere i dette kapitlet.

Ina

[...] Sana fremstilles som en ung jente som selv ønsker og velger å gå med hijab.

H

[...] Jeg tenker at vi er alle mennesker om vi går i jeans og utringede topper, eller hijab. Om vi tror på Gud, Allah eller Jesus, eller ikke tror. Vi er alle mennesker med gode og dårlige dager. Vi har alle våre feil og mangler.

I motsetning til Anne sin kommentar, hvor Sana blir skrevet fram som en «moderne muslimjente» om hun kaster hijaben, skrives Sana her fram som en selvstendig og moderne jente *med* hijab. I H sin kommentar skrives det fram et bilde av et multikulturelt samfunn hvor det å bruke «utringede topper», «hijab», tro på «Allah» og «Jesus» sidestilles. Sana blir her skrevet fram som én av mange, et menneske med «feil og mangler» som alle andre.

Marianne Gullestad (2002: 35) skrev at det ikke er «lett for de av dagens kvinner (og menn) som velger lydighet innenfor en religiøs ramme å få positiv oppmerksomhet i offentligheten». Sana representerer et mulig brudd med Gullestads observasjon, i kraft av å være en ung muslimsk kvinne i en hovedrolle i en enormt populær tv-serie på NRK. Serien problematiserer i liten grad islam, men framstiller Sana som en karakter som velger lydighet til islam ved at hun ber flere ganger om dagen og bruker hijab. Gullestad hevdet videre at årsaken til at det ikke er lett å skape et positivt fokus rundt mennesker som velger lydighet til religion både skyldes at det ikke finnes etablerte sjangre å presentere dem i og at ‘nordmenn’ blir provosert over at lydighet til religion blir presentert som et fritt

valg. Sana sin sesong er et klart brudd med det første problemet Gullestad skisserer, nemlig at religiøse mennesker ikke får positiv oppmerksomhet i offentligheten. Det andre problemet; at det ikke finnes etablerte sjangere å presentere religiøse mennesker i og at (hvite) 'nordmenn' blir provosert over at lydighet til religion blir presentert som et fritt valg, blir delvis bekreftet i kommentarfeltet. Det er likevel viktig å merke seg at det ikke er enighet i kommentarfeltet om lydighet til religion kan forstås som et selvstendig valg eller som undertrykkelse. Sana blir beskrevet som både undertrykt og blir oppfordret til å kaste hijaben, samtidig som hun blir beskrevet med aktørskap; hun er en strateg, hun er sterk og selvstendig. I Inas kommentar beskrives Sana «som en ung jente som selv ønsker og velger å gå med hijab». Ina anerkjenner Sana som et komplekst menneske uten å annerledesgjøre henne fra det norske. Hun muliggjør dermed en fortolkning av Sanas valg om å bruke hijab som et selvstendig valg. Det er imidlertid interessant at ingen skriver om hijab som frigjørende. I disse diskusjonene blir Sana, og muslimske kvinner generelt, både gitt aktørskap og fratatt det, noen ganger i samme kommentar.

VGs anmelder av sesong fire av SKAM var skuffet over at Sana ikke «kaste[t] hijaben, debuter[t]e seksuelt, eller vanære[t] profeten Muhammed» (Imeland, 25.06.2017). I sitt tilsvarende svar på bloggkollektivet Maddam, skriver Nora Warholm Essahli:

Det er visst ikke interessant nok når Sana stresser over tentamen, eller lurer på om Yousef liker henne eller ikke. For Sana må først bryte med Islam, og deretter bli et individ som kan være interessant nok i seg selv [...] Noe av det aller verste med fordommer og rasisme, er at man blir fratatt noe som er helt grunnleggende i dette samfunnet, nemlig det å bli sett på og behandlet som et individ (Essahli, 27.06.2017).

Essahli etterspør det repertoaret som jeg mener Ina og H sine kommentarer er eksempler på, et repertoar hvor Sana først og fremst forstås som et selvstendig menneske som tar frie valg. Et repertoar som ser og forstår Sana som interessant nok i seg selv, uten å bli politisert på grunn av klærne sine, personligheten eller seksualiteten, slik Warsan Ismail uttrykte det (06.05.2017).

5.8 Oppsummering

Ut fra mange, varierte beskrivelser av Sana danner det seg noen mønstre, og det blir skrevet fram fire fortolkningsrepertoarer: *trussel*, *undertrykt*, *moderne muslimjenta som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab*. Det er ikke et klart og tydelig skille mellom disse fire fortolkningsrepertoarene, de spiller på

hverandre, og flere av kommentarene trekker på flere fortolkningsrepertoarer samtidig. De fire repertoarene bidrar på ulike måter til minoriserende og majoriserende prosesser ut ifra hvilke aspekter ved Sana de vektlegger, som for eksempel foreldrenes opprinnelse, hennes religion og klærne hun bruker. De to siste fortolkningsrepertoarene jeg skisserer, *moderne muslimjente som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab*, er begge forsøk på å forstå Sana som en del av et større 'norsk' felleskap, men med ulike konsekvenser for Sana. Der den ene krever at hun kaster hijaben, forstår den andre henne som selvstendig og fri med hijaben. Det er tydelig at det ikke er kun én tolkning av Sana. Hun er en karakter som publikum både kan speile seg selv og sine fordommer i. Gjennom fortolkningsrepertoarene forhandles om Sanas posisjon i et større felleskap, hun blir både definert inn og ut av felleskapet, som (u)norsk.

Gullestad (2002: 115) skriver at det finnes forskning som gir «eksempler på meningsskaping i hverdagslivet og i kunsten som går på tvers av stivnede dikotomier». Gjennom SKAM har Julie Andem forsøkt å skape en destabiliserende fortelling, som utfordrer hegemoniske forståelser av 'oss' og 'dem' og den stereotype forståelsen av hva det vil si å være en ung muslimsk jente i Oslo. Gjennom analysen av kommentarfeltet til traileren blir det imidlertid tydelig at fortolkningene av Sana ikke i like stor grad destabiliserer eller utfordrer den hegemoniske forståelsen av 'oss' og 'dem'. Sana, som muslim, blir forstått som en *fremmed trussel* og som en *undertrykt* kvinne som må frigjøres ved å kaste hijaben. Det finnes også de som skriver Sana fram som selvstendig, tøff, rå og sterk med hijab. Beskrivelser som den sistnevnte tyder på at det finnes et mulig fortolkningsrepertoar hvor muslimer blir forstått som en del av det norske felleskapet, men selv innenfor dette repertoaret sliter publikum med å bryte seg løs fra det dikotomiske språket som skaper et skille mellom 'oss' og 'dem'.

Kapittel 6 Isak

P - også fra DK

Jeg er frustrert over, at det er Sana der bliver skurken i en samtale om racisme, hvor helten bliver hvide Isak, der redder Sana fra sin kamp om hverdagsracisme i Norge. Det forstår jeg ikke. Jeg synes simpelthen bare, at der er noget grunnleggende galt med den præmis. For Isak kan aldri ALDRIG sette sig ind i at være en muslimsk pige i et norsk samfunn. Aldrig.

(SKAM, 02.06.2017)¹²

Sitatet over er hentet fra kommentarfeltet til klippet *Fakker over vennene sine* i sesong fire av SKAM. I arbeidet med masteroppgaven har jeg vært opptatt av hvordan SKAM gjennom to av sine hovedroller, Isak og Sana, tematiserer utenforskap og tilhørighet, og hvordan disse to karakterene blir gjort til representanter for bestemte minoritetsposisjoner. Allerede i de første ukene etter avslutningen av sesong tre i desember 2016 ble det på ulike sosiale medier diskutert og spekulert i hvem som skulle eller burde bli neste hovedperson. Da traileren til sesong fire endelig kom i april 2017, og det viste seg å være Sana, var det interessant å følge med på hvordan publikum reagerte på at serien endret fokus fra en skeiv 'komme ut' historie som så til de grader hadde engasjert publikum, til å handle om tøffe, hijabkledd Sana. Mange var misfornøyd med at det ble Sana, av ulike grunner. Et merkbart antall mennesker i kommentarfeltet til traileren uttrykte ønske om at det var Even, Isak sin kjæreste, som skulle ha vært hovedperson i sesong fire. Det kunne virke som at folk mente at Sana ble valgt som hovedperson på bekostning av Isak og Even, de skulle helst ha en sesong til med dette paret. Isak er likevel en fremtredende karakter i sesong fire, og det er flere scener med Sana og Isak. Som nevnt i innledningskapittelet og i metodekapittelet, så har jeg i arbeidet med denne oppgaven vært opptatt av hvordan skeive og muslimer blir satt opp mot hverandre. Derfor mener jeg at det er interessant å se på hvordan Sana og Isak blir forstått i episodeklippet *Fakker over vennene sine*, og hvordan 'rase' og rasisme blir tematisert.

---

¹² Alle sitater i dette kapittelet er hentet enten fra klippet eller kommentarfeltet til *Fakker over vennene sine*, om ikke annet er spesifisert.

Bilde 5: Isak og Sana snakker sammen på en benk i *Fakker over vennene sine*.
©NRK.

I forrige kapittel så jeg på hvordan Sana som hovedperson i sesong fire ble mottatt i kommentarfeltet til traileren. I dette kapittelet beveger jeg meg videre i sesong fire, og ser på kommentarfeltet til et klipp som kan forstås som sesongens narrative vendepunkt: *Fakker over vennene sine*. Det er flere grunner til at jeg valgte kommentarfeltet til akkurat dette klippet. Det er en scene som tematiserer det å oppleve utenforskap som homofil og som muslim, det vakte relativt stort engasjement i kommentarfeltet, og rasisme blir eksplisitt diskutert i både klippet og kommentarfeltet. Isak og Sana blir nevnt henholdsvis 665 og 651 ganger hver i dette kommentarfeltet, de blir altså gitt omtrent like mye plass. Det er i all hovedsak samtalen mellom Isak og Sana som står i fokus for kommentarene. I forrige kapittel var jeg opptatt av hvordan publikum fortolker Sana i traileren, i dette kapittelet spør jeg: Hvordan fortolker publikum Isak i denne scenen, spesielt i relasjon til Sana? I likhet med forrige kapittel, tar jeg med meg et interseksjonelt perspektiv og bruker Staunes og Søndergård (2011) sitt begrepsapparat rundt minorisering og majorisering for å analysere ulike måter Isak blir fortolket på. I tillegg trekker jeg inn postkolonial teori og hvithetsteori for å diskutere hvordan Isak som hvit majoritetsnordmann blir fortolket. Før jeg går videre med analysen vil jeg gi en rask presentasjon av scenen som blir diskutert.

6.2 Fakker over vennene sine

Klippet *Fakker over vennene sine* ble publisert på SKAM-bloggen 2. juni 2017, og er en del av episode syv fra sesong fire. Som nevnt i *Kapittel 2 SKAM-universet* tidligere i denne oppgaven handler ett hovednarrativ om hvordan Sana, sammen med vennene Eva, Noora, Vilde og Chris, konkurrerer, og etter hvert slår seg sammen med, en annen jentegjeng for å kjøpe en russebuss. Etter at hun blir gradvis mer ekskludert fra russebussen, oppretter Sana en falsk Instagram-profil i erkefienden Sara sitt navn. Her publiserer Sana bilder av meldinger som Sara har sendt til Isak hvor hun skriver stygt om vennene sine. Disse meldingene har Sana stjålet fra Isak sin private Facebook-konto. I klippet *Fakker over vennene sine* ser Sana hvordan dette går utover hennes egne venner, og spesielt Isak. Når Sana skal til å innrømme hva hun har gjort får hun beskjed om at Isak har tatt på seg skylden. Isak konfronterer Sana med hva hun har gjort og de setter seg på en parkbenk for å snakke sammen. I samtalen som følger spør Isak hvorfor Sana er «så hard mot folk»?

Sana: Ja, du kan jo prøve å vokse opp i det landet her som en muslimsk jente uten å bli hard.

Isak: Jeg har prøvd å vokse opp som en homofil ungdom da.

Sana: [Rister på hodet] Det er ikke det samme. Ingen kan se på deg at du er annerledes. Du får ikke de samme blikkene som meg. Vet du hva folk

tenker når de ser meg, når de ser hijaben min, som er det første de ser. De tenker at jeg går med den fordi jeg blir tvunget til det. Ikke fordi jeg vil. Og hvis jeg sier det er fordi jeg vil, nei da er jeg bare hjernevaska, fordi jeg har jo ikke mine egne meninger. Vi snakker om religionsfrihet og all slags mulig frihet her i Norge, men å få lov til å ha på meg ett plagg ekstra det er det noe galt med? Og folk, folk tror at jeg skal, at vi bare gifter oss i hytt og pine, og det er bare arrangert og, og tvangsekteskap og jeg skal sikkert tvangsgiftes med fetteren min i morgen lissom? Vet du hva folk gjør? Når jeg og Elias [broren] går sammen på gata, folk spytter etter han fordi de tenker at han undertrykker meg. Elias? Han vil jo ikke en gang at jeg skal bruke hijab, nettopp fordi han er redd for at jeg skal få hat. Vet du hvor jævlig slitsomt det er å gå ut av døra hver dag og vite at det er enda en dag hvor du må bevise for en hel befolkning at du ikke er undertrykket.

Isak: Tror du det er det folk tenker?

Sana: Prøv å gå en dag med hijab så skjønner du at de fleste nordmenn er rasister.

Isak: Det er bullshit.

Sana: Hæ?

Isak: Det er bullshit, asså de fleste nordmenn er jo ikke rasister. De fleste nordmenn er opptatt av frihet, er opptatt av fred, er interessert i andre kulturer og er villig til å lære om det, og opptatt av at andre kulturer skal ha det fint her. Men det er ikke så rart at så mange er redde for muslimer når, når du leser opp og ned i VG og Dagbladet hele tiden om kjønnglemløstelse, om IS, om terror, om fremmedkrigere og om sånne ting. Så... de vet jo at de fleste er ikke sånn. Det er jævlig få som er sånn. Men når du først møter en muslim face to face så vet de ikke hva de skal si, asså kan man si utlending, eller multietnisk eller multikulturell og hva som er riktig da. Og du vet ikke om du kan handshake en med hijab eller om det er disrespekt å snakke om, å spørre om Allah. Så ender du opp med å ikke spørre om noe fordi...

Sana: Det er kanskje like greit. Fordi jeg har fått jævlig mange dumme rasistiske spørsmål i livet mitt.

Isak: Nei, nei Sana. De dumme spørsmålene er jævlig viktige. Folk må ikke slutte å stille de dumme spørsmålene. Hvis de slutter å stille de dumme spørsmålene så begynner de å finne på egne svar. Det er farlig det. Så du må bare slutte å lete etter rasisme i dumme spørsmål, også selv om de er jævlig og irriterende sikkert og kjennes rasistiske så er det drit viktig at du svarer på dem. Du må svare på dem.

Sana: Hvem faen er du egentlig? [De ler begge to] Jeg sverger, du høres ut som imamen min eller no.

Isak: Ja, den er ny. Imam Valtersen. Jeg liker det.... Jeg sier ikke at det ikke er rasister i Norge lissom, det er sikkert jævlig mange, ja jeg hakke vokst opp som muslimsk jente, men tro meg jeg har vært der du er. Så fort du begynner å lete etter hat, så finner du det ass. Så når du finner hat, så begynner du å hate selv.

6.3 Tre fortolkningsrepertoarer om Isak

Som sitatet fra P-også fra DK først i dette kapittelet viser var det mange som uttrykte bekymring og frustrasjon over at Isak blir framstilt som en «helt» som redder Sana i dette klippet. Samtidig var det mange som hyllet dette klippet som en av seriens viktigste scener.

Sim G

En av de mest nyanserte samtalene om både det ene og det andre jeg har sett. Helt nydelig! ❤️❤️❤️

Isak blir fortolket på flere ulike, og motsetningsfulle måter. Han blir beskrevet med ord som «klok», «viktig», «snill», «redningsmann», «god venn», «flott type», «super venn», «guru»¹³, «verdens fineste fyr», «smarteste», «god gutt», «the worlds's best buddie», «rolig og tålmodig», «barsk på innsiden og utsiden», «legendarisk», «storsinnet og kjærlig», «fantastisk», og blir til og med sammenlignet med Jesus – «Isak is Jesus. Carrying her sins on his shoulders, even if it might get him expelled». Samtidig blir han beskrevet som en som holder på med «whitesplaining» og «mansplaining»¹⁴, som «hvit homofil», «norsk gutt», og en privilegert majoritetsperson som ikke en gang forsøker å forstå den rasismen og sexismen Sana opplever som muslimsk kvinne med hijab. Flere av de som kommenterer påpeker at han sidestiller hans erfaringer med å være homofil med Sana sine erfaringer med å være muslim, selv om det ikke er det samme. De som skriver fram Isak som en majoritetsstemme synligjør hans privilegier som hvit. Flere spør seg selv om den egentlige intensjonen til scenen

---

¹³ Ordet «guru» har sin egen historie i SKAM-universet, da Eskild, den homofile bokameraten til først Noora og så Isak, kaller seg selv for Isak sin «guru».

¹⁴ «Whitesplaining» brukes for å sette ord på opplevelsen av at hvite mennesker forklarer og definerer til en person som opplever rasisme hva rasisme er og ikke er. «Mainsplaining» brukes til å sette ord på opplevelsen av at menn forklarer kvinnediskriminering til kvinner. Begrepene kan også brukes bredere, eksempelvis at en mann begår «mansplaining» når han antar at han kan mer om et tema enn en kvinne og dermed forklarer det til henne uten at hun har spurt.

var å framstille Isak negativt som nettopp en privilegert majoritetsstemme, men konkluderer raskt med at det i så fall var feilslått grunnet den overveldende støtten Isak får i kommentarfeltet.

I analysen som følger skriver jeg fram fire fortolkningsrepertoarer om Isak i kommentarfeltet til *Fakker over vennen sine*, disse er: Isak som *skeiv, brobyggende «outsider»*, som *redningsmann, tolerant majoritetsnordmann*, og til slutt som en *hvit, belærende majoritetsnordmann* som ikke ser sine egne privilegier. Som med repertoarene for Sana er ikke disse nødvendigvis gjensidig utelukkende, men kan gli over i hverandre og flere kan brukes i en og samme kommentar. Isak kan blant annet både forstås som *skeiv «outsider»* og som *redningsmann*. Han kan til dels også anerkjennes som *skeiv «outsider»* mens han ses som *belærende majoritetsnordmann*, men som jeg viser påpeker kommentarene da at hans «outsider» perspektiv som *skeiv* ikke er relevant for en som er muslim.

6.4 Skeiv, brobyggende «outsider»

Isak sin identitet som homofil er sentral for hvordan samtalen mellom Sana og Isak blir forstått i kommentarfeltet. Både Sana og Isak har kjent på mye utenforskap og skam. De er begge to «outsidere» på hver sin måte. I dialogen mellom dem, forsøker Isak å nærme seg Sana med å sidestille sine egne erfaringer med utenforskap med hennes. En av de som kommenterer gjentar Isak sin posisjon i dialogen ved å sidestille hans erfaringer som *skeiv* med Sanas erfaringer som muslim; «he knows what it's like to feel like society judges you or isn't accepting of who you are». Her blir Isak fortolket som en *hvit majoritetsnordmann*, men med særlig kunnskap om utenforskap, og derfor en som kan forstå hvordan Sana har det: «he can probably relate to Sana a lot more than most other white, Norwegian teens». Han blir både majorisert og minorisert. I tillegg kommer han med perspektiver Sana ikke har selv, disse perspektivene kommer av at han er *hvit* og ikke muslim, og derfor kan si «something Sana needs to hear right now». Isak sin minoritetsposisjon og majoritetsposisjon blir skrevet fram som positive utgangspunkt for samtalen. Han blir fortolket som *brobygger*, mellom majoritets- og minoritetsposisjonen. Denne *brobygger*-posisjonen gjør at han kan forklare Sana at det hun opplever som hat fra ‘majoriteten’, ikke nødvendigvis er det, det er usikkerhet og misforståelser. Isak blir en «outsider» fra majoriteten og en «outsider» fra det muslimske.

jesus

[...] isak is not just "any white man" he's a homosexual whose experiences are almost similar to sanas. he did not say the racism she endured wasn't

real, where does he say that?? what he's doing is helping sana grow, we all have seen how sana's "hardness" is actually just hurting her. what isak told her was what she really needed. and unfortunately, yes it's true, us muslims actually have to educate ignorant people, that's just how it is when everything you see on the news is always against us. we HAVE to do something about it, this is reality. if you don't want to accept it you'll only suffer, just like how sana has been suffering. i think this clip has been one of the best and i just love how skam has taught us so much with just short clips.

jesus¹⁵ reproduserer også Isak sin sammenligning mellom å oppleve utenforskap som muslim og som homofil. Dette er en av mange «vi muslimer»-stemmer i kommentarfeltet, men en av de få som er enig med Isak og som mener at det å være marginalisert som homofil *kan* sammenlignes med det å være marginalisert som muslim. Som homofil blir Isak fortolket som spesiell og annerledes enn andre hvite menn. Posisjonen som hvit majoritetsnordmann kommer i bakgrunnen av hans skeive identitet.

I dette fortolkningsrepertoaret skrives Isak fram som en minoritet med visse spesielle og positive egenskaper. Han kommer med et nytt perspektiv overfor Sana fordi han er homofil og har andre erfaringer enn henne. I tillegg forstås denne minoritetsstatusen som homofil som en kilde til forståelse og empati overfor Sana, han forstår Sana fordi han er en minoritet selv, til tross for at han er hvit. Til forskjell fra Sanas minoritetsposisjon, som vist i forrige kapittel hvor hun blir posisjonert som 'den negative andre', så blir Isak sin minoritetsposisjon her skrevet fram som noe positivt. Han står også med et bein i den hvite majoritetsposisjonen, noe som gjør ham til en *brobygger* til majoriteten.

Isak sin posisjon som majoritetsnordmann kommer tydelig fram i fortolkningsrepertoarene hvor han beskrives som *redningsmann* og *tolerant majoritetsnordmann*. Her er det ikke lenger hans skeive identitet det blir lagt mest vekt på, i stedet er det Isaks rolle i møte med Sana – at han redder henne, og at han er tolerant.

---

¹⁵ Brukernavnet jesus kan både være en henvisning til den religiøse figuren, men det kan også være det engelske uttrykket «jesus» som uttrykker oppgitthet.

6.5 Redningsmann

Redningsmannen Isak

Ja Isak tar skylden på seg for å kjøpe Sana fri. Han ser hun lider og angrer og trenger hjelp til å bli fri og ekte. Av kjærlighet vil han løse henne fri fra det harde skallet slik at hun skal slippe å leve fake. Isak har vært der før, han forstår og han viser mot til å møte Sana i sannhet. Det hun trenger å gjøre er å ta imot.

I sitatet over blir Isak skrevet fram som en helgen som redder Sana, bokstavelig talt. I andre kommentarer blir han også, som tidligere nevnt, sammenlignet med Jesus. Forståelsen av Isak som *redningsmann* blir koblet til de spesielle egenskapene han antas å ha utfra sin posisjon som «outsider»; han har opplevd å være utenfor og kan forstå Sana på grunn av dette. Sana derimot blir beskrevet som «bossy bitch», hard og nedlatende, hun oppfører seg som dritt mot venner, hun trakasserer, er fremmed og fortjener en irrettesettelse fra Isak. I dette fortolkningsrepertoaret skrives Isak fram som den som får Sana til å forstå eller innse at hun må slutte å være hard, han får henne til å mykne opp og åpne opp. Isak blir den som redder Sana fra seg selv, fra å være en «bitch» til å bli en mer vennlig utgave av seg selv. Dette vil jeg komme nærmere tilbake til i neste kapittel, i analysen av kommentarfeltet til det siste klippet av serien. Hvithet er ikke eksplisitt nevnt blant de kommentarene som fortolker Isak som *redningsmann*. Det blir det derimot i de kommentarene som kritiserer denne tolkningen:

TAKK!

[...] this clip is so f***ed up. The implicit message at the end is that Isak - through his wisdom - saved her from her "bitchy" personality. (Rude, much??) Isak is positioned as the wise (white) saviour - and even given authority over Sana's experiences by metaphorically being aligned with her religion and identity when compared to her imam?!??!

Publikum sin lesning av Isak som *redningsmann* er delt mellom de som leser det som en positiv rolle og de som leser det som en negativ rolle. Det som skiller disse to perspektivene er hvorvidt hvithet og kjønn blir gjort til en faktor for å forstå scenen. TAKK! sin kommentar synliggjør hvordan Isak fortolket som *redningsmann*, er en fortolkning som bidrar til å konstruere et dikotomisk forhold mellom Isak og Sana, hvor Sana blir konstruert som ‘den andre’ som Isak kan ‘redde’. Gjennom fortolkningen av Isak som *redningsmann* og Sana som ‘den

andre' reproduseres det Spivak og Mohanty kaller vestlig imperialisme, som forenkler og generaliserer i møte med 'den andre'(Jegerstedt, 2008; Mohanty, 1988/2007). Konstruksjonen av Sana som 'den negative andre' finner vi også i fortolkningen av Isak som *den tolerante majoritetsnordmannen*.

6.6 Tolerante majoritetsnordmann

Isak blir aldri direkte beskyldt for å være rasist i kommentarfeltet,¹⁶ men flere mener Sanas utestengelse fra russebussen er basert på rasisme. Diskusjonen om rasisme i kommentarfeltet handler for det meste om hvorvidt det er riktig at «de fleste nordmenn er rasister» slik Sana hevder på et tidspunkt i klippet. Et betydelig antall av kommentarene er enig med Isak om at det er «bullshit» slik vi kan se i denne kommentaren:

Åååååå

Takk til JA¹⁷ som setter fokus på realiteten: nordmenn flest er IKKE rasister, selv om de stiller spørsmål.

Disse kommentarene virker som et klapp på skulderen, og et bekræftende nikk til Isak sin replikk om at nordmenn er opptatt av frihet og fred, og er interessert i andre kulturer. Isak sin oppramsing av hva nordmenn 'flest' er opptatt av, minner om konstruksjonen av 'det norske' selvbildet Gullestad avdekker i *Det norske sett med nye øyne* (2002). Gjennom Isak sine replikker, og gjennom en del av kommentarene, reproduseres ideen om nordmenn som fredelige og tolerante, og spesielt 'rasetolerante', mennesker (Gullestad, 2002: 38). Her skapes det også et skille mellom Isak og Sana, og konstruksjonen av ett 'hvitt', 'kristent', 'vestlig 'vi' og et 'rasialisert', 'ikke-kristent', 'orientalsk' 'dem' (Gullestad, 2002: 284). Isak som en del av det majoriserte 'vi' tolerer Sana sin annerledeshet, og det er nettopp denne toleransen som konstruerer henne som den 'negative andre'.

I *Åååååå* sin fornektelse av at «nordmenn flest er IKKE rasister» ligger det også en anerkjennelse av en praksis, å stille spørsmål, som helt klart oppfattes rasistisk av de som mottar spørsmålene (Bahar, 16.01.2017). Denne praksisen blir

---

¹⁶ Isak blir heller ikke beskyldt for å være rasist tidligere i sesongen når han slåss med broren til Sana. Broren til Sana blir derimot umiddelbart antatt å være homofob etter slåsskampen med Isak, både av andre karakterer i serien og i kommentarfeltet. Sana tror også at broren hennes slåss med Isak på grunn av homofobi, noe Isak avkrefter i *Fakker over vennene sine*. Isak blir overasket og sier at slåsskampen ikke hadde noe med homofobi å gjøre.

¹⁷ JA står for Julie Andem, manusforfatter og regissør av SKAM.

anerkjent, men ikke som rasisme med den konsekvens at mennesker med en annen antatt eller synlig religiøs tilhørighet, språklig aksent, og/eller hudfarge, som følgelig bryter med hvithetsnormen, til stadighet blir definert ut av felleskapet. Denne mer hverdagslige rasismen blir fornektet, både av Isak og av flere i kommentarfeltet. I scenen stopper samtalen her, Sana blir ikke gitt et språk til å hverken forstå eller forklare (for publikum, seg selv og for Isak) at det hun opplever faktisk er hverdagsrasisme som annerledesgjør henne og definerer henne ut av felleskapet. Slik sett er det ikke bare velmenende spørsmål, uansett hvor vel ment det er av de som spør. I kommentarfeltet, derimot, fortsetter samtalen. Her blir det «undefinerte normative sentrum», som Isak som hvit representerer, stilt til veggs (Gullestad, 2002: 91).

6.7 «Whitesplaining» hvit belærende majoritetsnordmann

Tankene til en muslimsk norsk jente

Da Sana sa, "hvem faen tror du at du er?" trodde jeg at hun nettopp skulle si det du sa, men neida. Of course så er Isak, den hvite gutten, rett!! (sarkasme) Nordmenn er ikke rasister. Hør på den hvite gutten, som aldri noen gang kommer til å vite hvordan hverdagsrasisme føles, hvordan det føles å gå nedover gaten med hijab, hvordan man må alltid svare for en hel befolkning hver gang et nytt terroristangrep har skjedd. Han kan ikke. Han vil aldri vite det.

[...]

Dette gjør meg utrolig urolig, måten historien er formet her. Ja, fint å se at Sana får en karakterutvikling, men det er litt..... ubehagelig at den handler om rasismen hun møter på i hverdagen, at den skal bygge på at hvite norske tenåringer skal "lære" henne å slutte å være så "paranoid", "nordmenn er faktisk ikke rasister!!" Vi vet litt mer enn dere hvordan det føles, gjør vi ikke?

I fortolkningen av Isak som *redningsmann* var det hans posisjon som «outsider» i det heteronormative samfunnet som ble trukket frem som avgjørende for hans evne til å forstå Sana. I sitatet over er det Isak sin posisjon som hvit som blir trukket fram som et viktig argument for at han nettopp ikke forstår Sanas opplevelse av rasisme. Denne og lignende kommentarer problematiserer Isaks posisjon som den tolerante majoritetsnordmannen. Han blir her i stedet skrevet fram som en hvit majoritetsnordmann som tar på seg oppgaven med å definere hva rasisme er:

Dårlig sagt

wow, en hvit gutt fortalte en muslimsk jente med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn at hennes opplevelser med rasisme er "bullshit" og at

det er hennes egen feil at hun opplever at folk spytter etter broren hennes når hun går sammen med han fordi hun ikke or[k]er å svare på de hundrevis av spørsmålene hun får av uvitende folk som avslører rasistiske og vonde holdninger ovenfor henne.... #iconic #trulywokebae #dervistehanhenne!! (/sarkasme)

Isak blir beskrevet som en hvit privilegert gutt, som både «mansplainer» og «whitesplainer». Han blir oppfattet som ignorant og belærende overfor Sana. Flere mener at han ikke lytter til det Sana sier og legger skylden for opplevd rasisme på henne: hun ser etter rasisme, derfor finner hun det. Det at Isak blir beskrevet som klok både av Sana og i kommentarfeltet, blir brukt som et eksempel på at både karakteren Isak, serieskaper Julie Andem og publikum ikke er bevisst sine egne privilegier:

Sass

The way the scene is executed, makes Isak come off as the wise man who gives Sana valuable advise on how to live her life, while he at the same time diminishes her experiences of racism and bullying.

Som vi har sett tidligere i dette kapittelet er Isak sin identitet som skeiv viktig for måten publikum tolker hans rolle i møte med Sana. Hans erfaringer med utenforskap blir viktige. Dette virker også å ha vært intensjonen i scenen, at Sana og Isak har en samtale om hvordan en skal møte annerledesgjøring. Mange i kommentarfeltet reagerer negativt både på premisset til scenen og mot de som hyller Isak som en klok venn. Flere av kommentarene argumenterer for at samtalen heller er et perfekt eksempel på hvordan hvite mennesker ofte avfeier rasisme. Kritikken går hovedsakelig ut på at han blir gjort til en «vismann», eller en «white saviour» som skal lære Sana hvordan hun burde håndtere rasisme. Kritikerne bygger implisitt på en interseksjonell forståelse av identitet og makt. De nyanserer bildet av Isak. Han er ikke bare en homofil gutt som har opplevd utenforskap. Han sitter også på en rekke privilegier, eller begrensninger, som hvit, norsk, mann og disse privilegiene virker å være usynliggjorte i scenen. Samtidig viser italesettingen av disse privilegiene i kommentarfeltet, hvordan Isaks maktposisjon er kontekstuell, og at han i møtet med Sana blir majorisert.

Ideen om at en som skeiv automatisk besitter en evne til å kjenne mer empati eller forståelse med andre typer marginalisering, blir kraftig kritisert av flere i kommentarfeltet. Denne ideen kaller Frankenberg «popular wisdom», og hun

skriver at intervjuene hun gjorde med hvite kvinner i USA ikke avdekket noe som kunne antyde at «one experience of marginality – Jewishness, lesbianism – led white women automatically toward empathy with other oppressed communities» (1993: 20). Videre skriver hun at det å aktivt jobbe med for eksempel kvinnekamp eller klassekamp heller ikke automatisk førte til at man ble opptatt av anti-rasisme. Dette går igjen i kommentaren til Wrong, gjengitt under, som skriver at Isak sine erfaringer som skeiv ikke gjør at han automatisk kan forstå andre typer marginalisering.

Wrong

Isak doesn't offer an outsiders perspective. He offers the ethnic Norwegian majority's perspective. Being gay doesn't necessarily give you all other kinds of perspectives. There's a lot of gays who a full of prejudices towards other groups. And why shouldn't they: they are just humans...

Kommentarene avdekker et gap mellom det Isak og Sana sier i samtalen. Sana forteller om konkrete hendelser hvor hun og broren blir spytt på og hun får stygge blikk. Isak snakker bredt om 'det norske' som er «opptatt av frihet, er opptatt av fred, er interessert i andre kulturer og er villig til å lære om det». Han svarer ikke på det Sana forteller, men deler heller sin egen oppfatning av Norge, som umuliggjør de hendelsene Sana beskriver. Med andre passer det ikke inn i Isaks oppfatning av Norge at det finnes folk som spytter på Sana og broren. Både i kommentarfeltet og i scenen som beskrives over, blir Norge framskrevet som en tolerant og fredelig nasjon og nordmenn som ikke-rasistiske. Gullestad (2002: 38) påpeker at «'alle' er imot den ekstreme og voldelige rasismen» men at refleksjon rundt den mer hverdagslige rasismen har kommet svært kort. Det kan virke som at det fortsatt i dag ikke er et godt nok språk til å fange opp nyansene av opplevd rasisme og at det norske selvilde som tolerant og fredelig er noe av det som står i veien for at det språket skapes. Så lenge Isak holder på sin oppfatning av Norge, blir det vanskelig for han å ta inn over seg negative opplevelser som Sana sitter med.

Videre er det et gap mellom det kommentarene fokuserer på når de anvender ulike fortolkningsrepertoar. Når Isak fremskrives som en *redningsmann*, så er det blant annet fordi han tar på seg skylden for meldingene Sana har lagt ut på Instagram for å sverte Sara. Kommentarene som fremholder at Isak slik ofrer seg selv, tar ikke med at han ser bort fra Sanas erfaringer med rasisme. De kommentarene som derimot fokuserer på Isak som «*whitesplaining*» *belærende majoritetsnordmann* ser ikke på selvpoffrelsen Isak gjorde for Sana som en venn, men på det at Isak

prøver å redde Sana fra den rasismen hun opplever ved å hevde at den ikke finnes fordi nordmenn er «opptatt av frihet».

6.8 Oppsummering

I de tre første fortolkningsrepertoarene jeg skisserer over, *skeiv*, *brobyggende* «outsider», *redningsmann* og *tolerant majoritetsnordmann* er Isak minorisert som *skeiv* og majorisert som den *tolerante*. I disse repertoarene er hvithet tatt for gitt og til dels usynliggjort da Isaks hvithet forblir på sidelinjene. Med andre ord løftes ikke Isaks hvithet frem når kommentarene fortolker han innenfor disse repertoarene. Det er først i repertoaret hvor Isak blir fortolket som en *belærende majoritetsnordmann* at hvithet får en sentral plass i tolkningen av hans karakter. Det er kun dette repertoaret som åpner opp for å forstå det Isak sier til Sana som rasistisk, hvor han underkjenner hennes erfaringer med rasisme, da han gjennom sin majoritetsposisjon har makt til å definere hva som er gjeldende forståelse av rasisme og hvem som kan inkluderes inn i et større felleskap.

Andem har som nevnt uttalt at intensjonen med SKAM blant annet var å bryte ned fordommer (Andem & Magnus, 2016). I forarbeidet til sesong fire ble det holdt fokusgrupper med unge muslimer for å rådføre seg om hvilke temaer som burde bli tatt opp i Sana sin sesong (Srour, 07.04.2017). NRK P3 redaktør Håkon Moslet har uttalt at en av tilbakemeldingene de fikk var at unge muslimske jenter var lei av å bli sett som offer (Dagsavisen, 14.05.2016). Sett i lys av dette, var intensjon i dette klippet muligens å forsøke å løse opp i stereotype forestillinger om ‘muslimer’ og da spesielt ‘muslimske kvinner’ som offer. SKAM har balansert mellom å løfte fram kompliserte temaer på en klar og tydelig måte, men likevel ikke være overtydelig og belærende, men heller inspirere til refleksjon. Dette mener jeg serieskaperne gjorde spesielt godt i Isak sin sesong. Jeg mener at SKAM også mestrer denne balansegangen i sesong fire, og at diskusjonen i kommentarfeltet til *Fakker over vennene sine* er et godt eksempel på hvordan serien nettopp inspirerer til refleksjon rundt kompliserte temaer i dagens samfunn. Likevel synes jeg det er interessant at det i kommentarfeltet er Isak sine ord om ikke å «lete etter hat» som blir stående igjen som det store budskapet, og ikke Sanas beskrivelser av den rasismen hun opplever.

Hvithet blir tematisert indirekte i serien gjennom de blikkene og kommentarene Sana får blant annet fra Pepsimax-gjengen. I scenene med Pepsimax-gjengen er hun ofte posisjonert sittende på enden av et bord med den hovedsakelig hvite gjengen stirrende mot seg (SKAM, 07.06.2017, 28.04.2017). I en scene er Pepsimax-gjengen sin ‘hvithet’ visuelt forsterket ved at de nærmest er uniformert i hvite klær (SKAM, 28.04.2017).

Bilde 6: Sana på russebusstmøte fra klippet *Jeg dømmer ingen* (SKAM 28.04.2017). Sana sitter på enden av bordet i svart. Pepsimax-gjengen sin 'hvitheit' er visuelt forsterket ved at de nærmest er uniformert i hvitt. ©NRK.

Bilde 7: Sana og Pepsimaxgjengen i scenen *Håper du har plass* (SKAM 07.06.2017). Pepsimaxgjengen sitter på de tre andre benkene mens Sana sitter alene, men skillet mellom dem og Sana har myknet litt. Denne scenen er etter Isak og Sana sin samtale i *Fakker over vennene sine*. ©NRK.

I *Fakker over vennene sine* sitter Isak og Sana ved siden av hverandre på samme benk, som kan tolkes som at de sitter der som likeverdige. Samtalen mellom Isak og Sana blir av mange i kommentarfeltet tolket først og fremst som en viktig samtale mellom to likeverdige venner, som begge opplever utenforskap som henholdsvis muslim og homofil. Maktperspektivet er fraværende i denne tolkningen da det ikke fanger opp at Sana og Isak blir møtt på ulike måter, Isak som 'hvit' og Sana som rasialisert både av verden og av kommentarfeltet. 'Hvithet' blir indirekte tematisert i klippet ved at Isak anerkjenner av at han ikke er muslim. Det later likevel til at det er enklere for han å si at han ikke er muslim, enn å si at han er hvit.

Som nevnt innledningsvis er det generell enighet i kommentarfeltet om at scenen er vinklet slik at det er Isak som blir gitt det moralske overtaket i scenen, blant annet ved at Sana sammenligner han med en imam. Slik jeg forstår scenen så er den vinklet slik at Isak skal bli forstått som «*outsider*» basert på sin identitet som skeiv. Det virker å være serieskapernes intensjon at det er Isak som har akkurat denne samtalen med Sana, fordi de som «*outsidere*» kan forstå hverandre. De som skriver Isak fram som en majoritetsstemme bryter derfor med SKAMs vinkling av scenen, hvor Isak blir posisjonert som minoritet, og gjør på denne måten en opposisjonell lesning av scenen (hooks, 1996).

Gjennom denne scenen blir Sanas erfaringer med rasisme italesatt, men for mange så er ikke hovedbudskapet at hun opplever rasisme med den konsekvens at hun blir tvunget til å konstant forsvare seg selv, men heller Isak sine ord om at hun ikke «må lete etter hat». Budskapet om ikke å tolke alt i verste mening er verdifullt, kanskje spesielt for tenåringer, men at budskapet kommer i form av at det underkjenner rasismen Sana møter mener jeg er problematisk. Hverken i samtalen mellom Isak og Sana eller i kommentarfeltet åpnes det opp for et rom hvor det går an å snakke om eller med 'rasisten', hen forblir en uforståelig figur som ikke passer inn i 'det norske' selvbilde. Kommentarfeltet åpner derimot opp for å snakke om 'hvithet', ved å synliggjøre hvithet som en av posisjonene Isak snakker fra.

Kapittel 7 «Kjære Sana»

Jeeez (igjen)

Og sist men ikke minst, kjære fine Sana -takk for din sesong og din fantastiske lærdom. Jeg ser på Islam med nye øyne takket være deg. Jeg kjenner meg virkelig heldig som fikk oppleve ditt perspektiv. Så takk Iman¹⁸ for verdens beste Sana. En berikelse samfunnet virkelig trengte. "Alle er vi bare mennesker". Tusen takk for alt. (SKAM, 24.06.2017)¹⁹

Sitatet over er hentet fra kommentarfeltet til det aller siste klippet til sesong fire, *Kjære Sana*. Som sitatet viser bærer dette kommentarfeltet preg av seernes takknemlighet overfor skaperne av SKAM for det de har lært gjennom serien. I tillegg er det diskusjoner av det som forstås som Sanas balansegang mellom muslimske tradisjoner og norsk ungdomskultur. I dette kapittelet tar jeg utgangspunkt i kommentarfeltet til dette klippet, men også funnene i kapittel fem og seks om Sana og Isak.

I artikkelen *Becoming Queer after Homotolerance: Youth Affective Worlds* argumenterer Svendsen, Stubberud og Djupedal for at det skapes «alternative affektive verdener som skaper rom for ambivalens rundt kjønn og seksualitet» i sesong tre av SKAM (upublisert: 3). Mot slutten av dette kapittelet vil jeg med bakgrunn i analysen i dette og de foregående kapitlene, undersøke hvorvidt kommentarfeltet til SKAM åpner for et nytt rom for å snakke om 'rase'.

Kapittelet starter med en kort beskrivelse av sluttscenen, *Kjære Sana*, før jeg går inn på hvordan Sana blir framstilt i kommentarfeltet til dette siste klippet. Det er ikke overaskende at måten Sana blir beskrevet i kommentarfeltet til avslutningsscenen er markant annerledes fra hvordan hun blir beskrevet i kommentarfeltet til traileren. Det er likevel noen av de samme diskusjonene som går igjen.

---

¹⁸ Iman Meskini er skuespilleren som spiller Sana.

¹⁹ Alle sitater i dette kapittelet er hentet fra enten klippet eller kommentarfeltet til *Kjære Sana*, om ikke annet er spesifisert.

Bilde 8: Selvsikker, streng, med mørk øyensminke og ikledd svart hijab i sesong én. ©NRK.

Bilde 9: Sana, smilende, med mykere øyesminke og i rosa hijab i avslutningen til sesong fire. ©NRK.

7.1 Avslutningen av SKAM: Kjære Sana

SKAM avsluttes med en Eid-fest hvor Sana inviterer venner og uvenner, de hun har såret og de hun har kranget med i løpet av sesong fire. Hun har byttet ut den svarte sminken, den svarte hijaben og det harde blikket med mykere sminke, en rosa hijab og et smil. I dette siste atten minutter lange klippet, badet i rosa kveldslys, får vi se alle karakterene spise marokkansk mat og snakke sammen. Vi ser Even og Isak snakke om hvor god maten er og planlegge sommerferien, Noora og William snakker om å flytte sammen i kollektiv, Chris og Vilde snakker sammen om vennskapet sitt, og Eva og Jonas finner tilbake til hverandre som par. Alle de sentrale karakterene fra SKAM-universet får dermed nøstet opp i sine tråder. I noen korte minutter ser vi Sara og Ingrid, fra Pepsimax-gjengen, stå og prate med flere jenter med hijab om Ramadan og hvordan det er å faste. Sana forblir litt i bakgrunnen i denne scenen. Hun er en smilende, høflig vertinne. Det hele avsluttes med en tale vennene har skrevet til Sana:

Kjære Sana, denne talen er til deg. Og du får den fordi det du inviterer oss til i dag velter amerikanske presidenter i morgen. Vi lever i en kaotisk verden hvor det er vanskelig å skjønne reglene. For hvorfor er noen fattige og andre rike? Hvorfor må noen flykte mens andre er trygge? Hvorfor blir folk spyttet på på gaten? [...] frykt sprer seg, men det gjør heldigvis kjærlighet og.

I det den siste setningen blir sagt, klippes det mellom ulike bilder av kommentarfeltet (fra SKAM-bloggen og fra andre sosiale medier), først dømmende, fordomsfulle og hatefulle kommentarer, og så kommentarer om samhold, kjærlighet, gjenkjennelse, forståelse og masse hjerter i alle regnbuens farger. I talen hører vi at kjærlighet sprer seg, og på skjermen ser vi hvordan kjærligheten sprer seg i kommentarfeltene. Videre i dette kapittelet skriver jeg fram noen av de mønstre som går igjen i hvordan Sana blir beskrevet i kommentarfeltet til *Kjære Sana*.

7.2 I balanse og harmoni mellom to verdener

I kapittel fem skrev jeg om hvordan Sana i traileren blir fortolket av publikum. Fortolkningene bygger både på det som vises i traileren men også det publikum vet om Sana fra tidligere sesonger. I dette siste klippet er det en helt annen Sana som blir vist på skjermen rent visuelt, og det er en helt annen Sana som blir beskrevet i kommentarfeltet. Sana blir nevnt 141 ganger i kommentarfeltet til *Kjære Sana*, i motsetning til Isak som blir nevnt sekstifem ganger. En kan derfor trygt si at fokuset er på Sana.

Et av de tydeligste repertoarene i kommentarfeltet til *Kjære Sana*, er Sana beskrevet som en person i balanse og harmoni. Hun blir beskrevet som vakker og som en person som sprer kjærlighet og samhold, at hun har funnet «Balanse og harmoni i hennes to verdener» og at «det er endelig fred og forsonelse i Sana's hjerte». Hun blir beskrevet som «[e]t helt, herlig, komplekst, motsetningsfullt menneske blant andre mennesker», hun får «være seg selv, i sin egen balanse». En annen kommenterer at «Sana endelig har funnet ro og harmoni i sine «to verdener»». Disse to verdene kan en anta er hennes religion og familie på den ene siden, og vennene og 'det norske' på den andre. Det å kalle det 'to verdener' gir et inntrykk av at hennes familie, og hennes religiøse identitet ikke er en del av 'det norske'. Det er to forskjellige ting som hun må balansere mellom. Hun står med en fot i det religiøse og en i 'det norske'. Hun er altså ikke helt og holdent 'en av oss' men kanskje er ikke det målet. Kanskje er målet heller, som #teamtrulove sier – å vise henne som et komplekst menneske, eller, som annen kommenterer: «at det viktigste ikke er å bli lik alle andre, men å like seg selv og stå opp for den en er. Da blir en også likt av de andre. Og da kan en vise dem at det finnes flere måter å tenke og leve på.» Jeg er imidlertid skeptisk til konklusjonen om at Sana får «stå opp for den [hun] er», dette vil jeg komme tilbake til senere i kapittelet når jeg diskuterer hvorvidt SKAM og kommentarfeltet åpner opp for ett nytt rom for å snakke om 'rase'. I de to neste delkapitlene analyserer jeg hvordan Sana både blir beskrevet som en som utfordrer og ikke utfordrer konservativ islam.

7.3 Sana som utfordrer konservativ islam

Flere av de som kommenterer skriver Sana fram som en som ikke velger total lydighet til religion, men som utfordrer de aspektene ved islam som hun synes er urimelige. En av de som beskriver Sana på denne måten er @Siri. Hen mener at Sana utfordrer konservativ islam gjennom måten snakker om homofili, ved at hun stiller spørsmålsteget ved at muslimske kvinner ikke kan gifte seg med ikke-muslimske menn, og ved å ha ikke-muslimske venner. @Siri skriver videre at Sana viser at det er mulig å bli respektert for å velge å gå med hijab, velge ikke å ha sex før ekteskap, og velge lydighet til religion. @Siri avslutter med å skrive at «de fleste religiøse (innenfor de fleste religioner) er jo faktisk ikke ultra-konservative, men helt vanlige folk, og det er jo også viktig å vise. <3». Sana forstås her som en representant for ikke-konservative 'vanlige' muslimer.

I kommentarfeltet til *Kjære Sana* er kravet om at Sana burde kaste hijaben nesten totalt forkastet av de som kommenterer. Kravet blir imidlertid tatt opp i form av VGs anmeldelse av serien som er skuffet for at Sana ikke «kastet hijaben» (Imeland, 25.06.2017). Kun et fåtall av de som kommenterer sier seg enig med

VGs anmelder. Gitt begrensningene med empirien er det umulig å vite om de som kommenterte i traileren at Sana burde kaste hijaben eller debutere seksuelt, har mistet interesse for serien, sluttet å kommentere, eller har endret mening, men det er tydelig at dette ikke lenger er et like dominerende repertoar når vi har nådd slutten av serien.

Anmelderen har ikke skjønt konseptet med Skam

Tenk så feil det hadde blitt om hun hadde fått ønsket sitt oppfylt. Da måtte Sana bli mest mulig lik de andre jentene. Slutte å ha en tro, slutte med hijab, hooke eller ha sex med Yousef, lyve for foreldrene, drikke alkohol. I stedet viser skam at det viktigste ikke er å bli lik alle andre, men å like seg selv og stå opp for den en er. Da blir en også likt av de andre. Og da kan en vise dem at det finnes flere måter å tenke og leve på. Og alt blir love.

Kommentaren over viser hvordan kravet fra blant annet anmelderen fra VG ikke handler om frihet, men egentlig er et krav om at Sana må bli lik. For at Sana skal fortolkes som fri, av VGs anmelder og av publikum som fortolker henne som undertrykt, må hun kvitte seg med det som skiller henne fra majoritetssamfunnet, og bli lik gjennom å endre sin atferd. I kommentaren sitert over blir Sana heller fortolket som en sterk person som står opp for seg selv, for sine verdier, sin tro, og sitt klesvalg, og samtidig blir respektert for det. Dette peker på et brudd med tanke på hva Gullestad skriver om å få positiv offentlig oppmerksomhet for religiøs lydighet (2002: 35). Dette vil jeg komme nærmere inn på i neste delkapittel.

Sana kan ikke forventes å kjempe alles kamper. Flere mener at de diskusjonene hun har med moren, broren og Yousef om islam, og de spørsmålene hun stiller med tanke på kjønnslikestilling og homofili, er opprør nok. Det åpner opp for nye tolkninger av islam, og ikke minst åpner det opp for å forstå at unge muslimske kvinner definerer sitt eget forhold til religion. Dette er noe Andem helt bevisst har ønsket å vise med Sana (Andem & Magnus, 2016). Sana er én karakter, som forteller én historie. En får håpe at det vil følge et større repertoar av muslimske kvinnelige karakterer på norsk tv som kan åpne for flere historier med flere muligheter.

7.4 Sana som ikke utfordrer ‘muslimske tradisjoner’

I kommentarfeltet er det er uenighet om hvorvidt det er forfriskende å se en kjærlighetsrelasjon mellom to unge personer, Sana og Yousef, hvor sex,

«hooking»²⁰ og klining ikke står i fokus, eller om det er en begrensende fortelling om Sana og unge muslimske kvinner generelt. Yousef og Sana kysser aldri. Flere reagerer på at mange av de andre parene får en lykkelig slutt sammen i det siste klippet, mens han som Sana er forelsket i er bortreist. I det aller siste klippet får vi kun se Yousef gjennom et par meldinger som han sender til Sana. I kommentaren under spør Siri om hvorvidt det hadde vært mer banebrytende om en av de hvite jentene i serien hadde fått oppgaven med å bryte med forventningen om ‘den unge frie seksualiteten’, og at Sanas karakter heller kunne brutt med forventningen om ‘den ufrie seksualiteten’ til unge muslimske kvinner. Her kommer vi tilbake til det evinnelige problemet som Warsan Ismail kommenterte i Klassekampen, Sana forstås enten som ‘for muslimsk’ eller ikke ‘nok muslimsk’ (Ismail, 06.05.2017).

Siri

[...]Jeg hadde gjerne sett Sana bryte lidt mere fri af sin rolle som ung muslimsk jente. Det var rigtig fint at se et alternativ til den meget frie seksualitet blandt unge skandinaver, men det havde været endnu bedre om dette alternativ var kommet fra en af de etniske skandinaver i serien. Og om Sana havde kunnet vise et alternativ til den typiske rolle en ung muslimsk kvinde forventes at have og være mere fri [...]

I en annen kommentar er det en som skriver at hen ønsker at «Sana kunne have vært en af de som utfordrede de konservative muslimske traditioner og gav et annet bilde på hvordan man også kan leve som ung muslimsk kvinne i Norge». Begge de to overnevnte kommentarene reflekterer det Gullestad beskriver som en motvilje til å gi positiv offentlig oppmerksomhet til «kvinner (og menn) som velger lydighet innenfor en religiøs ramme» (2002: 35). Det skapes et skille mellom å være ‘muslimsk kvinne’ og å være ‘fri’, spesielt om en er en kvinne som bruker hijab. Både kvinnene i reportasjen til A-magasinet (18.11.2017), som nevnt i kapittel fem, og Sana må ettertrykkelig si at de selv har valgt å bruke hijab, men de blir fortsatt forstått som undertrykte og ufrie. I begge de to overnevnte kommentarene forstås Sana først og fremst som ‘muslimsk kvinne’, og som en som opprettholder normer knyttet til hvordan ‘muslimske kvinner’ skal oppføre seg. Sana sin karakter blir fortolket som en person som ikke utfordrer konservative muslimske verdier, og heller ikke som en destabiliserende fortelling, slik Andem ønsket at hun skulle være. At Sana forstås som fanget av sin religion,

---

²⁰ «Hooke» er slang for sex eller kun klining, den faktiske betydningen er kontekstavhengig, og kommer opprinnelig fra det engelsk uttrykket «hook up».

skygger for alle de andre aspektene ved hennes karakter som strider i mot denne forventingen.

Implisitt i kommentarene som krever at Sana skulle ha tatt et oppgjør med konservativ islam, kastet hijaben, og debutert seksuelt, er at slike handlinger hadde resultert i at hun måtte ha tatt avstand fra sin egen familie og sin religion. Dette ser vi både i repertoaret *undertrykt* fra kapittel fem og noen av beskrivelsene fra kommentarfeltet *Kjære Sana* som peker på at det er ‘to verdener’. I sesong fire av SKAM, og i hele serien forøvrig, er det imidlertid ikke familien og religionen Sana tar avstand fra eller blir forsøkt fryst ut fra, det er russebussen.

Sanas utfrysning fra russebussen kan forstås som en allegori for utfrysning fra ‘det norske’. Det er en sårbar posisjon som oppleves svært krevende. I de to første episodene i første sesong av SKAM hvor Sana introduseres, blir hun beskrevet av Vilde, Eva og Noora som «gæren», «streng» og «psyko» (SKAM, 09.10.2015, 12.10.2015, 15.10.2015). Spesielt Vilde møter Sana med en enorm skepsis når Chris introduserer henne til russebussgjengen (SKAM, 08.10.2015). Vilde, som her kan tenkes å speile publikum sine fordommer, lurar på om Sana har lov til å være med på russebussen siden hun er muslim. Videre utover i sesong én fortsetter Vilde å være skeptisk til at Sana i det hele tatt skal være en del av gjengen. Allerede her etableres Sana som en «outsider» som må bevise at hun hører til i gjengen, på en måte ingen av de andre karakterene må. Vilde blir et slags barometer som måler når Sana beveger seg inn og ut av felleskapet rundt russebussen – det ‘norske vi’. Sana beveger seg inn i dette felleskapet når hun snakker om «hooking», sex, drikking og flørting. Hijaben, og det at hun ikke «hooker», har sex eller drikker alkohol tar henne ut av det. I sesong én, og deler av sesong to, fungerer Noora som en slags «partner in crime» eller brobygger, da hun heller ikke drikker eller har sex, men Noora sin posisjon som innenfor blir aldri truet på grunn av disse valgene, hun får heller høyere status på grunn av det.

@ :/

Vel det er et viktig tema at man kan få hat fra andre muslimer. Det vanskeligste er nok å bli frøset ut. Men for Sana var looser-jentene²¹ de nærmeste vennene så hun hadde ikke brydd seg så mye om Jamilla hadde frøset henne ut. Derfor tror jeg JA²² heller valgte å fokusere på at Sana ble frøset ut av russebussen. Og mindre på strenge konservative muslimer som

---

²¹ «Looser-jenten» er et kallenavn for venninnegjengen til Sana, med Chris, Vilde, Noora og Eva.

²² JA står for Julie Andem, manusforfatter og regissør av SKAM.

det uansett er en del om i media. Men det kunne selvfølgelig vært litt om det temaet. Uansett så får Skam terningkast 7 av meg.

I kommentaren over oppsummerer @ :/ hvorfor hen tror Julie Andem heller valgte å fokusere på konflikten med russebussen til fordel for en historie som hadde dreid seg om konflikt med religion og familie. Som hen skriver, det er det allerede «en del om i media». Jeg er enig i at det er forfriskende med en muslimsk hovedkarakter (overhode) på norsk tv som ikke settes opp mot sin familie eller tro. Vi har kun et fåtall eksempler på kvinnelige muslimske karakterer på norsk tv (Dagsavisen, 14.05.2016), for eksempel den norske tv-serien *Taxi* (2011). I *Taxi* er det en lesbisk muslimsk kvinnelig bifigur som ikke bruker hijab og er i et skjult forhold til en hvit kvinne. Historien til denne karakteren handler om at forholdet blir avslørt og at hun myrdes på bestialsk vis.

Deler av kommentarfeltet ønsker at Sana skulle gått lenger i å bryte med ‘muslimske tradisjoner’ og vist en historie der hun blir ekskludert eller fryst ut fra sitt muslimske miljø. Serien handler imidlertid om å bli ekskludert fra ‘det norske’, men går serien langt nok i sin portrettering av denne ekskluderingen? I sesong tre handler historien om hvordan Isak ikke passer inn i den tatt for gitte heteronormen, og hvordan hans brudd med heteronormen blir møtt av de rundt han. Det åpnes opp for nye narrativ omkring hvordan det kan oppleves å ‘komme ut’ og Sana blir inkludert inn i ‘det norske’ ved å bli framstilt som homotolerant. Klarer serien å håndtere Sanas utenforskap fra ‘det norske’ på en like god måte som den gjorde med Isak sitt utenforskap fra det heteronormative? Dette vil jeg diskutere i neste delkapittel.

7.5 Homotoleranse og rasetoleranse

I sesong tre av SKAM blir homotoleranse tematisert gjennom hvordan Isak sine venner reagerer, eller rettere sagt *ikke* reagerer, nå han forteller dem at han er forelsket i en gutt. Heteroseksualitet er fortsatt norm i de nordiske landene, men det har også blitt en forventning om at homoseksualitet skal tolereres (Svendsen, Stubberud og Djupedal upublisert; Petersen 2011; Røthing og Svendsen 2010, 2011) Dette, argumenterer Svendsen et al. (upublisert), er tydelig i sesong tre av SKAM. Homotoleranse har i Nord-Europa blitt gjort til «a marker of properly white and middle-class subjectivity on the one hand, and as an object of national pride on the other (Svendsen et al. upublisert: 4). I forlengelsen av dette har homotoleranse blitt mobilisert i rasistiske diskurser som produserer homonasjonalisme (ibid). Rasialiserte mennesker, og i særlig grad folk som oppfattes som muslimske, forventes å være homofobe og en trussel mot homofile i Norge. Denne forventningen brukes aktivt i innvandringsdebatten som et

argument for hvorfor innvandring burde begrenses; 'de' har ikke de samme homotolerante verdiene som 'oss'. Homotoleranse er forventet av unge hvite mennesker, men ikke av unge rasialiserte og/eller muslimske mennesker. Svendsen, Stubberud og Djupedal argumenterer for at det skapes «alternative affektive verdener som skaper rom for ambivalens rundt kjønn og seksualitet» i sesong tre av SKAM (upublisert: 3). Som nevnt innledningsvis spør jeg om det skapes et tilsvarende alternativt rom for å snakke om 'rase' i kommentarfeltet til sesong fire av SKAM. I det følgende avsnittet vil jeg se nærmere på hvordan homofobi og homotoleranse ble brukt i sesong tre, og hvordan dette åpnet opp for at Sana blir inkludert inn i 'det norske' selvbilde som homotolerant.

Sesong tre av SKAM tar et oppgjør med forventningen om at muslimer og rasialiserte mennesker er homofobe i tre forskjellige scener; *Evolusjonsteorien* (SKAM, 26.10.2016), *Homofob* (SKAM, 23.11.2016), og *Religion* (SKAM, 29.11.2016). Sesongen sentrerer som nevnt rundt Isak som 'kommer ut', og vi får se hvordan vennene hans, Jonas, Mahdi og Magnus, reagerer. I *Homofob* (SKAM, 23.11.2016) får Mahdi høre at det er et rykte på skolen om at han og Isak har vært i slåsskamp fordi Isak er homofil, noe Magnus synes er «lættis».²³ Mahdi protesterer: «Du synes det er lættis at hele skolen tror jeg er homofob?» Mahdi legger også til at han «er jo ikke en gang muslim». Som Svendsen et al. (upublisert) påpeker, viser Mahdi sin reaksjon at han forstår at ryktet har oppstått fordi han har mørk hud og er antatt å være muslim og homofob. I *Evolusjonsteorien* (SKAM, 26.10.2016) spør Isak Sana om hvordan hun kan være religiøs når islam sier at homofili er galt. Sana går i forsvarsposisjon med en gang, og spør Isak hva han tror på. Han svarer at han tror på naturvitenskapen og evolusjonsteorien. Sana repliserer med at «evolusjonsmessig er homoseksualitet en genetisk blindvei» og «derfor burde vært utryddet for flere millioner år siden. Med mindre det er en psykisk sykdom eller et valg man tar». Fire uker senere, i klippet *Religion* (SKAM, 29.11.2016), kommer Sana til Isak og sier at hun tok feil i den tidligere samtalen om homofili.

---

²³ «Lættis» er slang for morsomt.

Bilde 10: Mahdi reagerer på at det er «lættis» at hele skolen tror han er homofob, fra sesong tre. ©NRK.

Bilde 11: Sana forteller Isak at hat ikke kommer fra religion men fra frykt, fra sesong tre. ©NRK.

Hun har lest seg opp på forskning på feltet og at «homofili har hatt en naturlig funksjon i evolusjonen». Når Isak spør «hva med islam, da?» svarer hun:

Islam sier det samme som alltid. At alle mennesker i denne verden er like mye verdt. Og at ingen mennesker skal baksnakkes, krenkes, dømmes eller latterliggjøres. Så hvis du hører noen bruke religion for å argumentere for hatet sitt, så ikke hør på dem. For hat kommer ikke fra religion, det kommer fra frykt. (SKAM, 29.11.2016)

Sesong tre briljerte med å gi nye narrativ for unge skeive, men også for unge mennesker som blir antatt å være muslimer. Både Sana og Mahdi fikk være støttespillere til Isak, og slå tilbake mot forventningene om at de skulle være fordomsfulle mot homofile fordi de er mørk i huden eller muslimer.

Man skal være forsiktig med å dra paralleller mellom sesong tre og sesong fire. Sesongene handler om to forskjellige karakterer med to forskjellige narrativ. En vesentlig forskjell er at Isak ikke er alene som skeiv i sin sesong, han kan støtte seg på Eskild, den litt eldre skeive mannen som bor i samme kollektiv, og Even, som han utvikler et forhold med. Sana forblir i stor grad alene som muslim i sin sesong. Selv om hun har familie som vi får møte flere ganger, hvorav spesielt moren og den ene broren er viktige støttespillere, så er det ikke disse hun nødvendigvis vender seg til for å få støtte, forståelse eller hjelp. Som vi så i forrige kapittel vender Sana seg til Isak, og hun vender seg til Yousef, den ikke-muslimske gutten hun utvikler et romantisk forhold til.

I sesong tre får både Sana og Mahdi svare på den rasistiske antagelsen om at de er homofobe, fordi de begge blir antatt å være muslimer. Slik vi så i forrige kapittel så svarer Isak på Sanas beskyldning om at «folk flest er rasister» med at hun «leter etter hat». I neste delkapittel diskuterer jeg hvordan det i kommentarfeltet til *Kjære Sana* er Isak sine ord fra *Fakker over vennene sine* som blir stående igjen som det store budskapet.

7.6 «Lete etter hat» eller svare på rasisme

Speechless

At når Isak fortalte Jonas at han var homofil, så ble det så enkelt og se at legning ikke definerer deg, men at hvordan du er som person, som medmenneske - det er det som nå og for alltid vil bety noe - ikke noe annet. Og Sana da - når hun forstod at du bare finner hatet om det er det du vil finne, at du ikke må tro det verste selv om det ofte er det enkleste, og at

ærlighet er det beste og enkleste alltid - da løftet du mange kilo av skuldrene mine. [...]

Ifølge Speechless er lærdommen fra sesong tre at det ikke har noe å si hvilken seksualitet du har, mens lærdommen fra sesong fire er at en ikke må lete etter hat og rasisme. Forskjellen i narrativ fra sesong tre til fire, samt reaksjonene til Isak og Sana som karakterer viser hvordan rasisme og homofobi har ulike konsekvenser for de to karakterene, og for hvordan de blir forstått i kommentarfeltet. I *Fakker over vennene sine* repeteres majoritetens posisjon gjennom Isak, den blir ikke utfordret slik den blir i sesong tre. I stedet for at det er majoritetsposisjonen som 'rasetolerant' som utfordres, er det Sana sin minoritetsposisjon som 'krenket offer' det blir satt spørsmålsteget ved. Sana får beskjed om ikke å lete etter hat, og, mellom linjene, ikke å være en «bossy bitch». I *Kjære Sana* er hun ikke lenger en «bossy bitch» hun er smilende og imøtekommende.

Sofia Srour (07.04.2017) ønsket at Sana skulle få lov til å «fække opp», noe Sana gjør – hun sårer vennene sine – men Sana får ikke lov til å være sint på grunn av den rasismen hun møter. I stedet for å la Sana stå opp for seg selv og kreve å bli trodd og forstått, blir hun forsonende og imøtekommende i de siste episodene. Hun sier unnskyld til Pepsimax-gjengen og konfronterer aldri Sara, eller Vilde, med hvordan hun har blitt forsøkt ekskludert. Ved å bli en mykere versjon av seg selv, ikke en «bossy bitch», blir hun mer akseptabel for majoriteten. I kommentarfeltet sier flere at de har lært mye om islam og hvordan det kan være å være en ung muslimsk jente i Norge i dag. Det er imidlertid Isak sine ord fra *Fakker over vennene sine* – at en ikke må lete etter hat –, og talen fra vennene til Sana – at kjærlighet sprer seg – som blir trukket fram som de store budskapene til sesong fire. Det er akkurat som om det ikke finnes et etablert språk eller narrativ i serien for hvordan en kan snakke om og diskutere de mikroagresjonene vi er vitne til at Sana blir utsatt for i serien, både de vi selv er vitne til som publikum og de hun nevner i samtalen med Isak. Det blir for farlig å ta tak i den rasismen som ligger og ulmer under overflaten. Jeg mener derfor at serien ikke åpner for et nytt rom for å snakke om rasisme, men det gjør kommentarfeltet.

Det Sana ikke får si om rasisme i serien, sies i kommentarfeltet. Ved å stille spørsmålsteget ved Isaks utsagn og å se hans uttalelser i sammenheng med hans posisjon som hvit majoritetsnordmann, åpner kommentarfeltet opp for nye måter å snakke om rasisme og hvithet på. Her ansvarliggjøres Isak for å frata Sana makten til selv å definere den rasisme hun opplever. Deler av publikum gjør på denne måten en opposisjonell lesning av serien og aksepterer ikke den begrensende diskursen som tilbys gjennom sesong fire. Manthia Diawara

beskriver dette som et «rupture»: «when the spectator resists «complete identification with the film's discourse»» (hooks, 1996: 199). Hvit eller «white» blir nevnt 176 ganger i kommentarfeltet til *Fakker over vennene sine*, hvithet forblir derfor ikke et «utematisert og udefinert normativt sentrum» (Gullestad 2002: 91), men blir italesatt og stilt til veggs. Det skapes et alternativt rom i kommentarfeltet til å diskutere rase, og da spesielt hvithet, slik Svendsen et al. (upublisert) argumenterer for at sesong tre åpner opp for å diskutere kjønn og seksualitet.

7.7 Konklusjon

Innledningsvis i dette kapittelet spurte jeg hvordan rase og rasisme blir tematisert i kommentarfeltet. Det er interessant å se at der tv-serien kan synes å mangle ord for å snakke om hva Sanas opplevelser av rasisme betyr, så åpner kommentarfeltet opp for å sette ord på nettopp dette og å konfrontere hvithetsnormen. Det skapes her et alternativt rom til å diskutere rase, og da spesielt hvithet, ikke ulikt slik Svendsen et al. (upublisert) argumenterer for at sesong tre åpner opp for å diskutere kjønn og seksualitet. Samtidig er det bare en del av et større publikum som tematiserer hvithet på denne måten. Som vist gjennom de fortolkningsrepertoarene som skrives fram både om Sana og Isak, så reproduseres også rasistiske diskurser gjennom kommentarfeltet. Sana blir skrevet fram som en fremmed og undertrykt, og Isak sin hvithet blir usynliggjort av mange. Isak blir også gitt moralsk forrang over Sana, ved at han blir forstått som den som har 'rett' i *Fakker over vennene sine*: Sana må slutte å «lete etter hat». Sana slutter også å «lete etter hat». I løpet av de siste episodene ser vi Sana utvikle seg fra å være en karakter med mye sinne, til å bli en mer imøtekommende og likendes karakter. I det siste klippet blir hun ikke lenger forstått som en «bossy bitch».

Gjennom alle sesongene finner vi flere eksempler på hvordan Sana både blir mistenkeliggjort og annerledesgjort av de rundt henne, – som i scenen hvor hun har funnet en kjøper til alle dorullene de må selge for å samle inn penger til russebussen, og Vilde spør om det er noe kriminelt involvert (SKAM, 21.10.2015), eller når tredjeklasse-guttene inviterer gjengen til Sana til å «rulle²⁴» på russebussen deres fordi de er «gira på å rulle med muslimen» (SKAM, 26.04.2016), eller når biologilæreren hennes antar at hun ikke ønsker å jobbe med Isak fordi han er gutt og hun er muslim og kommenterer at «i Norge gjør vi det»

---

²⁴ Å «rulle» er å feste på en russebuss. Sana og vennene bruker mye tid og energi på å få «rulleplass» på russebussen til tredjeklasseguttene.

(SKAM, 05.10.2016). Sanas status som innenfor eller utenfor blir stadig forhandlet gjennom hele serien, og hun er til stadighet både innenfor og utenfor. Sana bedriver en aktiv inkludering av seg selv spesielt og det muslimske generelt, inn i et tenkt norsk felleskap. For Sana handler islam om å ikke dømme andre og om å stå opp for vennene sine (SKAM, 19.11.2015). Det er en aktiv definering av islam som bryter med et overveldende negativt mediebilde. Eid-festen som avslutter serien kan også forstås som en aktiv inkludering av Sana, og ‘det muslimske’ inn i ‘det norske’, men her legges også ansvarsbyrden for inkluderingen over på Sana. Hun tar på se rollen med å forklare islam slik som Isak mener hun bør gjøre i samtalen *Fakker over vennene sine*. I avslutningsklippet *Kjære Sana* kan sees som at hun i praksis gjennomfører det Isak mener hun burde. Hun leter ikke etter hat. Smilende i den rosa kjolen og matchende hijab kan hun nesten ses som et vandrende symbol på at kjærlighet som sprer seg, og hun viser fram hva islam er for henne ved å invitere alle til en fest hvor de sammen kan bryte fasten.

Kapittel 8 Avslutning

Formålet med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan publikum gjennom kommentarfeltet til SKAM-bloggen fortolker Sana og Isak, og hvorvidt fortolkningene av dem åpner for et nytt rom til å snakke om 'rase'. Nedenfor følger en oppsummering av funn fra analysen. Mot slutten av kapittelet reflekterer jeg over valg av metode, teori og analytiske grep og hvordan dette har formet masteroppgaven. Til slutt reflekterer jeg over SKAM sitt bidrag til populærkulturen.

8.1 Oppsummering av funn fra analysen

I kommentarfeltet til traileren av SKAM-sesong fire er det mange, varierte fortolkninger av Sana. I de fire fortolkningsrepertoarene jeg skisserer, *trussel*, *undertrykt*, *moderne muslimjenta som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab*, blir hun både minorisert og majorisert avhengig av hvilke aspekter ved hennes karakter som vektlegges. Spesielt er det publikums forståelse av hennes religion, at foreldre hennes kommer fra et land i Midtøsten, og det at hun bruker hijab som får konsekvenser for hvordan hun fortolkes. Det som er felles for alle fortolkningsrepertoarene i kommentarfeltet til traileren er at de beskriver Sana som annerledes på grunn av disse aspektene ved henne som karakter. Det som skiller de ulike fortolkningsrepertoarene fra hverandre er hvorvidt de vektlegger denne annerledesheten som noe positivt eller negativt, og om hun blir satt opp mot et tenkt 'norsk' felleskap eller blir inkludert inn i det. Traileren har et klart formål om å skape nysgjerrighet. Den spiller opp under stereotype forestillinger av muslimske kvinner, som publikum mottar og diskuterer. Fortolkningsrepertoarene, *fremmed* og *undertrykt* er derfor ikke så overaskende eller sjokkerende. Spenningen mellom *moderne muslimjenta som kaster hijaben* og *selvstendig og fri med hijab* vitner om at den stereotype forståelsen av muslimske kvinner som undertrykte ikke er statisk, men i endring. Sentralt i diskusjonene er, som titlene på fortolkningsrepertoarene tilsier, hvordan blant annet hijab skal forstås. Kommentarfeltet preges av en dragkamp mellom hvem som skal få lov til å definere forståelsen og betydningen av hijaben. På tross av at tolkningen av Sana som *fremmed* og *undertrykt* ikke får stå uimotsagt, viser likevel rollen som hijaben spiller i de andre repertoarene at forståelsen av dette plagget forblir sentralt i forståelsen av kvinner som bærer det.

I kommentarfeltet til *Fakker over vennene sine* fokuserer jeg på hvordan Isak blir beskrevet, spesielt i sin relasjon til Sana. Han blir også minorisert og majorisert

avhengig av hvilke aspekter ved han som bli vektlagt. Spesielt hudfarge, seksualitet og kjønn blir viktig for hvordan publikum fortolker han. Som den *skeive, brobyggende «outsideren»* blir hans seksualitet og majoritetsposisjon vektlagt uten at hudfargen hans spiller noen sentral rolle. I fortolkningsrepertoarene *redningsmann* og *tolerant majoritetsnordmann* blir han majorisert gjennom beskrivelsene av han som moralsk overlegen og tolerant overfor Sana, men heller ikke her blir hudfargen aktualisert i fortolkningsrepertoaret. I det siste fortolkningsrepertoaret, *belærende hvit majoritetsnordmann*, blir hudfargen til Isak aktualisert i form av kritikk av at han, på bakgrunn av sin hvithet, får en posisjon som den moralsk overlegne part. Denne moralsk overlegne posisjonen kan minne om den posisjonen postkoloniale teoretikere har kritisert vestlig forskere, aktivister og skapere av populærkultur for å innta – en posisjon som usynliggjør makten en selv sitter på, og utnytter den til å definere for ‘de andre’ hvordan verden er og hvordan de burde forholde seg til den.

Mennesker som opplever rasisme i Norge i dag blir ofte ikke trodd når de forteller om det (Bahar, 16.01.2017; Dagbladet, 15.05.2018), derfor kan kanskje samtalen mellom Sana og Isak, hvor det er Isaks ord om å «ikke lete etter hat» som blir stående, sies å være troverdig. Som tidligere nevnt ser det ut til at serieskaperne velger ikke å være overtydelige, men heller å inspirere til refleksjon, noe denne scenen må sies å gjøre. Signe Aarvik (2018) skriver i den ferske antologien *Dramaserien Skam – analytiske perspektiver og didaktiske muligheter* (Lindtner & Skarstein, 2018) om muligheter for å bruke sesong fire av SKAM i undervisning om religion og livssyn i skolen. Aarviks beskrivelser av Isak passer godt inn i fortolkningen av han som *brobygger* i kommentarfeltet. Hun beskriver Isak som en som «med uredd ærlighet, [...] utfordrer [Sanas] oppfatning av egen situasjon og verden» (Aarvik, 2018: 122). Ifølge Aarvik er hovedbudskapet i scenen at Sana og Isak «med hver sine utfordringer» må velge hvordan de ønsker «å orientere seg i forhold til den» (Aarvik, 2018: 123). Isak får Sana til å bli mer forsonende, ifølge Aarvik (ibid: 123). Aarvik sitt utgangspunkt for analysen er hvordan bruke denne scenen til å stimulere åpne, ærlige og nysgjerrige samtaler om blant annet religion. Hun tar ikke opp Isaks tilsynelatende avfeieing av rasismen Sana opplever og legger heller ikke opp til en diskusjon om rasisme. Hun skriver snarere Isak fram som den som sitter på de riktige, og da også underforstått ‘norske’, svarene. Der Aarvik snevrer inn samtalen til å kun handle om hvordan en som minoritet velger å orientere seg i møte med verden rundt, åpner kommentarfeltet for en samtale om hvithet, rasisme og privilegier. Diskusjonen i kommentarfeltet åpner for å forstå at hvordan man er posisjonert i verden har konsekvenser for hvordan en kan velge å orientere seg i møte med verden rundt.

Sanas erfaringer med rasisme blir underkjent i scenen *Fakker over vennene sine*: Isak sine velmenende ord og hans forståelse av 'det norske' stenger for en videre samtale om den rasisme Sana opplever. Dette gjør det også umulig å snakke om 'nordmenn' som rasister på et strukturelt plan. 'Rasisten' blir, som tidligere nevnt, en uforståelig figur, som det ikke går an å snakke hverken om eller med. Dette gjelder både i serien, men også i kommentarfeltet. I kommentarfeltet åpnes det likevel et rom for å snakke om 'hvithet' og et rom for å snakke om 'rase'. Dette muliggjør en forståelse av hvithet som en del av en rasistisk, hierarkisk struktur som posisjonerer mennesker i forhold til hverandre. Med hvithet kan en dermed anerkjenne rasialiseringssprosessene og sette søkelyset på de av oss som innehar den privilegerte posisjonen i disse prosessene. Det trengs fortsatt et bedre språk for å snakke om 'rase' og opplevelsen av rasisme, men ved å snakke om hvithet har kommentarfeltet nærmet seg et slikt språk. Til tross for at kommentarfeltet åpner opp et nytt rom for å snakke om 'hvithet' bygger publikums fortolkninger av Sana og Isak på et dikotomiserende språk som bidrar til å opprettholde ideen om et skille mellom muslimer som 'de andre' og nordmenn som 'moderne' og moralsk overlegne jamfør skille mellom 'orienten' og 'oksiderten'.

Både Sana og Isak blir fortolket på mange forskjellige måter, noe som gjenspeiler de komplekse karakterene. SKAM maler ikke et enkelt svart-hvitt bilde av at noen har 'rett' mens andre 'tar feil', men har heller karakterer som «fokker opp» slik Sofia Srour ønsket det (Srour, 07.04.2017). I *Kjære Sana* ser vi hvordan Sana gjøre det godt igjen med venner og uvenner, ved å invitere til Eid-fest.

Sana konfronterer hverken Sara eller Vilde angående deres forsøk på å ekskludere henne, og vi får heller ikke se at hun snakker med de andre vennene sine om hvordan hun har opplevd å bli ekskludert fra vennegjengen. Det er tydelig at Sana som karakter har et klart bilde av hva rasisme er, og at hun har opplevd dette direkte. At det ikke blir tatt opp med vennene kan være et bevisst valg ettersom det potensielt kunne ha skapt større avstand til de personene hun gjennom hele serien har forsøkt å komme nærmere. Mot slutten av serien skriver Sana en forsonende melding til Chris, Vilde, Noora og Eva hvor hun beskriver de 'to verdenene' hun står i, og hva vennene betyr for henne:

Hei. I 9. klasse så var det en miljøarbeider som sa at jeg hadde et sinne problem. Og jeg tenkte fokk henne, hun skjønner ikke en dritt. Fordi hun skjønnte ikke en dritt. Men nå lurer jeg på om hun kanskje hadde rett.

Fordi jeg er sint. Jeg er sint for at jeg ikke er muslimsk nok, og uansett hva jeg gjør så blir jeg aldri norsk nok, og ikke er marokkansk nok. Og jeg er

ikke tynn nok og heller ikke pen nok. Jeg er sint fordi jeg lot det blir så sykt viktig å passe inn på en russebuss. Og jeg er sint fordi jeg aldri klarer å passe inn noe sted fordi jeg blir sint og føkker opp. Men mest av alt er jeg lei meg for at det gikk utover dere. Fordi den bussen er ikke noe viktig for meg, og det er heller ikke viktig for meg om jeg er muslimsk nok, eller om jeg hører sammen med marokkanere eller nordmenn.

Så lenge jeg kan høre sammen med dere. De største looserne på skolen. [...] (SKAM, 07.06.2017).

Her setter Sana ord på hvordan hun ikke føler at hun hører til noe sted, bortsett hos vennene hennes. Her skaper SKAM på elegant vis et felles utenforskap for de fem vennene. Scenen avsluttes med at Noora, Eva, Vilde og Chris kommer kjørende i en rød varebil, med Los loosers malt i hvitt på siden. Russebusen som allegori for 'det norske' som Sana prøver å inkludere seg selv inn i, blir erstattet med en russe-varebil, et nytt felleskap hvor det er plass til alle.

8.2 Konkluderende tanker rundt metode og analyse

Utvalget jeg har gjort av klipp og kommentarfelt har hatt innvirkning på de funnene jeg har gjort. Om jeg hadde valgt å fokusere på andre klipp med tilhørende kommentarfelt kan det hende at jeg hadde funnet andre fortolkninger av Sana og Isak. De tre kommentarfeltene jeg har analysert viser imidlertid at det er mangfoldige forståelser og fortolkninger av begge karakterene. Jeg har forsøkt å være bevisst på at de valgene jeg har tatt har vært med på å forme analysen. Som nevnt innledningsvis er det et paradoks at når en fokuserer på ulikhet og minoritetsstemmer i samfunnet, risikerer en også å reprodusere disse som annerledes. Jeg er klar over at jeg potensielt bidrar til å reprodusere ideen om Sana som fremmed og undertrykt i kraft av å ha skrevet denne oppgaven, men håper det teoretiske rammene og analytiske grepene har bidratt til å motvirke dette. Ved å bruke postkolonial feminisme, kritisk hvithetsteori og interseksjonalitet har jeg forsøkt å fange kompleksiteten i måten Sana, så vel som Isak, fortolkes på. Videre har jeg brukt begrepene minoriserings- og majoriseringsprosesser for å åpne opp for å forstå hvordan både Sana og Isak blir minorisert og majorisert gjennom ulike fortolkninger. Jeg mener derfor at kompleksiteten i materialet, så langt rammene for masteroppgaven tillater det, er ivare tatt.

8.3 Veien videre

Iman

Ord kan inte beskriva hur magiskt det har varit att få följa med på den här resan. Att samla människor från hela världen, och kanske främst i Skandinavien på det här sättet har varit helt fantastisk att få uppleva.

Att skam har tagit upp både homosexualitet och islamofobi (bland annat) betyder så himla himla mycket för mig som kan relatera till dem båda.

Att växa upp i vårt samhälle som homosexuell muslim är inte enkelt, men skam har gett mig som 16 åring en känsla av att jag inte är ensam. Även de nätterna när jag somnar med tårar rinnande ner för mina kinder och när känner mig ensamast i hela världen, har både skam och alla människor runt om skam fått mig att tro på att jag aldrig är ensam om att känna som jag gör. Och det kommer jag aldrig kunna tacka nog med gånger för.

Tack en sista gång för allting skam. Jag är oändligt tacksam.

Alt er love<3

(SKAM, 24.06.2017)

Iman beskriver følelsen av gjenkjennelse som så mange som så på SKAM kjente på. SKAM og kommentarfeltet har gitt hen følelsen av ikke å være alene både som muslim og som homoseksuell. Hen beskriver tydelig hvor stor følelsmessig betydning det kan ha for en enkeltperson å se noen som ligner en selv i en tv-serie eller på film.

I likhet med medieforsker Gry Rustad (Dagsavisen, 14.05.2016) håper jeg at vi får se flere hovedroller på norsk film og tv som kan italesette den rasismen som mange opplever i Norge. For at karakterer som Sana skal kunne forstås som noe mer enn representanter for store heterogene grupper som for eksempel 'muslimer' er det nødvendig at det skapes et mer mangfoldig bilde gjennom populærkultur. Gjennom populærkulturen kan vi åpne for nye måter å forstå ulike tema og oss selv. I SKAM har vi fått nye måter å forstå homoseksualitet og homofobi, og kommentarfeltet har åpnet opp for diskusjoner om hvithet. Det er fortsatt en vei å gå for å åpne opp for samtaler om rasisme, men vi har begynt å få et språk for å snakke om hvithet. Dette mener jeg er spesielt viktig for den delen av befolkningen som ikke opplever rasisme. Kommentarfeltet til SKAM-bloggen og denne oppgavens analyse av det, har i så måte bidratt med redskaper til å forstå hvite privilegier. SKAM har vært et viktig populærkulturelt bidrag til dette feltet. Vi venter i spenning på neste.

Litteraturliste

- A-magasinet. (18.11.2017). En rød klut - Er den kvinneundertrykkende? Hijaben splitter folket. *Aftenposten*.
- Aftenposten. (05.02.2016). Norsk film er like hvit som Oscar. *Aftenposten*. Lastet ned den 30.05.17 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Norsk-film-er-like-hvit-som-Oscar-9761b.html>
- Aftenposten. (07.04.2017). Medieviter: – Sana er tøff, kynisk, observant, lojal, uhyre smart – og muslim. *Aftenposten*. Lastet ned den 16.05.2018 fra https://www.aftenposten.no/kultur/i/7aE1K/Medieviter--Sana-er-toff_-kynisk_-observant_-lojal_-uhyre-smart--og-muslim
- Aftenposten. (25. juni 2017). Mari Magnus (27) har styrt nettlivet til «Skam»-karakterene. Lastet ned den 16.05.2018 fra: <https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/jqvMb/Mari-Magnus-27-har-styrt-nettlivet-til-Skam-karakterene>
- Andem, Julie, & Magnus, Mari. (2016). *Se hele intervjuet med «Skam»-skaperne*. Intervju/presentasjon på Nordiske Mediedager Bergen. https://www.nrk.no/video/PS*265036
- Andem, Julie, & Magnus, Mari. (2017). *SKAM Case Julie Andem / Mari Magnus - ENGLISH*. Intervju/presentasjon på MediaMorfosis Transmedia, Buenos Aires. <https://www.youtube.com/watch?v=i6gCzxrIIPs>
- Bahar, Nina. (16.01.2017). Subtil hverdagsrasisme. *VG*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/62vEL/subtil-hverdagsrasisme>
- Berg, Anne-Jorunn, Flemmen, Anne Britt, & Gullikstad, Berit. (2010). Innledning: Interseksjonalitet, flertydighet og metodologiske utfordringer. I A.-J. Berg, A. B. Flemmen, & B. Gullikstad (Red.), *Likestilte norskheter - om kjønn og etnisitet*. Trondheim: Tapir Akademiske Forlag.
- Bergens tidende. (13.02.2017). Får 280.000 kroner for å forske på “Skam”. Lastet ned den 09.03.2017 fra <http://www.bt.no/nyheter/lokalt/Far-280000-kroner-for-a-forske-pa-Skam-330184b.html>
- Bjerkeland, Ingvild G. (2016). *Hovedkarakterer og sentrale bikarakterer i norsk TV-drama i perioden 2012-2016*. Retrieved from Seksjon for film- og fjernsynsvitenskap, Høgskolen i Lillehammer:

http://www.skuespillerforbund.no/images/downloads/Hovedkarakterer_og_sentrale_bikarakterer_i_norsk_TV-drama_i_perioden_2012-2016_En_kvantitativ_unders%C3%B8kelse.pdf

Crenshaw, Kimberle. (2006/1991). Mapping the margins: Intersectionality, Identity Politics and Violence Against Women of Color *Kvinder, Køn og Forskning*, 2(3), 7-21.

Dagbladet. (15.05.2018). - Jeg orker ikke tanken på hva jeg utsetter barna for ved å gå i bunad på 17. mai. *Dagbladet*. Lastet ned den 20.05.2018 fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/jeg-orker-ikke-tanken-pa-hva-jeg-utsetter-barna-for-ved-a-ga-i-bunad-pa-17-mai/69807930>

Dagbladet. (21.12.2016). «Skam» sesong 3:

Har slått alle rekorder for NRK. *Dagbladet*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.dagbladet.no/kultur/har-slatt-alle-rekorder-for-nrk/66566284>

DagensNæringsliv. (26.06.2017). Skyhøye «Skam»-seertall. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.dn.no/etterBors/2017/06/26/2052/Tv/skyhoye-skam-seertall>

Dagsavisen. (14.05.2016). Forsker på «Skam». *Dagsavisen*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.dagsavisen.no/innenriks/navn-i-nyhetene/forsker-pa-skam-1.725107>

Dahlerup, Drude. (2003). Ligestilling i dødvande - den ulidelige modstilling af lighed og forskel. I A. Borchorst & D. Dahlerup (Red.), *Ligestillingspolitikk som diskurs og praksis* (s. 29-51). Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Edley, Nigel. (2001). Analysing Masculinity: Interpretative Repertoires, Ideological Dilemmas and Subject Positions. I M. Wetherell, S. Taylor, & S. J. yates (Red.), *Discours as Data - A Guide for Analysis*. London: Sage Publications Ltd.

Egeland, Cathrine, & Jegerstedt, Kari. (2008). Diskursiv tilnærming. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, & K. Sampson (Red.), *Kjønnsteori* (s. 70 - 73). Oslo: Gyldendal.

Essahli, Nora Warholm. (27.06.2017). Trenger Sana å reddes? *Maddam*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://maddam.no/2017/06/trenger-sana-a-reddes/>

Feiring, Ådne. (03.11.2016). *Skam forandrer alt*. NRK. Lastet ned den 11.05.2017 fra <https://www.nrk.no/ytring/skam-forandrer-alt-1.13209269>

- Frankenberg, Ruth. (1993). *White Women, Race Matters - the social construction of whiteness*. London: Routledge.
- Gressgård, Randi, Jegerstedt, Kari, & Rosland, Sissel. (2008). Postkolonial teori, svart feminisme og antropologi. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, & K. Sampson (Red.), *Kjønnteori* (s. 194-198). Oslo: Gyldendal.
- Gullestad, Marianne. (2002). *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Herbjørnsrud, Dag. (22.11.2017). De rokker ved vår samtids fiendebilder. *Dagbladet*. Lastet ned den 24.11.2017 fra <https://www.dagbladet.no/kultur/de-rokker-ved-var-samtids-fiendebilder/68904317>
- hooks, bell. (1996). *Reel to real - race, sex, and class at the movies*. New York: Routledge.
- Imeland, Vilde Sagstad. (25.06.2017). TV-anmeldelse «Skam», sesong 4: – Feiger ut. *VG*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.vg.no/rampelys/film/i/AOqKr/tv-anmeldelse-skam-sesong-4-feiger-ut>
- Ismail, Warsan. (06.05.2017). Så lenge Sana gjøres til et politisk prosjekt, kan hun ikke bli fri. *Klassekampen*.
- Jegerstedt, Kari. (2008). Gayatri Chakravorty Spivak. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, & K. Sampson (Red.), *Kjønnteori* (s. 93 - 104). Oslo: Gyldendal.
- Jørgensen, Marianne Winther, & Philips, Louise. (2013). *Diskursanalyse som teori og metode*.: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Kann-Rasmussen, Nanna, Quist, Pia, & Veel, Kristin. (2017). NTIK, Tema: Skam. *Nordisk Tidsskrift for Informationsvidenskap og Kulturformidling*, Årg. 6(Nr. 2).
- Kulturdepartementet. (2012). *Av Om For - et innspillsnotat om mangfold i kinofilm og tv-drama*. Retrieved from <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/av-om-for-et-innspillsnotat-om-mangfold-/id708290/>.

- Lindtner, Synnøve Skarsbø, & Dahl, John Magnus. (2018). Mediepanikk og debatten om Skam i norsk media. I S. S. Lindtner & D. Skarstein (Red.), *Dramaserien Skam - Analytiske perspektiver og didaktiske muligheter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lindtner, Synnøve Skarsbø, & Skarstein, Dag (Red.). (2018). *Dramaserien Skam - Analytiske perspektiver og didaktiske muligheter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Lismoen, Kjetil. (2016, 05.02.). Norsk film er like hvit som Oscar. *Aftenposten*. Lastet ned den 30.05.17 fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/Norsk-film-er-like-hvit-som-Oscar-9761b.html>
- Lykke, Nina. (2003). Interseksjonalitet - ett användbart begrepp för genusforskningen. *Kvinnovetenskapelig Tidskrift*, 1/2003, 47-56.
- Mathisen, Silje, Steinland, Victoria Øverby, Jessen, Reidar Schei, & Eidsvik, Kai Viljar (Red.). (2015). *Riv Gjerdene - Et normkritisk metodmateriale i antidiskriminerende arbeid: Skeiv Ungdom*.
- Mathisen, Tina. (upublisert). Mangelfullt mangfoldsperspektiv?: (Re)produksjonen av kategoriene «norsk» og «utlending» i skolen. *Kulturgeografiska institutionen, Uppsala Universitetet*.
- Mehsen, Nora. (15.06.2016). Ikke sett minoriteter opp mot hverandre. *Aftenposten*. Lastet ned den 16.05.2018 fra <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/q17MO/Ikke-sett-minoriteter-opp-mot-hverandre--Nora-Mehsen>
- Mohanty, Chandra Talpade. (1988/2007). Under et vestlig blik. I D. M. Søndergaard (Red.), *Feministiske tænkere. En tekstsamling*. (s. 217-251). København: Hans Reitzels forlag.
- NESH. (2014). Etiske retningslinjer for forskning på Internett. *Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH)*. Retrieved from <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/etiske-retningslinjer-for-forskning-pa-internett/>
- Nesvold, Anette, Sjurseike, Ragnhild, & Wadel, Carl Cato. (2014). Å bruke nettdebatter som kilde i forskning. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 55(1), 106 - 120.

- NRK. (03.11.2016). «Skam» hylles for å vise ekte homofil kjærlighet. *NRK*. Lastet ned den 30.04.2017 fra https://www.nrk.no/kultur/_skam_-hylles-for-a-vise-ekte-homofil-kjaerlighet-1.13207370
- Nylund, Bård, & Engseth, Brita Møystad. (30.09.2014). Skeiv skivebom. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/kultur/skeiv-skivebom/60199999>
- Rakeem, Isah, Stava, Ranveig, Marijanovic, Irena, Sultan, Shoaib, Alzaghari, Linda, Roen, Katrina, . . . Jessen, Reidar. (26.09.2014). Derfor er det fortsatt ikke gøy, Queentastic. *Dagbladet*. <https://www.dagbladet.no/2014/09/26/kultur/meninger/rasisme/queentastic/debatt/35447420/>
- Rosland, Sissel. (2008). Chandra Talpade Mohanty. I E. Mortensen, C. Egeland, R. Gressgård, C. Holst, K. Jegerstedt, S. Rosland, & K. Sampson (Red.), *Kjønnteori* (s. 199-204). Oslo: Gyldendal.
- Said, Edward. (1978). *Orientalism*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- SKAM. (02.06.2017). Fakker over vennene sine. *NRK P3 SKAM sesong 4, episode 7*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2017/06/02/fakker-over-vennene-sine/#comments>
- SKAM. (05.10.2016). Biologi. *NRK P3 sesong 3, episode 1*. Lastet ned den 07.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2016/10/05/biologi-2/#comments>
- SKAM. (07.04.2017). Skam - sesong fire. *NRK P3 SKAM, trailer sesong 4*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2017/04/07/sesong-4/#comments>
- SKAM. (07.06.2017). Håper du har plass. *NRK P3 SKAM sesong 4, episode 8*. Lastet ned den 20.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2017/06/07/haper-du-har-plass/#comments>
- SKAM. (08.10.2015). Hvem hoster? *NRK P3, sesong 1, episode 3*. Lastet ned den 10.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/10/08/hvem-hoster/#comments>
- SKAM. (09.10.2015). Kred. *NRK P3 sesong 1, episode 3*. Lastet ned den 07.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/10/09/kred/#comments>
- SKAM. (12.10.2015). William. *NRK P3 sesong 1, episode 4*. Lastet ned den 07.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/10/12/william/#comments>
- SKAM. (15.10.2015). Pilsmannen. *NRK P3 sesong 1, episode 4*. Lastet ned den 07.10.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/10/15/pilsmannen/#comments>

- SKAM. (19.11.2015). Svartelistet. *NRK P3 sesong 1, episode 8*. Lastet ned den 07.10.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/11/19/svartelistet/#comments>
- SKAM. (21.10.2015). Pult. *NRK P3 sesong 1, episode 5*. Lastet ned den 07.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2015/10/21/pult/#comments>
- SKAM. (23.11.2016). Homofob. *NRK P3, sesong 3 episode 7*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2016/11/23/homofob/#comments>
- SKAM. (24.06.2017). Kjære Sana. *NRK P3 SKAM sesong 4, episode 10*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2017/06/24/kjaere-sana/#comments>
- SKAM. (26.04.2016). Pikk. *NRK P3 sesong 2, episode 7*. Lastet ned den 07.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2016/04/26/pikk/#comments>
- SKAM. (26.10.2016). Evolusjonsteorien. *NRK P3, sesong 3, episode 4*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2016/10/26/evolusjonsteorien/>
- SKAM. (28.04.2017). Jeg dømmer ingen. *NRK P3 SKAM sesong 4, episode 3*. Lastet ned den 20.05.2018 fra <http://skam.p3.no/2017/04/28/jeg-dommer-ingen/#comments>
- SKAM. (29.11.2016). Religion. *NRK P3 sesong 3, episode 8*. Lastet ned den 26.10.2017 fra <http://skam.p3.no/2016/11/29/religion-3/#comments>
- Srour, Sofia. (05.05.2016). *Skamløse Sana. sofiasrour.blogg.no*. Lastet ned den 11.05.17 fra http://sofiasrour.blogg.no/1462483587_.html
- Srour, Sofia. (07.04.2017, 11.05.17). *Jeg håper Sana havner i trøbbel. http://sofiasrour.blogg.no*. Lastet ned den 11.05.2017 fra http://sofiasrour.blogg.no/1491595365_jeg_hper_sana_havner_i_trbbel.html
- Staunæs, Dorthe, & Søndergaard, Dorte Marie. (2011). Intersectionality - A Theoretical Adjustment. I R. Buikema, G. Griffin, & N. Lykke (Red.), *Theories and Methodologoes in Postgraduate Feminist Research*. London/New York: Routledge Taylor & Francis.
- Stubberud, Elisabeth, & Ringrose, Priscilla. (2014). Speaking images, race-less words: *Play* and the absence of race in contemporary Scandinavia. *Journal of Scandinavian Cinema*, 4(1), 61-76.
- Svendsen, Stine H. Bang, Stubberud, Elisabeth, & Djupedal, Elise Farstad. (upublisert). *Becoming Queer after Homotolerance: Youth Affective*

- Worlds. I S. Talburt (Red.), *Youth Sexualities: Public Feelings and Contemporary Cultural Politics*. Santa Barbara: Preager (publiseres juni 2018).
- Taxi. (2011). Ulrik Imtiaz Rolfsen (reg.). *NRK*.
- Thagaard, Tove. (2013). *Systamtikk og innlevelse - en innføring i kvalitativ metode* (4. ed.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Universitas. (22.11.2016). «Skam»-Iman snakker ut om troen: – Jeg følte meg annerledes. *Universitas*. Lastet ned den 16.05.2017 fra <http://universitas.no/nyheter/61926/skam-iman-snakker-ut-om-troen-jeg-folte-meg>
- VårtLand. (09.05.2016). Unge TV-seere har etterlyst en rollefigur som Sana i Skam. *Vårt Land*. Lastet ned den 15.05.2018 fra <https://www.vl.no/kultur/unge-tv-seere-har-etterlyst-en-rollefigur-som-sana-i-skam-1.29103?paywall=true>
- Yuval-Davis, Nira. (2006). Intersectionality and Feminist Politics. *European Journal of Women's Studies*, Vol. 13(3), 193-209.
- Aarvik, Signe. (2018). Sanas islam. I S. S. Lindtner & D. Skarstein (Red.), *Dramaserien Skam - Analytiske perspektiver og didaktiske muligheter*. Bergen: Fagbokforlaget.

Vedlegg 1

Oversikt over innlegg, kommentarer og likes på SKAM-bloggen i sesong fire			
Innlegg	Type innlegg	Antall kommentarer	Antall "likes"
1 Skam sesong 4 (trailer)	Klipp	610	32 219
2 Er jeg sen?	Klipp	526	25 787
3 Turnt for chikken week	insta	55	12 857
4 Olafiaklinikken	Messenger	78	11 476
5 Olafia	Messenger	112	10 061
6 Slave	Klipp	256	14 433
7 Elias	sms	89	9 706
8 SO HOT	Klipp	236	14 243
9 Olafia	Messenger	126	9 970
10 Olafia	Messenger	133	8 846
11 Eva, Vilde, Chris	Messenger	125	9 668
12 Elias	sms	126	8 662
13 Olafia	Messenger	81	8 467
14 You gotta be ble to smile through the bullshit	insta	43	8 708
15 Fy faen	Klipp	416	16 006
16 Feel it coming	Klipp	487	16 763
17 Olafia	Messenger	184	10 281
18 Isak	Messenger	278	11 737
19 The secret	Klipp	389	10 636
20 Olafia	Messenger	116	8 034
21 Når innvandrerkonen din må ...	insta	74	8 604
22 Yousef	Klipp	457	14 118
23 Olafia	Messenger	210	8 178
24 Olafia	Messenger	331	8 372
25 Olafia	Messenger	82	6 151
26 Norske party jenter	Klipp	492	11 155
27 Inshallah	Klipp	367	12 221
28 Olafia	Messenger	159	7 798
29 Isak	Messenger	402	10 701
30 Gratulerer med busen	Klipp	343	9 711
31 Yousef	Messenger	225	13 250
32 Slik lykkes du	Klipp	238	9 896
33 Yousef	Messenger	117	8 456
34 Olafia	Messenger	128	8 255
35 Snakket ikke om han	Klipp	492	10 526
36 Sara	Messenger	120	6 848
37 4 meldinger Innkalling til bussmøte	E-post	203	6 709
38 Yousef	Messenger	140	7 870
39 Jeg dømmer ingen	Klipp	537	10 283
40 Noora	Messenger	211	7 437
41 When you're being tested	insta	63	6 448
42 Kjærlighetssorg	Klipp	482	8 514
43 Olafia	Messenger	114	4 464
44 Yousef	Messenger	26	4 040
45 Fjern som venn (19.05.2017)	Klipp	433	9 524
46 Ikke døm meg	Klipp	579	10 304

	Innlegg	Type innlegg	Antall kommentarer	Antall "likes"
47	Noora	Messenger	219	7 253
48	AWSM men bout time	insta	106	7 197
49	Oalfia	Messenger	94	6 694
50	Det beste fra Islam	Klipp	747	17 062
51	Ikke gjort noe galt	Klipp	196	9 304
52	Noora	Messenger	224	8 919
53	Fokus	insta	98	6 421
54	No hard feelings	Klipp	367	7 745
55	Eva	Messenger	97	6 121
56	Chris	Messenger	94	6 226
57	Dårlig følelse	Klipp	524	8 445
58	Noora	Messenger	341	7 539
59	Humble	Klipp	436	12 227
60	Elias	SMS	170	7 436
61	Imagine all the people living life in peace	Klipp	971	10 431
62	22.05.17	Klipp	545	7 902
63	Ikke snakk til meg (22.08.17)	Klipp	502	11 390
64	Olafia	Messenger	203	8 555
65	<3	insta	68	10 593
66	Gutta boys	Klipp	414	10 421
67	Fake fake fake	Klipp	372	10 768
68	Olafia	Messenger	171	7 198
69	Elias	SMS	195	7 252
70	The one and only	klipp	421	10 228
71	Isak	sms	132	8 402
72	Let's go bitches	klipp	623	13 118
73	Spiller alene	klipp	512	12 115
74	Ramadan	klipp	797	11 185
75	Saranors2	klipp	559	9 464
76	Olafia	messenger	235	7 214
77	Noen angriper oss	klipp	312	7 649
78	Olafia	messenger	230	6 866
79	Gruppen for oss som har blitt utsatt for nettmobbing	klipp	281	8 469
80	Jamilla	sms	88	7 698
81	Olafia	messenger	167	7 408
82	Fakker over vennene sine	klipp	896	13 422
83	Olafia	messenger	87	7 113
84	Savner dere	klipp	497	10 139
85	Isak	sms	98	8 962
86	Elias	sms	66	7 780
87	Isak	sms	150	9 271
88	Magnus	Messenger	184	8 931
89	Olafia	Messenger	158	7 389
90	Unnskyld	klipp	485	10 092
91	Utvist	klipp	353	9 901
		Facebook		
92	Flawless since 99	innlegg	233	10 020
93	Det var meg ikke Isak	klipp	603	11 302
94	Isak	messenger	159	12 337
95	Håper du har plass	klipp	685	23 700

	Innlegg	Type innlegg	Antall kommentarer	Antall "likes"
96	Los losers	insta	245	14 572
97	Olafia	messenger	377	9 795
98	Ønske deg av hjertet alle gode ting	klipp	1 123	24 950
99	Guru advising	klipp	414	15 072
100	Din tur	klipp	782	12 080
101	Isak	messenger	404	13 887
102	Snakke om alt	klipp	788	15 466
103	Olafia	messenger	237	9 145
104	Alhamdulillah	insta	164	9 656
105	Sterk i din tro	klipp	772	11 193
106	Eskild	messenger	308	8 562
107	Olafia	messenger	371	8 513
108	Maghrib	klipp	611	21 289
109	Yousef	messenger	257	17 630
110	Vilde	klipp	481	18 850
111	Sana	messenger	144	12 982
112	Magnus	Messenger	169	10 681
113	Penetrator Chris	klipp	596	19 677
114	Eva	messenger	190	12 371
115	Eva	messenger	317	9 732
116	Jonas	klipp	398	13 981
117	Boys of summer	insta	94	11 956
118	Emma	messenger	174	8 402
119	Christoffer	messenger	203	10 531
120	Jobb for kamera daaa	insta	94	10 589
121	Chris	klipp	391	16 012
122	Vilde	messenger	126	11 692
123	Eva	messenger	299	12 052
124	Mannen i mitt liv	sms	192	18 911
125	Even	klipp	529	42 427
126	Mikael	sms	182	16 135
127	Mannen i mitt liv	sms	271	21 754
128	Noora	sms	207	9 605
129	William	klipp	342	13 849
130	Dad	sms	318	10 427
131	Christoffer	messenger	250	10 507
132	In<3since2015	insta	261	14 555
133	Elias	messenger	231	11 506
134	Kollektivet	messenger	143	11 218
135	Eskild/Linn	klipp	457	21 324
136	Kjære Sana	klipp	1 348	38 930
Total antall innlegg, kommentarer og likes		136	42 916	1 564 133
Total "klipp"		54	28 470	
Total "messenger"		54		
Total "sms"		14		
Total "insta"		12		
total "facebook innlegg"		1		
total "e-post"		1		
total antall videoklipp med over 600 kommentarer		13		
Antall kommentarer i trailer, Fakker over vennene sine, Kjære Sana			2 854	